

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ANA KONULARI EKSENİNDE KALEM
SÛRESİ VE TEFSİRİ**

HASAN HÜSEYİN KARATAŞ

110111003

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. AHMET ALABALIK

İSTANBUL 2013

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANA KONULARI EKSENİNDE KALEM
SÛRESİ VE TEFSİRİ

HASAN HÜSEYİN KARATAŞ

110111003

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı :

Bu tez 18/06/ 2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği /Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALABALIK

Prof. Dr. İsmail YİĞİT

Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hasan Hüseyin KARATAŞ

Mayıs 2013

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10005661
Yazar Adı / Soyadı	HASAN HÜSEYİN KARATAŞ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 20171781614
Telefon	5364564989
E-Posta	hhkaratas66@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Ana Konuları Ekseninde Kalem Suresi ve Tefsiri
Tezin Tercümesi	The main topics of Surat al-Qalam and Axis
Konu	Din
Üniversite	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2013
Sayfa	133
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. AHMET ALABALIK 13577028520
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Kalem Suresi
Kısıtlama	Yok

Yukarıda başlığı yazılı olan tezinin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimize ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

15.07.2013

İmza:.....

ÖZ

Bu çalışma bir sûre tefsiri çalışması olup “ana konuları ekseninde” Kalem Sûresi’ni ele almaktadır. Çalışma esnasında kaynak olarak öncelikle klâsik tefsir kitaplarından faydalanılmakla beraber modern tefsir kitaplarından da yararlanılmıştır. Aynı zamanda konuyla alakalı farklı alanlarda te’lif edilmiş eserlere de müracaat edilmiştir. Bu araştırmada kalem sûresi, teknik özelliklerinin incelenmesinin yanı sıra, sûre önce ana konularına, sonra da ana konuları içerisindeki alt konularına ayrılarak tefsiri yapılmaya gayret edilmiştir. Çalışmanın nihayetinde ise; kalem sûresinin baştan sona, “nübüvveti savunma” ve “güzel ahlâk” konuları ekseninde bir sûre olduğu görülmüştür.

ABSTRACT

This work is a sura commentary work which is a kind of topical commentary deals with Kalem Sura as a main topic circle. During this work as a resource apart from classic commmentary books which are firstly applied for modern commentary books are also used too. At the same time works are also applied to which are related to the subject and compiled from different fields. In this research as well as Kalem Sura's scrutiny of tecnical features, sura is tried to be investigated firstly by dividing to its main subjects later to its subtitles among main subject. At the end of this work it is reached to the conclusion that Kalem Sura is a sura in the circle of being prophetic and good moral lessons from beginning to the end.

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Bütün hamd ve senâlar yalnızca âlemlerin Rabbi olan, insana bilmediğini bildiren ve kalemlle yazmayı öğreten Allah'a mahsustur. Salât ve selâm O'nun kulu ve elçisi, mü'minlerin önderi, kâinatın parlayan kandili ve en güzel ahlâkın sahibi Hz. Muhammed (s.a.v)'in, onun âl ve ashabının ve tüm inananların üzerine olsun.

Allah'ın insanlara hidâyet rehberi olarak gönderdiği ve insanları karanlıktan aydınlığa, cehalet bataklığından ilmin ve ahlâkın ulvî zirvesine çıkararak Kur'ân'ı Kerim'in en güzel şekilde anlaşılması ve hayata tatbikinin kolaylaşması için her devirde Kur'ân'ın tefsirine ihtiyaç duyulmuştur. Bundan dolayı tefsir ilmi hemen her çağ ve her müslüman toplumunda değerli ve şerefli bir ilim olmuştur. Zira o, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın kullarına yönelik mesajlarının daha iyi anlaşılabilmesi için en güzel vasıta dır.

Kur'ân'ın tefsirine yönelik çalışmalar, insanlığa hayat rehberi olarak inmeye başladığından günümüze kadar hemen her dönem kendisini göstermiştir. Müslüman toplumların sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi, ahlâkî ve ilmî durumlarının etkisiyle müfessirler Kur'ân'ı farklı metotlarla tefsir etmişlerdir. Bu metotlardan birisi de bu çağın en belirgin metodu olarak kabul edilen konulu tefsir metodudur. Sûre tefsiri çalışmaları da konulu tefsirin üç çeşidinden birisi olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışma sûre bütünlüğünü esas alan bir konulu tefsir çalışmasıdır. Çalışma, Rasûlüllah (s.a.v)'a yönelik asılsız ithamlara karşı onu savunma, fakir ve yoksulun hakkını koruyup Allah yolunda infaka teşvik ve İslam ahlâkı gibi ana konuları barındıran Kalem Sûresi hakkındadır.

Çalışma giriş bölümü dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde öncelikle tefsir ve te'vil kelimelerinin anlamları izah edilmiş sonra da konulu tefsir hakkında bilgiler verilerek sûre bütünlüğünü esas alan konulu tefsire

dair açıklamalara yer verilmiştir. Bu bölümde son olarak müstakil sûre tefsirine yönelik yapılmış çalışmalar ve kalem sûresi hakkında yapılmış olan çalışmalar zikredilmiştir.

İkinci bölümde sûre hakkında genel bilgiler verilerek, sûrenin ismi, tanıtımı, nüzûl sebebi, nüzûl yeri ve zamanı ile sûrenin içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Sonra da sûrenin kendinden önceki Mülk Sûresi ve kendinden sonraki Hâkka Sûresi ile münasebeti ele alınmıştır. Daha sonra tefsirlerden edinilen bilgiler çerçevesinde kalem sûresinin hedeflerinin neler olduğuna dair açıklamalara yer verilmiştir.

Üçüncü ve çalışmanın esasını oluşturan bölümde ise sûre, ana konuları ekseninde tefsir edilmiştir. Bu bölümde sûre, âyetlerin ihtivâ ettikleri manalar doğrultusunda üç ana konuya ayrılmıştır. Bu üç ana konu da yine kendi içerisinde, âyet gruplarının mana bütünlükleri esas alınarak alt konulara ayrılmış ve bu şekilde âyetlerin tefsirine yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise çalışma nihayetinde ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

Çalışma esnasında bana yardımı ve yol göstericiliğiyle en büyük desteği veren başta tez danışmanım ve değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALABALIK beye, fakültemizin dekanı Prof. Dr. Ahmet Turan ARSLAN ve dekan yardımcısı Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY hocalarıma, fikirleriyle çalışmama katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Alican DAĞDEVİREN hocama, teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Hasan Hüseyin KARATAŞ

İstanbul, 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xii

GİRİŞ

1.Araştırmanın Konusu	1
2.Araştırmanın Amacı	1
3.Araştırmanın Yöntemi.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM KONULU TEFSİR

1.1.Tefsir ve Te'vil Kelimelerinin Anlamları	4
1.2.Konulu Tefsirin Tarifi ve Önemi	5
1.2.1.Konulu Tefsirin Tarifi	5
1.2.2.Konulu Tefsirin Önemi	7
1.3.Sûre Bütünlüğünü Esas Alan Konulu Tefsir	9
1.3.1.Müstakil Sûre Tefsirine Yönelmenin Sebepleri	9
1.3.2.Müstakil Sûre Tefsiri Hakkında Yapılan Çalışmalar	10
1.4.Kalem Sûresi Hakkında Yapılan Çalışmalar.....	10

İKİNCİ BÖLÜM
KALEM SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1.Sûrenin İsmi ve Tanıtımı.....	12
2.1.1.Sûrenin İsmi	12
2.1.2.Sûrenin Tanıtımı.....	13
2.2.Sûrenin Nüzûl Sebebi, Yeri ve Tarihi.....	13
2.2.1.Sûrenin Nüzûl Sebebi.....	13
2.2.2.Sûrenin Nüzûl Yeri ve Tarihi	15
2.3.Sûrenin İçeriği.....	16
2.4.Sûrenin Kendinden Önceki ve Sonraki Sûre İle Münasebeti.....	18
2.4.1.Sûrenin Kendinden Önceki Sûre İle Münasebeti	18
2.4.2.Sûrenin Kendinden Sonraki Sûre İle Münasebeti	19
2.5.Sûrenin Hedefleri	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KALEM SÛRESİNİN ANA KONULARI VE TEFSİRİ

3.1.HZ. PEYGAMBER (S.A.V)'İN NÜBÜVVETİ VE GÜZEL AHLAKI, KÖTÜ KARAKTERLİLERİN VE İNKÂRCILARIN VASIFLARI	22
3.1.1.Konuyla İlgili Âyetlerin Metin ve Manaları.....	22
3.1.2.Hz. Peygamber (s.a.v)'e Yöneltilen Asılsız İthamlara Allah'ın Cevabı	23
3.1.2.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları.....	23
3.1.2.2.Âyetlerin Tefsiri.....	24
3.1.3.Hz. Peygamber (s.a.v)'in Üstün Ahlakı	33
3.1.3.1.Âyette Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları.....	33
3.1.3.2. Âyetin Tefsiri.....	33
3.1.4.Allah Teâlâ'nın İnkârcıları Tehdidini ve İnananlara Vaadi	36
3.1.4.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları.....	36
3.1.4.2.Âyetlerin Tefsiri.....	37

3.1.5.İnkârcılara Taviz Vermeme ve İtaat Etmeme Hususunda Hz. Peygamber (s.a.v)'in Uyarılması ve Dine Karşı Çıkanların Vasıfları.....	40
3.1.5.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları.....	40
3.1.5.2.Âyetlerin Tefsiri.....	42
3.1.6.Âyetlerden Çıkarılan Ders ve İbretler	56
3.2.ALLAH'IN NİMETLERİNE KARŞI NANKÖRLÜĞÜN NETİCESİNİ AÇIKLAMAK GAYESİYLE ANLATILAN “BAHÇE SAHİPLERİ” KISSASI ...	58
3.2.1.Konuyla İlgili Âyetlerin Metin ve Manaları.....	58
3.2.2.Allah'ın Bahçe Sahiplerini İmtihan Etmesi.....	59
3.2.2.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları.....	59
3.2.2.2.Âyetlerin Tefsiri.....	60
3.2.3.Fakir Fukaranın Hakkını Vermeyenlerin Mallarının Helâk Olması	68
3.2.3.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları.....	69
3.2.3.2.Âyetlerin Tefsiri.....	69
3.2.4.Kıssadan Alınacak İbret	75
3.2.4.1.Âyette Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları.....	76
3.2.4.2.Âyetin Tefsiri.....	76
3.2.5.Âyetlerden Çıkarılan Ders ve İbretler	78
3.3.İNANANLAR İLE İNANMAYANLARIN ALLAH KATINDAKİ DERECELERİ, AHİRETİN DEHŞET VERİCİ HALİ VE HZ. PEYGAMBER (S.A.V)'E SABRIN TAVSİYE EDİLMESİ.....	80
3.3.1.Konuyla İlgili Âyetlerin Metin ve Manaları.....	80
3.3.2.Takvâ Sahiplerinin Mükâfatı ve İnananlar İle İnkârcıların Allah Katında Eşit Olmadıkları.....	82
3.3.2.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları.....	82
3.3.2.2.Âyetlerin Tefsiri.....	83
3.3.3.Ahiretin Dehşet Verici Hali ve İnkârcıların Allah'ın Kudretiyle Korkutulmaları	90
3.3.3.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları.....	91
3.3.3.2.Âyetlerin Tefsiri.....	91

3.3.4.Hz. Yunus (a.s)'un Başından Geçenler Hatırlatılarak Rasûlüllah (s.a.v)'a Sabrın Tavsiye Edilmesi ve Nazar Âyeti	100
3.3.4.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları.....	100
3.3.4.2.Âyetlerin Tefsiri.....	101
3.3.5.Âyetlerden Çıkarılan Ders ve İbretler	110
SONUÇ.....	113
BİBLİYOGRAFYA	116

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.s.	: Aleyhisselâm.
a.y.	: Aynı yer.
b.	: Bin (Oğlu).
bkz.	: Bakınız.
bs.	: Baskı.
çev.	: Çeviren.
h.	: Hicrî.
Hz.	: Hazreti.
md.	: Madde.
ö.	: Ölüm Tarihi.
r.a.	: Radıyallâhü anh.
s.	: Sayfa.
sad.	: Sadeleştiren.
s.a.v.	: Sallâllahu aleyhi ve sellem.
SBE.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
tsh.	: Tashih eden.
thk.	: Tahkik eden.
t.y.	: Tarih Yok.

- TİB. : Temel İslam Bilimleri.
vb. : Ve benzeri.
vd. : Ve diğerleri.
vs. : Vesair.
y.y. : Yayın yeri yok.

GİRİŞ

1.Çalışmanın Konusu

Kur'ân'ın anlaşılması ve son dönem müslümanlarının ihtiyaçlarına cevap verebilmesi adına önemli bir tefsir metodu olan sûre tefsiri çerçevesinde yapılan bu çalışmanın konusu, Kalem Sûresi'dir. Bu sûre Mekkî sûrelerin temel özelliği olan itikâdî, ahlâkî ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in risâleti gibi konuların yanı sıra fakir ve yoksulların hakkını korumaya teşviki, inkârcıların ahiretteki halleri ve dini davet hususunda gösterilmesi gereken sabrı ihtiva etmektedir.

2.Çalışmanın Amacı

Bu çalışma kalem sûresini ana konularına ayırarak içeriğini en güzel şekilde anlamak ve klasik ve modern yorumların anlaşılmasına yardımcı olabilmek adına yapılmıştır. Ayrıca bu çalışma, İslâmî ilimlerin bel kemiği sayılan itikâdî konular başta olmak üzere, Hz. Muhammed (s.a.v)'in ahlâkı ve nübüvveti, inkârcıların temel vasıfları, fakir fukaraya sahip çıkma, toplumda sosyal adaleti temin etme, müslüman kişiliği ve kazandıkları ile inkârcı şahsiyet ve cezaları konuları hakkında İslam'ın ana kaynağı olan Kur'ân'ın bakışını kavrayabilmek amacıyla yapılmıştır. Bununla birlikte geçmişten günümüze pek çok müfessirin konuya bakış açılarını görebilmek ve Kur'ân'ın eşsiz mesajlarının, günümüz insanının itikâdî ve ahlâkî gelişimine yardımcı olması maksadıyla kaleme alınmıştır.

3.Çalışmanın Yöntemi

“Ana konuları ekseninde kalem sûresi ve tefsiri” isimli bu çalışmanın araştırma ve kaynak edinme aşamasında, çalışma esnasında istifade edilecek kaynak eserlere ulaşılarak ön bilgiler toplanmış ve nasıl bir metot izlenileceğine karar verilmiştir. Daha sonra belirlenen metot ve edinilen kaynaklar etrafında izlenecek adımlar belirlenerek çalışma yazıya geçirilmeye başlanmıştır.

Çalışma esnasında tefsir kitaplarının yanı sıra, sûre ile ilgili kitaplara, sûre içerisindeki konular ve âyetlerle ilgili hadis ilmi ve tarih ilmine dair eserlere, lügat kitaplarına ve ansiklopedilere de müracaat edilmiştir. Çalışma esnasında hangi tür eserden yararlanıldıysa öncelik, o konu hakkında ilk yazılan eserlere verilmiştir.

Çalışma konulu tefsirin bir çeşidi olan sûre tefsiri çalışması olduğu için önce konulu tefsir hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Sonra sûre hakkında genel bilgiler verilmiş ve daha sonra da çalışmanın temelini oluşturan, kalem sûresinin ana konuları ekseninde tefsiri aktarılmaya gayret edilmiştir.

Sûrenin tefsir ve yorumlanmasının yazımı esnasında, ağırlıklı olarak Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmiü'l-Beyân an Te'vili Ayi'l-Kur'ân*, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *Tefsîrül-Kur'âni'l-Azîm*, Fahreddin Râzî'nin (ö. 606/1209) *Mefâtihu'l-Gayb* ve Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân* isimli temel klâsik rivâyet ve dirâyet tefsir kitaplarından faydalanılmıştır. Bu temel eserlerin yanı sıra klâsiği modern olanla bütünleştirip, en yararlı bilgiyi elde etme maksadıyla modern tefsir kitaplarından da istifade edilmiştir. Surenin meali hususunda ise Türkiye diyanet vakfi tarafından yayımlanan *Kur'ân'ı Kerim ve Açıklamalı Meali* isimli eser esas alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü olup ana kısmını teşkil eden “Kalem Sûresi'nin ana konuları ve tefsiri” bölümünde sûre önce, temel konuları belirlenerek üç ana konuya ayrılmıştır. Bu üç ana konu da âyetlerin ihtiva ettikleri manalar doğrultusunda uygun başlıklar altında alt konulara ayrılmıştır.

Âyetlerin tefsiri aktarılırken önce konuyla alâkalı âyetlerin metin ve manaları verilmiştir. Daha sonra âyetlerde geçen ve manasının açıklanmasına ihtiyaç duyulan

kelimelerin manaları açıklanmıştır. Sonra da -önceliği klâsik tefsir kitaplarına vermek koşuluyla- farklı tefsirler ışığında âyetlerin tefsiri aktarılmaya çalışılmıştır. Âyetlerin manaları ve âyetlerdeki kelimelerle ilgili farklı rivayetlerle karşılaştığında bu rivayetler o âyetin tefsiri esnasında maddeler halinde zikredilmiştir. Bununla birlikte âyetlerle ilgili sahih hadisler varsa bunlar da yine kaynaklarıyla birlikte o âyetin tefsiri esnasında zikredilmiştir. Âyetlerin tefsirlerinden sonra verdiği mesajların daha iyi anlaşılması ve günümüze ışık tutması adına güncel bir üslupla değerlendirmeleri yapılmıştır.

Yine çalışmanın içerisindeki üç ana konunun sonunda “Âyetlerden çıkarılan ders ve ibretler” başlığı altında ana konuların ihtivâ ettiği âyetlerin günümüz insanına mesajlarının yer aldığı ders ve ibretlere yer verilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler ve araştırmayla ilgili tespitler çalışmanın sonunda yer alan sonuç kısmında özetlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONULU TEFSİR

1.1.Tefsir ve Te'vil kelimelerinin Anlamları

Tefsir Kelimesi lügatte “f-s-r” kökünden türemiş bir mastar olarak geçmektedir. “fesr” kelimesi sözlükte bir şeyi açıklamak, ortaya çıkarmak ve üzeri örtülü bir şeyi açmak gibi manalara gelmektedir.¹ Ayrıca, akılla idrak edilen bir anlamı açığa çıkarmak/izhâr etmek manasına geldiği de kabul edilmektedir.² Zikredilen “fesr” kelimesi bu manaların dışında “keşfetmek, izhar etmek, beyan etmek” gibi anlamlar için de kullanılmaktadır.³

Tefsir kelimesi terim olarak ise, müşkil olan lafızdan murad edilen manayı keşfetmek şeklinde tarif edilmiştir.⁴ Tefsirin ıstılâhî manası ise; “İnsan gücü ve Arap dilinin verdiği imkân nispetinde Allah’ın muradına delâlet etmesi bakımından Kur’ân metninin lafız ve manasından bahseden ilim dalıdır.”⁵ Diğer bir tanıma göre ise tefsir, “manaya açık bir şekilde delalet edecek bir lafızla âyetin anlamını, durumunu, kıssasını ve iniş sebebini açıklamaktır.”, Türkçede ise “yorum ve Kur’ân tefsirine dair kitap” şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca Arapçada “şerh” kelimesiyle eş anlamlı olarak “ilmî ve felsefî eserleri izah etmek” manasında da kullanılmıştır.⁶

Tefsir kelimesinin taklîb tarikiyle türediği iddia edilen “s-f-r” fiilinin mastarı da kapalı bir şeyi açmak, aydınlatmak ve ortaya çıkarmak gibi manalarda kullanılmaktadır.⁷ Dolayısıyla burada zikredilen “fesr” ve “sefr” kelimeleri anlam bakımından benzerlik göstermektedir.

¹ İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammad b. Mükerrrem, **Lisânü'l-Arab**, Dâru's-Sadr, Beyrut, 1990, V,55.

² İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed er-Rağîb, **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Halil Aytenî, 6. bs., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010, s. 381.

³ İsfahânî, **a.g.e.**, s. 381.

⁴ İbn Manzûr, **a.g.e.**, V, 55.

⁵ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, sad. Sıtkı Güllü, Huzur Yayınları, İstanbul, 2003, I, 28.

⁶ Gümüş, Sadrettin, **Kur'ân Tefsirinin Kaynakları**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1990, s. 21.

⁷ Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah, **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1990, II, 147.

Bu iki kelimenin anlam bakımından benzerlik taşıması ve Arap dilinde mevcut olan taklîb sanatı göz önüne alınacak olursa “tefsir” kelimesinin bu iki kökten de türemiş olabileceği ileri sürülebilir. Emin el-Hûlî; “fesr” ve “sefr” masdarlarının her ikisinin de keşfetmek ve ortaya çıkarmak gibi anlamlarının olduğunu, ancak “sefr” kelimesinde maddî zâhirî bir keşf, “fesr” sözcüğünde ise manevî bir keşfin söz konusu olduğunu iddia ederek “tefsir” lafzının “fesr” kökünden türediğini ileri sürmektedir.⁸

Tefsir kelimesiyle birlikte genelde eş anlamlı gibi kullanılan te’vil kelimesi ise; “e-v-l” kökünden gelmektedir. Te’vil, rücû ettirmek yani, geri döndürmek ve herhangi bir şeyi varacağı yere vardırarak manasındır.⁹ Tef’il babından, “açıklamak ve beyan etmek” gibi manaya da gelmektedir.¹⁰

Tefsir ve te’vil kelimeleri müterâdif anlamlar taşısa da zaman içerisinde farklı anlamlar kazanmıştır. Te’vil kelimesi anlam olarak; âyeti, taşıdığı manalardan birine hamletmek şeklinde anlaşılmıştır.¹¹

Tefsir kelimesi âyetlerin zâhirî manası anlamında, te’vil kelimesi ise âyetin görünen manası değil de perde arkasındaki gizli manası anlamında kullanılmaktadır.

Tefsir ve te’vil kelimeleri muhtelif zamanlarda birbirlerinin yerlerine de kullanılmışlardır. Tefsir kelimesi, ıstılah olarak te’vil kelimesinden daha evvel kullanılmıştır.¹²

1.2.Konulu Tefsirin Tarifi ve Önemi

1.2.1.Konulu Tefsirin Tarifi

Konulu Tefsir şeklinde tercüme edilen ve bazı eserlerde tevhidî tefsir şeklinde geçen “et-Tefsîru’l-Mevdû’î”, tefsir ve mevdû kelimelerinden oluşan bir izafet terkididir.

⁸ Demirci, Muhsin, **Tefsir Tarihi**, 11. bs., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 26.

⁹ İbn Manzûr, **a.g.e.**, XI, 32; İsfahânî, **a.g.e.**, s. 40.

¹⁰ Cerrahoğlu, İsmail, **Tefsir Usûlü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 15. bs., Ankara, 2006, s. 214.

¹¹ Zerkeşi, **a.g.e.**, II, 149.

¹² Cerrahoğlu, **a.g.e.**, s. 215.

Tefsir kelimesi önceki başlıkta ele alınmıştı. “Mevdû” kelimesi ise sözlükte kaldırmak anlamındaki ref’in zıddı, yani bir şeyi kaldırıp bir yere koymak, bir şeyi elinden bırakmak¹³, uygulamadan kaldırmak, ortaya çıkarmak¹⁴, sabitleştirmek ve hızla yürümek¹⁵ gibi anlamlara gelir.¹⁶

“Mevdû” kelimesinin terim olarak tefsir ilmindeki tarifi; “Kur’ân âyetlerinin değindiği inanç, sosyal hayat ve tabii olaylar gibi hayatın her hangi bir yönüyle ilgili bir durum veya husustur.”¹⁷

Konulu tefsirin ıstılâhî manasına gelince; et-Tefs’îru’l-Mevdû’î’nin ıstılâhî manası hakkında İslam âlimleri birbirini tamamlayıcı veya birbirinin benzeri tarifler yapmışlardır. Birbirine benzeyen pek çok tarif olmakla birlikte burada sadece bir kaçını zikretmek uygun görülmüştür.

“Konulu tefsir; muayyen bir konuda ve Kur’ân’ın çeşitli sûrelerinde zikredilen Kur’ân âyetlerini toplayıp imkân nispetinde nüzûl sırasına göre tertip edip, metotlu bir şekilde kendinden önceki ve sonraki âyetlerle ilişkisini araştırmak ve benzer âyetlerle de mütalâa etmektir.”¹⁸

“Konulu tefsir; bir konuda müşterek olan Kur’ân âyetlerini derinliğine araştırmak, bu araştırma ve incelemesini sadece o konuya yöneltmektir.”¹⁹

“Konulu tefsir; aynı manaya gelen âyetlerin toplanması ve tek bir başlık altında özel kural ve kaideler doğrultusunda onlardan bir konu meydana getirilmesidir.”²⁰

Konulu tefsir hakkındaki zikredilen bu tarifler ve daha bunlar gibi pek çok tarif konulu tefsirin farklı yönlerini ifade etmekle birlikte tam manasıyla konulu tefsirin şumüllü bir tarifi niteliğinde değildir.

¹³ Ğaşiye, 88/14.

¹⁴ Zümer, 39/69.

¹⁵ Tevbe, 9/47.

¹⁶ İbn Manzur, **a.g.e.**, VIII, 396.

¹⁷ Mustafa Müslim, **Mebâhis fi’t-Tefsîri’l-Mevdû’î**, Daru’l-Kalem, Dımeşk, 1997, s. 16.

¹⁸ Hicâzî, Muhammed, Mahmud, **el-Vahdetü’l-Mevdûiyye fi’l-Kur’ân’i’l-Kerim**, Dâru’l-Kütübi’l-Hadise, Kahire, 1970, s. 402.

¹⁹ Hicâzî, **a.g.e.**, s. 402.

²⁰ Abdüssettar, Fethullah Said, **el-Medhal ile’t-Tefsîri’l-Mevdûî**, Dâru’t-Tıbaâti ve’n-Neşri’l-İslâmiyye, Kahire, 1991, s. 33.

Konulu tefsirin tam manasıyla anlaşılması için şu üç konuyu içerisinde barındıran bir tarifin yapılması gerekmektedir:

1-) Bir sûrenin bütün yönleriyle ve bütün konularının ele alınarak incelenmesi.
Örnek: Kalem Sûresi tefsiri.

2-) Her hangi bir konuyu Kur'ân'ın bütününde araştırıp o konuyla ilgili bütün âyetlerin toplanarak, tertip, tesnif ve münasebet bağlamında tefsirlerinin yapılması.
Örnek: Kur'ân'da haşr konusu.

3-) Kur'ân'daki bir kavramın ele alınıp o kelimenin, geçtiği âyetlerde ifade ettiği manalar, siyak-sibak ilişkisi ve o âyette bulunma sebebi gibi durumlarının ele alınıp tüm incelikleriyle işlenmesi. Örnek: Kur'ân'da ümmet kavramı.²¹

Konulu tefsir denildiğinde akla gelen konular bunlardır. Konulu tefsirin tarifi de bu üç konuyu içine almış şumullü bir tarif olmalıdır ki tam manasıyla “konulu tefsir” kavramını ifade edebilsin.

Bu üç konuyu da içinde barındıran bir konulu tefsir tarifi şu şekilde yapılabilir: Konulu tefsir; Bir sûreyi kendi içerisinde, bir konuyu veya bir kavram ya da kelimeyi de ilgili bütün âyetler ele alınarak sebab-i nüzûl, siyak-sibak, münasebet, i'câz vb. bütün yönleriyle ele alıp incelemek ve tefsirini yapmaktır.

1.2.2.Konulu Tefsirin Önemi

Zamanın değişmesiyle bazı anlayış ve hükümlerin değişeceği, her asrın kendine göre bir zihnî, ilmî ve bilimsel değerler sistemi olacağı hemen herkes tarafından kabul görmektedir.

Özellikle son yarım asırdaki ekonomik şartlar, sosyal ve siyasi meşguliyetler insanları din ve Kur'ân ile meşgul olmaktan alıkoyabilmektedir. Bu durum ise,

²¹ Mecâlî, Muhammed Hâzîr, **el-Vecîz fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Azîz**, 2. bs., Cemi'yyetü'l-Muhâfazati Ale'l-Kur'ân'i'l-Kerîm, Amman, 2004, s. 215.

insanların bütün Kur'ân'ı inceleyerek okuma ve konularını anlama gibi imkânlarını kısıtlamaktadır.

Bu nedenle Kur'ân'ın, belli konular çerçevesinde insanlara ulaştırılması zorunlu hale gelmiştir. Tefsir çalışmaları da özellikle son yıllarda bu yöne doğru kanalize olmuş durumdadır. Yani konulu tefsire yönelik çalışmalar hızlanarak devam etmektedir. Bu da konulu tefsirin önemini ifade eden en önemli göstergelerdendir.

Mustafa Müslim konulu tefsirin önemini dört maddede özetlemektedir.

1-) Toplumların yenilenen ihtiyaçları, insanla ilgili alanlarda yeni düşüncelerin ortaya çıkması, modern, bilimsel ve teori alanlarının gittikçe genişlemesi karşısında sağlıklı çözümler ve bakış açıları önerebilmek ancak Kur'ân'ın konulu tefsirine başvurmakla mümkündür.

2-) Belli konudaki âyetlerin toplanması, bir sûrenin ve bir kavramın araştırılması bunların sebab-i nüzûllerinin belirlenip âyetlerin yorumlanması belli başlı konuların incelenmesine ilmî bir atmosfer katmaktadır.

3-) Araştırmacı konulu tefsir vasıtasıyla orijinallikleri hiç tükenmeyen Kur'ân'ın îcazına yönelik yeni boyutlar ortaya koymaktadır.

4-) Konulu tefsir; Kur'ân incelemelerini seviyeli ve kaliteli hale getirmek ve çağın birikimi olarak ortaya çıkan bazı bilim dalları ile Kur'ân arasında bir ilişki kurmaktır. Sosyoloji, psikoloji, ekonomi gibi bu bilimlere kökleştirecek ve onların temellerini ve genel ilkelerini belirleyecek yegâne metot, Kur'ân âyetlerini konularına göre tefsir etme metodudur.²²

Konulu tefsir çalışmaları önemine binâen özellikle son yıllarda artarak devam etmektedir. Bu çalışmalar, insanların Kur'ân'ın bazı konularına, belli bir takım kavramlara ve sûrelerin anlam ve içeriklerine daha kolay ulaşmalarını sağlamaktadır. İnsanların merak ettikleri herhangi bir konu veya sûre hakkında Kur'ân'ın o konu veya sûreye bakışını kavramaları ve hayatlarında Kur'ân'ı daha kolay tatbik etmeleri için konulu tefsir çalışmaları büyük önem arz etmektedir.

²² Mustafa Müslim, a.g.e., s. 22.

1.2.Sûre Bütünlüğünü Esas Alan Konulu Tefsir

Bu çalışma Kalem Sûresi hakkında bir çalışma olduğu için sûre bütünlüğü içerisinde yapılan bir konulu tefsir çalışmasıdır. Yani sûre içerisindeki konuları baz alarak yapılan bir çalışmadır. Bundan dolayı sûre merkezli konulu tefsir çalışması hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Bu tefsir türünde sûredeki temel hedef araştırılır ve bu hedef de konulu tefsirin temelini teşkil eder. Yani bu tefsir türünde hedef, herhangi bir sûreyi en ince noktasına varıncaya kadar araştırma gayesi ile sûrenin özel ve genel hedeflerini maksadını, ihtiva ettiği konuları ve konuların birbirleriyle olan irtibatlarını açıklamak suretiyle sûreyi bir bütün olarak ele almak ve incelemektir.²³

Şâtıbî'ye (ö. 790/1388) göre; her sûrenin bir ana konusu vardır. Her ne kadar onda değişik konu ve hükümler bulunsa da onlar, bu ana konuyu destekleyici ve tamamlayıcı mahiyettedir.²⁴

1.3.1.Müstakil Sûre Tefsirine Yönelmenin Sebepleri

Bazı Müfessirler Kur'ân'ın tamamını tefsir ederken bazıları da müstakil sûre tefsirine yönelmişlerdir. Yani her hangi bir sûreyi tek başına tefsir etmişlerdir. Bu şekilde Kur'ân'dan bir sûre seçerek onun tefsir edilmesinin pek çok sebebi vardır. Bu sebepleri arasında; ihlâs sûresi ve muavvizeteyn sûreleri gibi hakkında faziletine dair hadisler bulunması²⁵, namaz sûreleri ve yasin sûresi gibi sık sık okunan sûrelerin manalarının da bilinmek istenmesi, Kur'ân'a olan derin saygı ve hizmet etme anlayışı, toplumun sürekli yenilenen ihtiyaçlarına cevap verebilme isteği ve sûrenin ihtiva ettiği konuların ehemmiyeti gibi sebepler sayılabilir.

²³ Hicâzî, **a.g.e.**, s. 24.

²⁴ Şâtıbî, Ebû İshak İbrâhim b. Musa, **el-Muvâfakat**, Dâru İbn Affân, Huber, 1997, III, 249.

²⁵ Hadis-i şerifler için bkz. Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-Sahîh**, Fedâilü'l-Kur'ân, 13, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 2011; Tirmîzî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, **Sünen**, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Fedâilü'l-Kur'ân, 12, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1998.

1.3.2.Müstakil Sûre Tefsiri Hakkında Yapılan Çalışmalar

Müstakil sûre hakkında yapılan çalışmalara aşağıdaki çalışmalar örnek olarak verilebilir.

1-) Abdulkâhir b. Abdirrahman el-Cürcânî (ö. 471/1078), *Tefsîru fâtihati 'l-Kitâb*.

2-) Fahreddin Râzî (ö. 606/1209), *Tefsîru Sûreti 'l-İhlâs*.

3-) Muhammed b. İshak el-Konevî (ö. 673/1275), *Fatiha sûresi tefsiri*.

4-) Şemsüddin Ahmed b. Süleyman b. Kemal Paşa Zade (ö. 940/1534), *Tefsîru Sûreti 'l-Mülk*.

5-) Ebû Ali el-Hüseynî b. Abdullah b. Sinân (ö. 981/1574), *Felak sûresi tefsiri*.

6-) Ahmed Muhammed Alabalık, *Esrâru 'l-Meânî fî Sûreti Yûsuf Aleyhi 's-Selâm*, Ürdün, 2006.

7-) Davut Aydüz, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, İstanbul, 2006.

8-) Lutfi Doğan, *Fatiha ve Hucûrat sûrelerinin meal ve tefsiri*, İstanbul, 2011.

9-) Abdülaziz Hatip, *Kur'ân'dan Hayata Altı Sûrenin Tefsiri*, İstanbul, 2011.

10-) Mehmet Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, İstanbul, 2012.

11-) Davut Aydüz, *Nebe (Amme) Sûresi Tefsiri*, İstanbul, 2013.

Kudemâ olarak nitelendirilen ilk müfessirlere ve muâsır İslam âlimlerine ait pek çok müstakil sûre tefsiri çalışmaları olmasına rağmen burada zikredilenlerle yetinilmesi uygun görülmüştür.

1.4.Kalem Sûresi Hakkında Yapılan Çalışmalar

Araştırmalar sonucunda Kalem sûresi hakkında yapılmış olan aşağıdaki çalışmalara ulaşılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmına ulaşılmakla birlikte bir kısmı hakkında sadece bilgi edinilmiştir. Bu çalışmaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1-) Receb Ahmed Abdü't-Tevvâb, *Kıssatü Eshâbi'l-Cenneti ve'l-İ'brati Fihâ Kemâ Tüsavviruhâ Sûrati'l-Kalem*, (1982 yılında Kahire'de Ezher Üniversitesinde yapılan, basılmamış yüksek lisans tezi).
- 2-) Meliha Abdullah el-Hârisî, *Tefsîru Sûrati'l-Kalem*, (1982 yılında Cidde'de hazırlanan, basılmamış yüksek lisans tezi).
- 3-) Rıfat İsmail Sûdânî, *Min Esrâri'n-Nizâmi'l-Kurânî fî Sûrati'l-Kalem* (1991 yılında kaleme alınan bir çalışma).
- 4-) Murtezâ Mutahharî, *Tefsîru Sûreti'l-Kalem* (Eser hakkında çok fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sadece bu çalışmanın 1994 yılında yapıldığına dair bilgiye ulaşılmıştır.)
- 5-) Gülhan Yılmaz, *Kalem, Hâkka ve Meâric Sûreleri Arasındaki Konu Bütünlüğü* (2002 yılında Sakarya Üniversitesi SBE TİB anabilim dalında yapılan basılmamış yüksek lisans tezi).
- 6-) Osman Nedim Yektar, *Kalem ve Müddessir Sûrelerinde Cehenneme Götüren Ameller*, (2002 yılında Sakarya Üniversitesi SBE TİB anabilim dalında yapılan basılmamış yüksek lisans tezi).
- 7-) Mehmet Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri; Mülk, Kalem, Hakka, Meâric, Nûh ve Cinn Sûreleri*, İstanbul, 2012.

İKİNCİ BÖLÜM

KALEM SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1.Sûrenin İsmi ve Tanıtımı

2.1.1.Sûrenin İsmi

Kur'ân-ı Kerim'de sûreler isimlerini ya sûrenin ilk kelimesinden, ya hurûf-u mukattalardan, ya sûrede geçen bir kelimededen ya da sûrede bahsi geçen kıssalardan almaktadır. Her sûrenin müstakil bir ismi olmakla birlikte bazen bir sûre birden fazla isme sahip olabilmekte hatta bazen birden fazla sûre aynı isimle isimlendirilebilmektedir.²⁶

Kalem sûresi ismini “قلم” “**Kalem**” veya “ن” “**Nûn**” kelimelerinin geçtiği birinci âyetten almıştır.²⁷ Allah kaleme yemin ettiği için “Kalem Sûresi” diye isimlendirilen sûreye “Nun Sûresi” de denilir. Bu sûreye Kalem Sûresi adının verilmiş sebebi Yüce Allah'ın sûrenin başında şöyle yemin etmesindedir: “*Bu kaleme ve yazmakta oldukları şeylere andolsun ki...(Kalem-1)*” Yüce Yaraticının Kalem ile yemin etmesi O'nun için bir tâ'zimdir. Çünkü kalemi yaratmak çok büyük bir hikmete delildir. Allah Teâlâ kendisiyle yazı yazılan bu aletin önemini ifade etmek için, hakkında “Kalem Sûresi” adıyla bir sûre indirmiştir.²⁸

İlk nâzil olan Alâk sûresinin ilk emri “Oku” olunca, bu sûrenin ismi de “kalem” olmuştur. Kalem yazmayı hatırlattığı için okumanın hemen ardından gelmiştir. Bu sûreye isim olarak kalem sûresi denme ihtimali daha ağır basmaktadır. Çünkü eğitim ve öğretimin başlangıcı okuyup yazmaktır. Alâk sûresi okumayı, bu sûre de yazmayı temsil etmektedir.²⁹

²⁶ Aydemir, Abdullah, **Hz. Peygamber ve Sahabenin Dilinden Kur'ân'ı Kerim'in Faziletleri**, Akyol Neşriyat, İzmir, 1981, s. 83.

²⁷ Hicâzî, Muhammed Mahmûd, **et-Tefsîru'l-Vâzih**, 8. bs., Dârü't-Tefsir, Kahire, 1980, VIII, 11.

²⁸ Bilgiç, Ziya, **114 Sûre İsimleri ve Anlamları**, Şema Basımevi, İstanbul, 1985, s. 195.

²⁹ Bayraklı, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri**, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2006, XIX, 483.

2.1.2.Sûrenin Tanıtımı

Sûre Mekkî bir sûredir.³⁰

Kur'ân'daki sıralamasına göre altmış sekizinci sûredir.

Âyetleri, elli iki.

Kelimeleri, üç yüz.

Harfleri, bin dört yüz elli altı.

Fâsılası م ve ن harfleridir.³¹

2.2.Sûrenin Nüzûl Sebebi, Yeri ve Tarihi

2.2.1.Sûrenin Nüzûl Sebebi

Bu başlık altında müstakil olarak nüzûl sebebi olan âyetler maddeler halinde zikredilecektir.

1-) “*Sen Rabbinin nimeti sayesinde bir deli değilsin.*”(Kalem-2) Âyeti, müşriklerin Rasulüllah (s.a.v)'a önce deli (mecnun), sonra da şeytandır demeleri üzerine nâzil olmuştur.³²

2-) “*Sen yüce bir ahlâk üzeresin*”(Kalem-4) âyetinin nüzûl sebebiyle ilgi ise Hz. Aişe (r.ha) şöyle demiştir: “Hiç kimse Rasulüllah kadar güzel ahlâklı olmamıştır. Ona sahabeden veya ev halkından her kim seslenirse “Emret! Buyur!” derdi.³³ Bu yüzden Allah, “*Sen yüce bir ahlâk üzeresin*”(Kalem-4) âyetini indirmiştir.³⁴

³⁰ Beyzâvî, Ömer bin Muhammed, **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1996, V, 364.

³¹ Yazır, **a.g.e.**, VIII, 573.

³² Vâhidî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân**, Dâru'l-Meyman, Riyad, 2005, s. 693.

³³ Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, **el-Müsnedü's-Sahîh**, Hac, 137, Dâru Tayyibe Riyad, 2006.

³⁴ Vâhidî, **a.g.e.**, s. 694.

3-) Çirkin vasıfların sıralandığı âyetlerin (Kalem,10-14) nüzûl sebepleriyle ilgili olarak müfessirler arasında farklı görüşler vardır. Müfessirlerin çoğunluğuna göre bu âyetler Velid b. Muğîre hakkında nâzil olmuştur. Bazıları da âyetlerden bir kısmının Ahnes b. Şerik hakkında nâzil olduğunu, kimileri ise âyetlerin Ebû Cehil hakkında nâzil olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bazıları da Bu kişinin Esved b. Abdi Yegûs olduğunu ifade etmektedir.³⁵

4-) İbn Abbas (r.a) “*Biz Müslümanları suçlular gibi kılar mıyız?*”(Kalem-35) âyeti hakkında: “Mekke kâfirlerinin “Ahiret var ise orada da size verileceklerden daha iyisi bize verilecektir” demeleri üzerine bu âyet nâzil oldu.” demiştir.³⁶

5-) “...*O Kâfirler neredeyse seni gözleriyle devireceklerdi.*”(Kalem-51) âyetinin sebab-i nüzûlü: Araplardan bir adam iki veya üç gün yemek yemedi, sonra koyun sürülerinin geçtiği bir yere gitti ve “Bu güne kadar hiç böyle güzel koyun güdülmemiştir.” dedi. Çok geçmeden hayvanlardan bir kısmı yere düşüp telef oldu. Müşrikler bu adama rica edip Rasûlüllah (s.a.v)’a nazar etmesini onu kötü duruma düşürmesini istediler. Allah da Peygamberini bundan korudu ve bu âyeti indirdi.³⁷

Kalem sûresi 51’inci âyetle ilgili bir başka rivâyet ise şöyledir: Mekke müşrikleri Allah Rasûlünü (s.a.v) öldürmek istiyorlardı. Rasûlüllah (s.a.v)’ı Kur’ân okurken gördükleri zaman “Amma güzel Kur’ân okuyor biz böyle güzel okuyuş görmedik.” dediler. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.³⁸

Burada bir kimseyi aşırı beğenmenin ve bir kimseye aşırı beğeni gözüyle bakmanın o kişiyi olumsuz etkileyeceğine (nazar) işaret vardır. İnsanlara aşırı beğeni gözüyle bakmanın onlara nazar değdireceğine ve o insanların hayatlarını olumsuz etkileyeceğine dikkatler çekilmektedir.

³⁵ Daha geniş bilgi için bkz., Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, **Câmiü'l-Beyân an Te'vili Ayi'l-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003, XXIII, 158; İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Ömer, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm**, thk. Muhammed İbrâhîm Benna, Muhammed Ahmed Aşûr, Abdülaziz Ganim, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1984, VIII, 217.

Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin, **Mefatihü'l-Gayb**, Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, XV, 74.

³⁶ Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, **el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân**, tsh. Hişam Semîr el-Buhârî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003, IX, 246.

³⁷ Vâhidî, **a.g.e.**, s. 694.

³⁸ Emiroğlu, H. Tahsin, **Kur'ân Âyetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri**, Kuzucular Ofset, Konya, 1982, XIII, 38.

2.2.2.Sûrenin Nüzûl Yeri ve Tarihi

Kalem sûresinin kaçınıcı sırada ve nerede indiği tartışmalıdır. Alâk sûresinden sonra indirildiğini söyleyenler olduğu gibi daha sonra indirildiğini iddia edenler de vardır. Sûrenin hem üslûbu hem de içeriği bu noktada belirleyici olabilir. Muhtevadan bu sûrenin, Mekke'de Allah Rasûlü (s.a.v)'ne karşı baskıların şiddetlendiği bir zamanda nâzil olduğu anlaşılmaktadır.³⁹

Bu sûre, Hasan el-Basrî (ö. 110/728), İkrime (ö. 104/722) ve Câbir'e (ö. 128/746) göre Mekke'de, Mekke döneminin başlarında nâzil olmuştur.⁴⁰

İbn-i Abbas'tan (r.a.) gelen bir rivâyete göre Alâk sûresinden sonra Müzzemmil, daha sonra Müddessir, sonra da Kalem sûresi nâzil olmuştur.⁴¹ Müddessir ve Müzzemmil sûrelerinin daha önce indiğini söyleyenler de vardır. Âyet olarak ilk önce, Alâk sûresinin baş tarafı, tam sûre olarak da müfessirlerin çoğunluğuna göre önce Fatıha, sonra da Kalem sûresi inmiştir.⁴² Buna göre sûre bütün olarak Mekke'de inmiştir.

Suyûtî (ö. 911/1505) ise; sûrenin on yedi ile otuz üçüncü âyetleri arası ve kırk sekiz ile ellinci âyetleri arasındaki âyetlerin Medine'de nâzil olduğunu ifade etmektedir.⁴³

Ancak âyetlerin üslup ve içeriği, bu sûrenin tamamının Mekke'de inmiş olma ihtimali oldukça kuvvetlendirmektedir. Çünkü bu âyetler sözün akışına son derece bağlıdır. Bundan dolayı sûrenin bütün âyetlerinin bir defada veya bölümlerinin kısa aralıklarla Mekke'de indiği anlaşılmaktadır. Çünkü âyetlerin içeriği, nübüvvet

³⁹ İtr, Nureddin, **fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve Üslûbuhu'l-Mu'ciz**, 11. bs., Matbaâtü's-Sabk, Dimeşk, 1996, XI, 150.

⁴⁰ Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin bin Mes'ûd, **Meâlimü't-Tenzîl**, thk. Muhammed Abdullah Nemr, 2. bs., Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1987, VIII, 185.

⁴¹ Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman, **ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1983, VIII, 240.

⁴² Yazır, **a.g.e.**, VIII, 573.

⁴³ Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman, **el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, II, 18.

döneminin ilk zamanlarındaki insanlara yönelik olduğunu göstermektedir.⁴⁴ Ayrıca bu âyetlerin üzerinde Mekke’de nâzil olduklarına dair derin izler vardır.⁴⁵

2.3.Sûrenin İçeriği

Kalem sûresi Mekke’de inen, iman, inanç esasları ve ahlâki prensipler üzerinde duran bir sûredir. Sûre temelde şu üç ana konuyu ele almaktadır:

1-) Hz. Peygamber (s.a.v)’in nübüvveti ve güzel ahlâkı; kötü karakterlilerin ve inkârcıların tasvirleri (Kalem,1-16).

2-) Allah’ın nimetlerine karşı nankörlüğün neticesini açıklamak gayesiyle anlatılan “Bahçe Sahipleri” kıssası (Kalem,17-33).

3-) İnananlar ile inanmayanların Allah katındaki dereceleri, ahiretin dehşet verici hali ve Hz. Peygamber (s.a.v)’e sabrın tavsiye edilmesi.⁴⁶ (Kalem,34-52)

Mekke’de inmiş olan bu sûre de diğer mekkî sûreler gibi İslam akidesini ortaya koymaktadır. Bu sûrede söz konusu edilen ana temalar nübüvvet ve güzel ahlâk, fakir ve yoksulun hakkını görüp gözetmek, ahiretin ispatı ve kıyamet gününde Müslümanlarla günahkârların akıbetidir. Sûrede Hz. Peygamber (s.a.v)’e ve Kur’ân’a yönelik İslam düşmanlarının ileri sürdükleri itirazlara karşı, Hz. Peygamber (s.a.v) en güzel sıfatlarla övülmekte, ona yalan ve iftiralarla dil uzatanların çirkin vasıfları sıralanıp acı bir azapla cezalandırılacakları hatırlatılmaktadır. Bunun yanı sıra sırat-ı müstakîm üzere olan müttakî müslümanlara cennet vaat edilmektedir.

Kalem sûresinin kapsadığı konuları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-) Sûre, Mekke’deki bazı kibirli ve yalancı müşriklerin kendisine yönelik delilik ithamından olumsuz etkilenen Hz. Peygamber (s.a.v)’i teskin ve rûhî terbiye ile başlamakta. (Kalem,1-2) Bu teskin ve terbiye de şu aşamalardan oluşmaktadır:

⁴⁴ Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhâdî, **et-Tefsîru’l-Hadîs**, Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, Kahire, 1984, I, 40.

⁴⁵ Kutub, Seyyid, **fi Zilâli’l-Kur’ân**, 11. bs., Dârü’s-Şurûk, Beyrut, 1985, VI, 3653.

⁴⁶ Sâbûnî, Muhammed Ali, **Safvetü’t-Tefâsîr**, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, 2010, III, 399.

a-) Allah'ın Rasûlüne kıyamete kadar kesilmeyecek bir mükâfat vaat etmesi (Kalem-3).

b-) Allah'ın Hz. Peygamber (s.a.v)'in güzel ahlâkını övmesi (Kalem-4).

c-) Ahiretten önce Allah'ın inananlar için zafer ve hayırlı akıbeti, müşrikler için ise kötü ve vahim sonu göstereceği (Kalem-7).

d-) Allah'ın, müşriklerin aldatmalarına uymamasını, onlara karşı din konusunda taviz vermemesini Hz. Peygamber (s.a.v)'e tavsiye etmesi ve müşriklerden bir kısmının kötü ahlâk ve fiillerinin zikredilmesi (Kalem,5-15).

e-) Kibirli ve müfterî müşriklerin başına gelecek acıklı son (Burnun damgalanması) (Kalem-16)⁴⁷

2-) Daha sonra Mekke kâfirlerine, Yüce Allah'ın nimetlerini inkâr etmeleri, fakir ve yoksulların haklarını vermek istememeleri sebebiyle bahçeleri yıkılıp telef olan bahçe sahiplerini örnek vermektedir (Kalem,17-33).

3-) Sonraki âyetlerde sûre mü'minlerle günahkârları karşılaştırmakta, verdikleri kötü hükümler dolayısıyla müşrikleri azarlamakta, iddialarını çürütmekte, onlara karşı deliller ortaya koymakta ve ahiretteki hor ve hakir durumlarını açıklamaktadır. (Kalem,34-43) Ayrıca, "*Artık beni ve bu sözü yalanlayanları baş başa bırak...*"(Kalem-44) ifadesiyle de müşrikleri tehdit etmiştir.⁴⁸

4-) Sûre sona ererken Hz. Peygamber (s.a.v)'e müşriklerin eziyetlerine karşı sabretmesini emretmekte, davetini tebliğ etme noktasında sıkılmaktan ve gevşemekten onu sakındırarak Hz. Yunus (a.s)'un başından geçenler hatırlatılmaktadır. Kâfirlerin Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yönelik nefret içerikli bakışları ve onu delilikle suçlamalarından sonra Kur'ân'ın âlemler için öğüt ve hatırlatma olduğu bilgisiyle sûre sona ermektedir (Kalem,48-52).⁴⁹

⁴⁷ Meydânî, Abdurrahman Hasan Habenneke, **Meâricü't-Tefekkür ve Dekâiku't-Tedebbür**, Dârü'l-Kalem, Dımeşk, 2000, I, 199-200; Yengin, Naci, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, "Kalem sûresi" md., Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, IV, 253.

⁴⁸ Zuhaylî, Vehbe, **et-Tefsîru'l-Münîr**, Darul-Fikr, Dımeşk, 1991, XV, 42.

⁴⁹ Meydânî, a.g.e., I, 201.

2.4.Sûrenin Kendinden Önceki ve Sonraki Sûre İle Münasebeti

Kalem Sûresinin içeriği ve konu bütünlüğü, öncesindeki Mülk sûresi ile akabindeki Hâkka sûresi gibi temelde “nübüvvet, ahiret ve güzel ahlâk”la ilgilidir. Öncesindeki Mülk ve sonrasındaki Hâkka sûreleri ile bu sûre, adeta birbirlerinin devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir.

2.4.1.Sûrenin Kendinden Önceki Sûre İle Münasebeti

Kalem sûresinin kendinden bir önceki sûre olan Mülk sûresiyle münasebetini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-) Mülk sûresi tevhidi tesis etmektedir. Kalem sûresi ise nübüvveti tesis etmektedir. Bu açıdan Kalem sûresi Mülk sûresini tamamlamaktadır.⁵⁰

2-) Mülk sûresinde Yüce Allah’ın engin kudretiyle ilminin genişliğine; mutlu ve mutsuzların hallerine dair açıklamalar zikredilmiştir. Zalimleri Yüce Allah’ın batıracağı ve üzerlerine taşlar yağdıracağı anlatılmıştır. Allah Teâlâ’nın haber verdiği bu bilgilerin Rasûlüllah (s.a.v)’ın vahiy yoluyla öğrendiği haberler olduğuna vurgu yapılmıştır. Kâfirler bu âyetlere bazen şiir, bazen büyü, bazen de delilik dedikleri için Yüce Allah kalem sûresine peygamberinin bu suçlamalardan uzak olduğunu, onların eziyet ve işkencelerine sabretmesine karşılık mükâfatını büyüteceğini ve onun ahlâkının büyüklüğünü zikrederek başlamıştır.⁵¹

3-) Mülk sûresi “*Mülk elinde bulunan Allah (c.c.) ne yücedir.*”⁵² ifadesiyle başlamıştır. İlahî kudret ve mülkün enginliğini, onun belirtilerinden olan ölüm ve hayat ile insanların yaratılış hikmetini, yaratılış nizamının oluşumunu, Hz. Muhammed (s.a.v)’in değerini, ahiretin gerçek olduğunu Allah’ın Rahman sıfatının tezâhürü ile Hz. Peygamber (s.a.v)’e ve inananlara verdiği sözün derecesini açıklamaktadır. Mülk sûresi “*Ne dersiniz suyunuz çekiliverecek olsa size kim bir*

⁵⁰ Itr, a.g.e., XI, 151.

⁵¹ Bikâî, Ebû'l-Hasen Burhaneddin İbrâhim b. Ömer, **Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver**, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarabad, 1978, XX, 283.

⁵² Mülk, 67/1.

*akarsu getirecektir?*⁵³ sorusu ile son bulmuş ve bu şekilde kâfirlerin mülklerinin eninde sonunda yok olacağı hatırlatılarak korkutulmuşlardır. İnananlara da ilerde büyük bir mülk sözü vaadiyle müjde verilmiştir. Kalem sûresinde de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in müşriklerin yalan ithamlarından uzak olduğu ve onun çok yüce bir ahlâka sahip olduğu ifade buyrulmuştur. İnkârcılar için hazırlanan hazin son ve inananlara Allah'ın vaadi, hakkı yalanlayanların vasıfları ve onları hem dünyada hem de ahirette bekleyen kötü son hatırlatılmıştır. Bu da gösteriyor ki Mülk sûresiyle Kalem sûresi hem tertip olarak aynıdır. Hem de içerik olarak aynı manaları taşımaktadır. Özellikle Mülk 8-9. âyetlerdeki risâlet vurgusuyla bu sûrenin içeriği büyük oranda örtüşmektedir.⁵⁴

4-) Yüce Allah Mülk sûresinin sonlarında müşrikleri “*Ne dersiniz suyunuz çekiliverecek olsa size kim bir akarsu getirecektir?*”⁵⁵ âyetiyle suyu yerin dibine geçirmekle tehdit etmiştir. Bu sûrede de buna dair bir delil söz konusu edilmektedir. O da, geceleyin uykudayken bir afetle bağları ve bahçeleri yok edilen, sabah kalkıp bahçelerine gittiklerinde ondan bir eser bulamayan kimselerin durumu ve bahçelerinin yok edilişidir.⁵⁶

2.4.2.Sûrenin Kendinden Sonraki Sûre İle Münasebeti

Kalem sûresinin kendisinden sonra gelen Hâkka sûresiyle münasebetini de şu şekilde açıklamamız mümkündür:

1-) Kalem sûresi ile Hâkka sûresi adeta birbirlerini tamamlayan iki sûredir. Özellikle bu sûrede infaktan kaçınanların akıbeti ile Hâkka sûresinde helâkları dile getirilen kavimler noktasında bir bütünlük söz konusudur.⁵⁷

2-) Kalem sûresinin başında kalem ve kalemin yazdıklarına yeminle başlayarak Rasûlüllah (s.a.v.)'in mükerrerem kılındığı, bitmez tükenmez bir mükâfata hak

⁵³ Mülk, 67/30.

⁵⁴ Yazır, a.g.e., VIII, 574.

⁵⁵ Mülk, 67/30.

⁵⁶ Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman, *Tenâsükü'd-Dürer fi Tenâsübi's-Süver*, thk. Abdülkadir Ahmed Ata, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986, s. 128.

⁵⁷ Suyûtî, *Tenâsükü'd-Dürer fi Tenâsübi's-Süver*, s. 128.

kazandığı, yüce bir ahlâk sahibi oluşu ve müşriklerle olan münasebetlerini tanzim eden âyetler aktarılmıştır. Hâkka sûresinin sonunda ise “*O halde, Ulu Rabbinin adını yüceltip bütün noksanlıklardan tenzih et.*”⁵⁸ âyetiyle bütün bu üstünlükleri bahşeden ve doğruları kendine öğreten Allah’a karşı yapması gereken şey bildirilmiştir.⁵⁹

3-) Bu sûrede “*Baldırların açılacağı (işlerin zorlaşacağı) gün (kâfirler) secdeye çağrılırlar, bunu da yapamazlar.*” (Kalem-42) âyetiyle kıyametin hali mücmel ve genel bir şekilde beyan edilmiştir. Hâkka sûresinde ise kıyametin halleri ve kıyamet haberi tafsîlatlı bir şekilde anlatılmıştır.⁶⁰

4-) Kalem sûresinde Kur’ân-ı Kerim’i ve onun vaat ettiği şeyleri yalanlayanlar zikredilmektedir. Hâkka sûresinde ise peygamberlerini yalanlayan ümmetlerin başlarına gelenler zikredilmektedir ki, insanlar bundan gerektiği gibi öğüt alsın, ibret alsın ve hakkı yalanlamaktan uzak kalsın.⁶¹

2.5.Sûrenin Hedefleri

Kur’ân âyetlerinin her birinin bir hedefi vardır. Kimisi sosyal, kimisi ferdi, kimisi ahlâkî, kimisi itikâdî vb. amaç doğrultusunda vahyedilmiştir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden kalem sûresi de bir takım hedefler için nâzil olmuştur. Kalem sûresinin hedeflerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

- 1-) İnsanları Allah’a imana ve kulluğa çağırmak.
- 2-) Yapılan haksız ithamlara karşı Hz. Peygamber (s.a.v)’i savunmak.
- 3-) Toplumun edep ve ahlâkını güzelleştirmek.
- 4-) Hz. Peygamber (s.a.v)’in Allah katındaki değerini ifade etmek.
- 5-) Hz. Peygamber (s.a.v)’in bir mecnun değil, bilakis Allah katında büyük mükâfatlara hak kazanmış yüce ahlâka sahip bir şahsiyet olduğuna vurgu yapmak.

⁵⁸ Hâkka, 69/52.

⁵⁹ Said Havvâ, **el-Esâs fi’-Tefsîr**, 3. bs., Dârü’s-Selam, y.y., 1991, X, 6050.

⁶⁰ İlgili âyetler için bkz., Hâkka, 69/1-37.

⁶¹ İlgili âyetler için bkz., Hâkka, 69/4-37.

- 6-) İlimin, eğitim ve öğretimin önemine dikkatleri çekmek.
- 7-) İslâm'ı davet ve tebliğ hususunda haktan ve doğrudan hiçbir zaman taviz verilmemesi gerektiğini bildirmek.
- 8-) Çirkin ahlâkî vasıflardan sakındırmak.
- 9-) Davet ve tebliğin bir ücret veya menfaat karşılığı değil sadece Allah rızası için yapılması gerektiğine vurgu yapmak.
- 10-) Sosyal statü, sınıf ve ırk farklılıklarını reddederek Allah katında geçerli olan şeyin Allah'a iman ve hakkıyla kulluk olduğunu ifade etmek.
- 11-) Dünya ve ahirette kişiyi sınırsız nimetlere kavuşturacak olanın mal, mülk, şan, şöhret ve zenginlik değil Allah'a kulluk ve salih ameller olacağını bildirmek.
- 12-) Verilen nimetlerin Allah tarafından imtihan maksadıyla verildiğini ve her birinin bir hesabı olduğuna dikkatleri çekmek.
- 13-) Toplumda sosyal adaleti yerleştirmek.
- 14-) Fakir ve yoksulun hakkını gözetmemenin, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyacını gidermeye yanaşmamanın ve toplumdaki yoksulluğa duyarsız kalmanın, verilen nimete karşı nankörlük olduğunu bildirmek.
- 15-) Dünya hayatında kişinin başına gelen kaza, bela ve musibetlerin birer imtihan olduğunu ve insanların bunlardan ders çıkarıp ibret alması gerektiğine dikkatleri çekmek.
- 16-) İslam davetçilerinin ve ilim adamlarının karşılaşacakları her türlü engellemelere, sıkıntılara, sözlü ve fiili saldırılara karşı sabırlı olmaları gerektiğinin altını çizmek.
- 17-) Allah'ı tesbih ve tenzihin önemine işaret etmek.
- 18-) Kur'ân'ın âlemler için rahmet ve hidâyet kaynağı olduğunu bildirmek.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KALEM SÛRESİNİN ANA KONULARI VE TEFSİRİ

3.1.HZ. PEYGAMBER (S.A.V)'İN NÜBÜVVETİ VE GÜZEL AHLÂKI, KÖTÜ KARAKTERLİLERİN VE İNKÂRCILARIN VASIFLARI

3.1.1.Konuyla İlgili Âyetlerin Metin ve Manaları

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ (1) مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ (2) وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ (3) وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ (4) فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ (5) بَأْيِكُمُ الْمَقْتُونُ (6) إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ (7) فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ (8) وَتَوَلَّوْا لَوْ تَذَّهَبُ فَيَذَّهَبُونَ (9) وَلَا تُطِيعُ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ (10) هَمَّازٍ مَشَاءٍ بِنَمِيمٍ (11) مَنَاعٍ لِلْخَيْرِ يُعْتَدِ أَثِيمٍ (12) عُنُلٌ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ (13) أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ (14) إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ (15) سَنَسِيحُهُ عَلَى الْخُرطوم (16)

“Nûn. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin.(1-2) Şüphesiz sana tükenmez bir mükâfat vardır.(3) Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.(4) Hanginizin deli olduğunu yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler.(5-6) Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapan kişiyi daha iyi bilir. O, hidâyete erenleri de daha iyi bilir.(7) O halde yalanlayanlara boyun eğme.(8) İstediler ki, yumuşak davranasın, böylece onlar da yumuşak davranınsınlar.(9) Yemin edip duran, aşâğılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimseye mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme.(10-14) Âyetlerimiz kendisine okunduğu zaman, "Öncekilerin masalları!" der.(15) Yakında biz onun burnunu damgalayacağız.(16)”⁶²

Çalışmanın ilk ana konusunu teşkil eden bu âyetlerde Allah Teâlâ, öncelikle kaleme ve kalemin yazdıklarına yemin etmektedir. Daha sonra müşriklerin kendisine yönelik mecnunluk ithamına karşı Hz. Peygamber (s.a.v)'i savunarak müşriklere cevap vermektedir. Sonraki âyetlerde Kur'ân'ı yalanlayan inkârcıların çirkin vasıfları

⁶² Karaman Hayrettin v.d., **Kur'ân'ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, 6. bs., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 559-561.

sıralanarak, Hz. Peygamber (s.a.v)’in yüce ahlâkı karşısında onların nasıl bir ahlâka sahip oldukları bildirilmektedir. Âyetlerde çirkin vasıfların sıralanması tüm inananları bu vasıflardan sakındırmayı amaçlamaktadır.

3.1.2.Hz. Peygamber (s.a.v)’e Yöneltilen Asılsız İthamlara Allah’ın Cevabı

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ (1) مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ (2) وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ (3)

“Nûn. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin.(1-2) Şüphesiz sana tükenmez bir mükâfat vardır. (3)”

Kalem Sûresi’nin bu ilk üç âyetinde Allah Teâlâ müşriklerin Hz. Peygamber (s.a.v)’e yönelik delilik ithamlarına cevap niteliğindeki âyetleri zikretmektedir.

3.1.2.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları

“ن” “**Nun**”: Bu harf nun şeklinde okunur. Mekkî sûrelerin açılışını yapan diğer hecâ harfleri gibidir.⁶³

“القلم” “**Kalem**”: Kalem sözcüğü temelde “tırnak, kamıştan yapılmış mızrağın boğumu ve kamış gibi katı/sert bir nesneden kesme anlamına gelir. Fakat bu sözcük bir isim olarak “kendisiyle yazı yazılan alete” ve “(kumar için) karıştırılan kumar okuna” tahsis edilmiştir.⁶⁴

“رَبَّ” “**Rab**”: Bir nesneyi kemâl ve olgunluk noktasına ulaşıncaya kadar aşama aşama inşa etmek, besleyip büyütme ve terbiye etmek anlamındadır. Bu kelime sadece “mevcûdatın, varlıkların maslahatını tekellûf eden Yüce Allah” için kullanılır.⁶⁵

⁶³ Hicâzî, a.g.e., VIII, 11.

⁶⁴ İsfahânî, a.g.e., s. 412.

⁶⁵ İsfahânî, a.g.e., s. 190.

“مجنون” “Mecnûn”: Bir görüşe göre “falani cin tuttu”, diğer bir görüşe göre “kalbi rahatsızlandı”, başka bir görüşe göre ise “nefsiyle aklı arasına bir engel girdi ve bu engel nedeniyle aklı saklı (gizli) kaldı” manasındadır.⁶⁶

“ممنون” “Memnûn”: Kesilmiş veya eksik manasındadır. Bir kimse ipi kestiği zaman “منتت الحبل” “ipi kestim” der.⁶⁷

3.1.2.2.Âyetlerin Tefsiri

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ (1)

“Nûn. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına (1)”

“ن” “Nun” harfi hurûf-u mukatta’dandır.⁶⁸ Selef âlimleri bu tip harfler hakkında susmayı tercih etmişler ve bunların ilmini Allah’a havale ederek aslına iman edip, vasfını açıklamaktan kaçınmışlardır. Ancak bazı âlimler, kişilerin nefsânî yorumlarına fırsat vermemek için bu gibi müteşabih harfleri te’vil etmişlerdir.⁶⁹

Buradaki “nun” hurûf-u mukatta’sı ve genel olarak bütün mukatta’ harflerinin ne manaya geldikleri hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerin bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-) Katâde (ö. 117/735) ve Mücâhid’den (ö. 103/721) bu harflerin Kur’ân’ı Kerim’in isimlerinden biri olduğu rivâyet edilmiştir. Mücâhid’den rivâyet edilen diğer bir görüşe göre ise bu harfler, Kur’ân’ı Kerim’in bazı sûrelerinin girişi mahiyetindedir.

2-) Abdurrahman b. Zeyd’den nakledilen bir görüşe göre bu harfler, başında buldukları sûrelerin isimleridir. Süddî ve Şa’bî’den nakledilen bir görüşe göre ise bu harfler, Allah Teâlâ’nın ism-i Âzamıdır.

⁶⁶ İsfahânî, a.g.e., s. 106.

⁶⁷ Herevî, Ebû Ubeyde Ahmed b. Muhammed, el-Garîbeyn fi’l-Kur’ân ve’l-Hadis, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Mekke, 2007, VI, 1780.

⁶⁸ Suyûtî, el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’ân, II, 18.

⁶⁹ Beyzâvî, a.g.e., V, 368.

3-) Abdullah b. Abbas ve İkrime'den nakledilen bir görüşe göre ise bu harfler, Allah Teâlâ'nın kendileriyle yemin ettiği isimlerindendir. Allah bunlarla yemin ederek sûreyi başlatmaktadır.

4-) Hz. Ebubekir (r.a) ve Hz. Ali (r.a) ise bu harfler için şunu söylemişlerdir: “Her kitabın bir sırrı vardır. Kur’ân-ı Kerim’in sırrı da bazı sûrelerin başında zikredilen bu harflerdir. Yine de en doğrusunu Allah bilir.”⁷⁰

Sûrenin huruf-i mukatta’adan olan “ن” “nun” harfi ile başlaması Kur’ân’dan yüz çevirenlerin dikkatini çekmek içindir. Zira inkârcıların kendi aralarında sürekli konuştukları lafız olan “nun” harfi burada adeta bir tokmak misali başlarına vurulmakta ve kendilerine karşı söylenecek sözlere dikkat çekmektedir. Bütün mukatta’a harflerinde olduğu gibi bu harfte de Kur’ân’ın icâzını gösteren işaretler vardır.⁷¹

Âişe Abdurrahman bu harflerle ilgili şunları söylemektedir: “Bu harfler Kur’ân’da manayı bozmayacak ve güzelliğini kaybetmeyecek şekilde başka türlü yerleştirilemezdi. Bu ise, Kur’ân’daki eşsiz i’câzı bizlere göstermektedir. Bu harflerle başlanılan sûrelerin ana içeriği ya Rasûlü (s.a.v) ya da risaleti şiddetli bir şekilde savunmaktır. Aynı zamanda bu harflerle Allah’ın müşriklere karşı bir meydan okuması söz konusudur.”⁷²

Buradaki “nun” harfinde de Allah’ın müşriklere meydan okuması söz konusudur. Mecnun birisine ait sözler diye nitelendirdikleri Kur’ân âyetlerinin bir benzerini getirmelerinin istenmesi noktasında bir tehdî (meydan okuma) vardır.

Âlimlerinden gelen rivâyetler doğrultusunda bu sûredeki “ن” “nun” harfinin kastettiği mana hakkındaki görüşleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

⁷⁰ Taberî, a.g.e., I, 204-215; Meydânî, a.g.e., I, 208.

⁷¹ Sâbûnî, a.g.e., I, 25.

⁷² Âişe Abdurrahman, Bint Şati’, el-İ’câzü’l-Beyânî, Dâru’l-Maârif, Kahire, 1971, s. 126.

1-) “ن” “Nun” balık demektir. Enbiyâ sûresinde Hz. Yunus (a.s)’tan bahsedilirken “Ze’n-nûn”⁷³ “balık sahibi” diye bahsedilmiştir. Mücâhid, İbn-i Abbas ve Mukâtil görüştedir.⁷⁴

2-) Muâviye b. Ebî Kurre ise buradaki “ن” “nun” kelimesinden maksadın nurdan bir levha olduğunu söylemiştir.⁷⁵

3-) Sâbit el-Bünânî’nin Abdullah b. Abbas’tan naklettiği diğer bir görüşe göre bu sûrenin başındaki “ن” “nun” harfi içine mürekkep konan divit demektir.⁷⁶

4-) İkrime’nin Abdullah b. Abbas’tan naklettiği bir görüşe göre ise buradaki “ن” “nun” kelimesinden maksat, “Rahmân” Kelimesinin bir parçası olan ve sonunda bulunan nundur.⁷⁷

Fahreddin er-Râzî ise; buradaki “nun” harfinin, ya “bu sûrenin ismi” olduğunu veyahutta sûreye “meydan okuma” amaçlı getirilmiş olduğunu ifade etmektedir.⁷⁸

Bununla birlikte müfessirlerin çoğunluğu “ن” “nun” harfinin ya sûrenin ismi ya da meydan okuma amaçlı olduğu görüşünü benimsemişlerdir.⁷⁹

وَالْقَلَمَ وَمَا يَسْطُرُونَ (1)

“Kalem ve yazdıklarına andolsun.(1)”

Buradaki “وَالْقَلَمَ” ifadesinde Allah’ın kaleme yemin etmesi söz konusudur. Yemin ifadeleri Kur’ân’da farklı sûrelerde farklı şekillerde kullanılmıştır. Kur’ân’da yemin ifadelerinin kullanılmasının sebepleri ise; Arapların sosyal hayatında yeminin önemli

⁷³ Enbiyâ, 21/87.

⁷⁴ Râzî, a.g.e., XV, 68.

⁷⁵ Taberî, a.g.e., XXIII, 143.

⁷⁶ Taberî, a.g.e., XXIII, 144.

⁷⁷ Râzî, a.g.e., XV, 68.

⁷⁸ Râzî, a.y.

⁷⁹ Taberî, a.g.e., XXIII, 144; Kurtûbî, a.g.e., IX, 224.

yeri olması, Allah'ın âyetlerini yeminle te'kid etmesi, yemin edilen şeyin değerini ve yüceliğini ifade etmesi ve muhatabın dikkatini çekmek istemesi gibi sebeplerdir.⁸⁰

Bu âyetteki “kalem” ifadesinin kastettiği mana hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-) Buradaki kalemden maksadın kendisiyle yazı yazılan bildiğimiz kalem olduğu söylenmiştir. Bu ifade Allah tarafından kaleme yapılan bir yemindir. İlim elde etmeye ulaştıran yazıyı yazan kalemi yaratmakla Allah Teâlâ insanlar için ne kadar büyük bir nimet bahsettiğine dikkatleri çekmektedir.⁸¹

2-) Burada Levh'in kalemi kastedilmiştir. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: “Allah'ın yarattığı şeylerin ilki kalemdir. Allah kalemi yaratınca ona kıyamete kadar olacakları yaz” buyurmuştur. O da Levh-i Mahfuz'a, kıyamete kadarki ecelleri, amelleri ve rızıkları yazmıştır.”⁸²

3-) Mücahid ise buradaki kalemden maksadın Kur'ân'ı yazan kalem olduğunu söylemiştir.⁸³

4-) Bazı kimseler de buradaki kalemin “akıl” olduğunu ve aklın, bütün mahlûkatın temeli ve kaynağı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerini de “Allah'ın yarattığı şeylerin ilki kalemdir.”⁸⁴ Hadisine dayandırmışlardır.⁸⁵

Allah Teâlâ burada yemin ifadesini kullanarak şiddetli bir şekilde Rasûlüllah (s.a.)'ı savunmaktadır. Çünkü yemin ifadesi te'kid üsluplarının en güçlüsü ve sonuncusudur. Buradan da şu anlaşılıyor ki; müşrikler o derece haddi aşmışlar ki iş artık son noktaya gelip dayanmış ve bundan dolayı da Allah Teâlâ en güçlü te'kid ifadesi olan yemini kullanma gerekliliği duymuştur.

Allah Teâlâ burada Kur'ân'a ve levh-i mahfuza yemin ederek en büyük yemini etmektedir. Bu da Rasûlüllah (s.a.v)'la ilgili en ufak bir şüphe ve tereddüt dahi

⁸⁰ Cerrahoğlu, a.g.e., s. 169.

⁸¹ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 213.

⁸² Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed, **el-Müsned**, Dârü'l-Hadis, Kahire, 1995, V, 217; Tirmizî, Kader, 17.

⁸³ Taberî, a.g.e., XXIII, 147.

⁸⁴ Tirmizî, Kader, 17.

⁸⁵ Râzî, a.g.e., XV, 69.

bırakmadan bütün zihinleri temizlemektedir. Ayrıca bu sadece bir yemin değildir. Aynı zamanda kalemin üstünlüğüne ve önemine dair bir delildir.

“وَمَا يَسْطُرُونَ” “Yazmakta oldukları şeylere...(Andolsun)” İfadesi ile kastedilen her kalemle yazanın yazdığı şey veya meleklerin yazdıkları amel defteri, yahutta kalemin yazdığı Kur-ân’ı Kerim’dir.⁸⁶

Âyetteki “Kalem” ifadesini bildiğimiz kalem manasına alırsak bu durumda buradaki “وَمَا يَسْطُرُونَ” “Yazmakta oldukları şeylere...” ifadesiyle Levh-i Mahfuz kastedilmiş olabilir. Yahut da kıyamete kadar olacak şeylerin tamamı ile mahlûkatın yapacağı işler ve onların ömürleri kastedilmiş olabilir.⁸⁷

Buradaki “مَا” ifadesi kendinden önceki ifade ile te’vil masdar durumunda olursa bu durumda yemin bizzat yazma işine olur. Eğer ismi mef-ûl manasına alınırsa o zaman “yazılmış şeylere” yemin edilmiş olur.⁸⁸

Bu âyet-i kerimede Yüce Mevlâ’nın kaleme ve kalemle yazılan yazıya yemin ederek başlaması kalem ve yazının, dolayısıyla da ilmin değerini ve önemini ifade etmektedir. Çünkü ilim ancak kalem ve yazı ile elde edilir ve gelişir. Bir toplumda kalem ve yazı ne kadar yaygınlsa o toplum diğer toplumlar arasından derece olarak sıyrılır ve ilimde zirveye çıkar. Fertleri ele aldığımızda ise yazıya ve kaleme değer veren ilim sevdalısı insanlar tarihin her safhasında toplumlarında sevilen, sayılan ve değer gören insanlar olmuşlardır. Onları yücelten ve toplum nezdinde değerli kılan ise, kalem ve yazıya yani ilme göstermiş oldukları bağlılık, hürmet ve sadakattir. Kendilerine duyulan sevgi ve saygı Allah’ın ilmine değer vermeleri hasebiyle Allah’ın onlara bir lütfu ve ikramıdır.

Aynı zamanda Allah Teâlâ bu âyette ilimle uğraşan davetçiler, ilim adamları, ilim talebeleri, öğretmenler vb. ilim sevdalılarının kendi katında ne kadar kıymetli olduklarına de işaret etmektedir.

⁸⁶ Taberî, a.g.e., XXIII, 148.

⁸⁷ Râzî, a.g.e., XV, 70.

⁸⁸ Beyzâvî, a.g.e., V, 368.

Buradaki yemin ifadesi aynı zamanda Rasûlullah (s.a.v)’ın hem aklen hem rûhen hem de ahlâken en yüce olduğuna bir yemindir. Allah’ın yemin etmesi söz konusu ise artık orası sözün bittiği yerdir. Çünkü Allah’ın kelamı bütün sözlerin üstündedir. Bu yemin, Rasûlullah (s.a.v)’ı hazmedemeyen ve Kur’ân’ın i’câzı karşısında küçük dillerini yutan müşriklere adeta Allah’ın tokadıdır.

Burada kalem ile simgelenen şey, insanın düşünce ve idrakinin bireyden bireye, toplumdaki topluma aktarılmasında önemli bir etken olmasıdır. Bilginin yazılıp korunmasında, ilmin ve irfanın gelişmesinde, dolayısıyla toplumların aydınlanmasında kalemin vazgeçilmez bir araç olduğuna işaret vardır. Kur’ân’ı Kerim’in ilk inen sûresinin (Alâk) “Oku” emriyle başlaması ve kalem sûresinin ilk âyetinde de Allah Teâlâ’nın kaleme ve kalemle yazılan bilgiye yemin etmesi, İslam’ın okuma yazmaya yani ilme verdiği önemi göstermektedir.

مَا أَنْتَ بِعِزَّةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ (2)

“Sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin.(2)”

Allah Teâlâ’nın bu ifadesi yeminin cevabı niteliğindedir. Müşrikler Hz. Peygamber (s.a.v)’e “O bir delidir.” ithamında bulunmuşlardı. Yüce Allah onların söylediklerini reddetmek ve yalanlamak üzere bu âyet-i kerimeyi indirmişti. Burada nimet ifadesi “rahmet” anlamındadır. Yani âyet “Sen Rabbinin rahmeti sayesinde, bir deli değilsin” anlamındadır.⁸⁹

Bu âyette ifadenin isim cümlesi gelmesi ve “مَا” ifadesinin akabinde de “ب” harfi cerrinin gelmesi manaya te’kid katmaktadır. Aynı zamanda ibarede neffiy anlamı vardır. Bu da Rasûlullah hakkındaki bütün tereddütleri ortadan kaldırmaktadır.⁹⁰ İnkârcıların düşmanlık, kıskançlık ve kibirlilik göstergesi olarak Hz. Peygamber (s.a.v)’e nispet ettikleri delilik yaftasından onu arındırarak onun her türlü iftira ve ithamdan münezzehe olduğunu ifade etmektedir.

⁸⁹ Kurtûbî, a.g.e., IX, 226.

⁹⁰ Meydânî, a.g.e., I, 212.

Ayrıca âyetteki “رَبِّ” “**Rab**” ifadesinin “ك” harfi ile birlikte gelmesi, Allah’ın Rasûlünü muhatap almakla ona olan samimiyetini ifade ettiğini gösterir. Aynı zamanda buradaki “رَبِّكَ” ifadesiyle her işinde Allah’ı hesaba katanları Allah’ın muhatap alacağı ve onlara karşı samimi olacağına işaret edilmektedir. Bu ifade Rasûlüllah (s.a.v)’ı ta’zim ve teşrif içindir. “Rab” ifadesi Allah’ın onu her an koruduğunu ve terbiye ettiğini ifade etmektedir. Bu ifade aynı zamanda kalemini hakkın rızası doğrultusunda kullanan davetçilerin ve ilim adamlarının da her an Allah’ın koruması ve terbiyesi altında olduklarına işaret etmektedir. İlim adamları hayatlarında öyle davranmalıdırlar ve öyle bir ahlâka sahip olmalıdırlar ki kendileri tenkit edildiklerinde çevrelerinde kendilerini savunacak insanlar her zaman bulunabilsinler. Tıpkı Allah Teâlâ’nın peygamberini koruyup savunduğu gibi.

Âyetteki “بِنِعْمَةِ رَبِّكَ” “*Rabbinin nimeti sayesinde...*” ifadesi Cenâb-ı Hakk’ın tam bir fesâhat, mükemmel bir akıl, her türlü kusur ve ayıptan uzak olma ve her türlü olumlu sıfatla muttasıf olma gibi nimetlerinin Hz. Peygamber (s.a.v)’de net bir şekilde mevcut olduğuna delalet eder. Bu nimetlerin Hz. Peygamber (s.a.v)’de gözle görünür bir biçimde bulunmuş olması kendisinde herhangi bir deliliğin bulunmasına ters düşmektedir. Allah Teâlâ burada açık bir dille Hz. Peygamber (s.a.v)’in değil, ona bu ithamı yapanların deli olduklarını ifade buyurmaktadır.⁹¹

Müşrikler, Hz. Peygamber (s.a.v)’e peygamberlik gelmeden önce onu seven, onun adaletine ve sadakatine son derece güvenen insanlardı. O kadar güven vermişti ki çevresine müşrikler arasında dahi “**el-Emîn**”⁹² (Güvenilir, dürüst) vasfıyla ünlenmişti. Yani onlar da aslında Hz. Peygamber (s.a.v)’in aklında delilik olmadığını gâyet iyi biliyorlardı. Ne zaman onları İslam’a davet etmeye ve Allah’ın âyetlerini onlara okumaya başladı, o zaman Hz. Peygamber (s.a.v)’e “**Mecnûn**” demeye başladılar. Hal böyle olunca, gayet açık bir şekilde anlaşılıyor ki onlar nefislerine yediremedikleri için; eşitlik, adalet ve kardeşlik gibi dînî prensipler de çıkarlarına ters düştüğü için Hz. Peygamber (s.a.v)’e ve Kur’ân’a karşı çıkmışlardır.

⁹¹ Râzî, a.g.e., XV, 70.

⁹² Hamîdullah, Muhammed, **İslam Peygamberi**, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 44.

Mekke müşrikleri şair, kâhin ve sihirbazların cinlerden bilgi ve ilham aldıklarına inanırlardı. Hz. Peygamber (s.a.v)'in de onlar gibi cinlerin etkisinde kaldığına ve söylediklerinin de ona cinler tarafından telkin edildiğine inandıkları için ona mecnun diyorlardı. Bu sebeple Allah Teâlâ kaleme ve kalem ehlinin yazdığı satırlara yemin ederek onun, iddia edildiği gibi mecnun olmadığını, aksine Allah'ın lütfuna yani peygamberlik gibi bir şerefe erdiğini ifade buyurdu.⁹³

Yüce Allah, yukarıda zikredilen âyette hiddetlenerek müşriklerin Rasûlüne itham ettikleri çirkin vasfı reddetmektedir. Aynı zamanda hem müşriklere bir cevap vermekte, hem de Hz. Peygamber (s.a.v)'in davet ve tebliğ süresince sahipsiz olmadığını göstererek bizzat kendisi peygamber'ini savunmaktadır.

وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ (3)

“Şüphesiz sana tükenmez bir mükâfat vardır.(3)”

Âyetin manası; “Ey Rasûlüm! O kâfirlerden gelen sıkıntılara katlanman ve peygamberliğin ağır yükünü taşıman sebebiyle sana peygamberlik nimetini veren ve seni şerefli makama yükselten Rabbinin katında senin için haddi hesabı bilinmeyen çok büyük ve kesintisiz bir mükâfat vardır.”⁹⁴

Âyette geçen “غَيْرَ مَمْنُونٍ” “tükenmeyen” ifadesini Mücâhid, Mukâtil ve Kelbî gibi âlimler “Başına kakılmak sûretiyle bulandırılmayan bir nimet” şeklinde yorumlamışlardır. Âlimlerin ekserisi ise “noksan olmayan, kesintiye uğramayan, sonlu olmayan” şeklinde açıklamışlardır. Bununla birlikte yine âlimler âyette geçen “أَجْرًا” “ecir”in Hz. Peygamber (s.a.v)'e neden dolayı tahakkuk ettiği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları bu ifadenin manasının “Bu tenkitlere ve çirkin sözlere tahammül edip sabırla karşılamanın ötürü senin için kesintisiz büyük bir ecir vardır.”⁹⁵ şeklinde ifade etmişlerdir. Diğer bir kısım âlim ise “İnsanları Allah'a davet

⁹³ Karaman, Hayrettin vd., **Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. bs., Ankara, 2007, V, 429.

⁹⁴ Ebu's-Suûd, **İrşâd-ı Aklî's-Selîm İlâ Mezâyâ el-Kitabî'l-Kerîm**, çev. Ali Akın, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007, XII, 5608.

⁹⁵ İbn Kesîr, **a.g.e.**, VIII, 213.

etmen ve dini hükümleri onlara açıklaman hususunda peygamberliğini ortaya koyduğun için sana devamlı ve halis bir mükâfat vardır.” şeklinde yorumlamışlardır.⁹⁶

Ayrıca “غَيْرَ مَمْنُونٍ” ifadesi, dünyada peygamberlik vazifesini yerine getirirken karşılaşacağı engellemelere ve saldırılara karşı yanında bulunan Allah’ın yardımı, ahirette ise Allah’ın ona lutfedeceği müstesna mükâfatları ifade etmektedir.⁹⁷

Bu âyette Rasûlüllah (s.a.v)’a yönelik ifade edilen “ecir” kelimesinin nekre olarak gelmesi her türlü mükâfatı ve nimeti ifade etmektedir.⁹⁸ Burada yine bir önceki âyette olduğu gibi isim cümlesi kullanılmıştır. Âyetteki “إِنَّ” ifadesi te’kid ifade ettiği gibi aynı zamanda “إِنَّ”nin ismi olan “لَكَ” ifadesinin takdim edilmesi⁹⁹ ve lam-ı müzahlekanın kullanılması da te’kid içindir. Bu te’kid ifadeleri, Rasûlüllah (s.a.v)’ın Allah katında hiç tereddütsüz büyük nimetlere ve en güzel mükâfatlara hak kazandığını kesin bir dille ifade etmektedir.¹⁰⁰

Sûrenin ilk âyetine Allah Teâlâ, kaleme ve kalemle yazılanlara yemin ederek başlamıştır. İkinci ve üçüncü âyette ise Mevlâ Teâlâ Hz. Peygamber (s.a.v)’e yöneltilen çirkin ithamların gerçek dışı olduğunu vurgulayarak inkârcılara karşı en anlamlı cevabı vermiştir. Bu gibi çirkin iftira ve ithamlara karşı tebliğden taviz vermeden sabırlı olması Hz. Peygamber (s.a.v)’den istenmektedir. Bu sabrın sonucunda da kendisine bitmez tükenmez bir mükâfatın verileceğini Yüce Allah haber vermektedir.

Aynı zamanda İslam davetçilerine ve ilim adamlarına da dolaylı olarak göndermeler yapılmış ve onların da Rasûlüllah gibi sözlü ve fiili saldırılar karşısında sabırlı olmaları durumunda aynı onun gibi sınırsız nimetlerle donatılacaklarına işaret edilmiştir.

⁹⁶ Râzî, a.g.e., XV, 71.

⁹⁷ İbn Âşur, Muhammed et-Tâhir, **et-Tahrîr ve’t-Tenvîr**, Dâru’t-Tunûsiyye, Tunus, 1984, XXIX, 63.

⁹⁸ Nekre’nin esrarı için bkz. Alabalık, Ahmed Muhammed, **Esrâru İlmi’l-Meânî fi Sûreti Yûsuf Aleyhi’s-Selâm**, Âlemü’l-Hadîs, Ürdün, 2006, s. 217-228.

⁹⁹ Takdim ve te’hirin esrarı için bkz. Alabalık, a.g.e., s. 161-166.

¹⁰⁰ Meydânî, a.g.e., I, 213.

3.1.3.Hz. Peygamber (s.a.v)'in Üstün Ahlâkı

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ (4)

“Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.(4)”

Allah Teâlâ bu âyette peygamberine yönelik en büyük övgüyü yaparak onun en güzel ve en yüce ahlâka sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu adeta övgünün zirvesidir.

3.1.3.1.Âyette Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları

“**خُلُقٍ**” “**Hulk**”: sözcüğünün kullanımı basîretle idrak edilebilen kuvvelere, tabiatlara, mizaçlara ya da huylara tahsis edilmiştir.¹⁰¹ “Hulk” lügatta, ister algılanan şeyler hususunda isterse yapılan şeyler hususunda olsun adet edinme manasınadır.¹⁰² Aynı zamanda insanın kendisini bağlı kıldığı, riâyet ettiği edep ve güzel ahlâk manasına gelir.¹⁰³

3.1.3.2.Âyetin Tefsiri

Abdullah b. Abbas, Mücâhid ve Dahhak buradaki “**خُلُقٍ**” “Ahlâk” kelimesinden kastedilenin “din” olduğunu söylemişler ve âyeti: “Şüphesiz ki sen büyük bir din üzeresin” şeklinde izah etmişlerdir. Atiyye ise buradaki “Ahlâk” kelimesinden maksadın “edep” olduğunu söylemiş ve âyetin manasının: “Şüphesiz ki sen büyük bir edep üzeresin.” şeklinde olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴ Zira Hz. Peygamber (s.a.v) “*Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.*”¹⁰⁵ buyurmaktadır.

Âyetteki “**خُلُقٍ**” “**Ahlâk**” ifadesinin büyük bir edep anlamında olması daha munasıptir. Buradaki edep de Kur’ân’dır. Yüce Allah Hz. Peygamber (s.a.v)’e Kur’ân âyetlerini indirmek sûretiyle onu terbiye etmiştir. Bu sayede onun ahlâkı tam

¹⁰¹ Herevî, a.g.e., II, 590; İsfahânî, a.g.e., s. 164.

¹⁰² Râzî, a.g.e., XV, 71.

¹⁰³ Kurtûbî, a.g.e., IX, 227.

¹⁰⁴ Taberî, a.g.e., XXIII, 150.

¹⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, II, 38.

manasıyla Kur'ân ahlâkıdır.¹⁰⁶ Zira Sa'd b. Hişam Hz. Aişe (r.anhâ)'ye Rasûlullah (s.a.v)'in ahlâkını sorduğunda o şu cevabı vermiştir: “Sen Kur'ân okumuyor musun?” Sa'd; “Okuyorum” demiştir. Bunun üzerine Hz. Aişe (r.anhâ): “Şüphesiz ki Rasûlullah (s.a.v)'in ahlâkı Kur'ân'dı” diye cevap vermiştir.¹⁰⁷

Bu âyet ve hadis-i şerif açıkça ifade ediyor ki Rasûlullah (s.a.v) emir ve yasaklara uyma bakımından Kur'ân'ın temsilcisi idi. Yani Kur'ân'ı yaşayan, bizzat hayatında tatbik ederek ashabına bu anlamda örnek olan bir temsilciydi. Kur'ân ona neyi yapmayı emretmişse Rasûlullah (s.a.v) onu yapmış, neyi yapmayı yasakladıysa ondan da kesinlikle kaçınmıştır. Yüce Allah onu yüce ahlâk, edep, hayâ, kerem, hilm ve her türlü güzel huya sahip olarak yaratmıştır.¹⁰⁸ Onun bulunduğu ahlâk zirvesine hiçbir insan ulaşamaz. İşte bundan dolayıdır ki onun kâfirlerden görüp tahammül ettiği eza ve işkenceye hiçbir insan tahammül edemez.¹⁰⁹

Allah Teâlâ Hz. Peygamber (s.a.v)'in huyunu “en yüce” şeklinde vasıflandırmıştır. Bu ifadede bir incelik vardır. Bu da âyette “عَلَى” “Alâ” harfi cerinin yer almasıdır. Çünkü “عَلَى” lafzı, “isti'lâ” içindir. Bu lafız, Hz. Peygamber (s.a.v)'in bütün huyların üzerinde en güzel huy ve ahlâka sahip olduğuna delalet etmektedir.¹¹⁰

Âyette “إِنَّ”nin gelmesi te'kid ifade etmektedir. “ك” ifadesinin bitişmesi ise yine Rasûlullah (s.a.v)'ı ta'zim ve teşrif içindir. Aynı zamanda Allah'ın peygamberine olan samimi tavrının göstergesidir. Bununla birlikte âyetteki “إِنَّ”, isim cümlesi ve lam-ı müzâhlâka te'kid ifade etmektedir. Bu da Rasûlullah (s.a.v)'in sabır, hilm, akıl, kalp güzelliği ve ahlâk gibi vasıfların en yücesine sahip olduğunu göstermektedir.¹¹¹

Rasûlullah (s.a.v)'in, insanları hidâyete sevk edebilmek için katlandığı bütün eziyetler ve sıkıntılar yüksek bir ahlâka sahip olduğunu göstermektedir. Aksi takdirde zayıf ahlâklı bir insan bunlara asla tahammül edemez. Âyet aynı zamanda müşriklerin delilik ithamını tamamen reddetmektedir. Çünkü delilik ve yüksek ahlâk

¹⁰⁶ Taberî, a.g.e., XXIII, 150.

¹⁰⁷ Müslim, Müsâfirîn, 139.

¹⁰⁸ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 214.

¹⁰⁹ Ebu's-Suûd, a.g.e., XII, 5608.

¹¹⁰ Râzî, a.g.e., XV, 72; Meydânî, a.g.e., I, 213.

¹¹¹ Meydânî, a.g.e., I, 214.

birlikte bulunamaz. Aksine bir kimsede bulunan yüksek ahlâk, o kişinin sağlam bir akıl ve fitrata sahip olduğunun zihni dengesinin gayet yerinde olduğunun delilidir.¹¹²

Mevlâ Teâlâ bu âyette adeta “Sen yüce bir ahlâk üzere olduğun halde ve de bu risâlet vazifesini omzunda taşıdığın halde nasıl olur da deli olabilirsin!? Şüphesiz sen Allah’ın inâyet ve gözetimi altındasın. Sen de göreceksin ki bu iddialar gerçek dışıdır.” buyurmaktadır. Cenâb-ı Allah böyle bir tanıklıkta bulunduktan sonra artık müşriklerin iddialarının doğruluğuna mahal kalır mı?¹¹³

Hız. Peygamber (s.a.v)’in ahlâkının yüceliği ve büyüklüğü hususunda tarih kitaplarında, şemâil ve ahlâk kitaplarında çok geniş bilgiler anlatılmıştır. Kişiliği, peygamberliği, yöneticiliği, adaleti, hayâsı, takvası vb. pek çok güzel huyu aktarılmıştır. Ancak bu ilahi kitaptaki bu eşsiz sözler her şeyin ve bütün sözlerin üzerinde onun ahlâkının büyüklüğüne en muhteşem delildir. Bu söz, yücelerin yücesinden sudur ettiği için en yücedir. Hız. Muhammed (s.a.v) Bütün bu övgülere rağmen böbürlenmediği için, her zaman edebini, güzel ahlâkını ve tevazusunu koruduğu için yüce ahlâklıdır.¹¹⁴ Ayrıca bu âyet, Hız. Peygamber (s.a.v)’in ruhunun beşer ruhları arasında en yüksek yere ve en üstün dereceye sahip olduğunu gösterir. Hız. Peygamber (s.a.v)’in ruhu alabildiğine kuvvetli ve mükemmel olduğu için sanki meleklerin ruhları gibi bir ruha sahip olmuştur.¹¹⁵

Bu âyet-i kerimede Allah Rasûlü (s.a.v)’nün böyle üstün bir şekilde övülmüş olması onu delilikle itham edenlere karşı en güzel cevaptır. Bu şekilde üstün ahlâkî donanıma sahip bir peygambere delilik gibi çirkin bir vasfın isnad edilmesinin iftira ve yalandan başka bir şey olmadığına işaret eder. Âyet, bu sözleriyle müşriklerin yalancı ve müfteri olduklarına, asıl deliliğin kendilerine has olduğuna dikkatleri çekmektedir. Hız. Peygamber (s.a.v)’in müşriklerin iddia ettikleri gibi mecnun değil, aksine Allah’ın lütfuna mazhar olmuş yüksek bir şahsiyete, üstün bir ahlâka sahip ve her yönüyle mükemmel, insanlık için de örnek ve önder bir rehber olduğunu ifade

¹¹² Mevdûdî, Ebu’l A’lâ, **Tefhîmü’l-Kur’ân**, çev. Muhammed Han Kayani vd., İnsan Yayınları, İstanbul, 1987, VI, 392.

¹¹³ Hicâzî, **a.g.e.**, VIII, 15.

¹¹⁴ Kutub, **a.g.e.**, VI, 3657.

¹¹⁵ Râzî, **a.g.e.**, XV, 72.

etmektedir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) Allah'ın kendisini âlemlere rahmet¹¹⁶ olarak gönderdiği ve bütün mü'minler için en güzel ahlâkî örneği¹¹⁷ kendisinde barındıran yüce bir şahsiyettir.

Aynı zamanda bu âyette İslam davetçilerine ve ilim adamlarına bir gönderme yapılarak davetçiler, ilim adamları ve tüm mü'minler eğer Rasûlüllah (s.a.v)'ı örnek alırlar ve onun gibi güzel ahlâka sahip olurlarsa, hem bu dünyada hem de ahirette onların da en güzel nimetlere ve mükâfata hak kazanacaklarına işaret edilmektedir. Ayrıca ahlâklı ilim adamlarının kalemlerinden çıkan yazıların da ahlâklı ve faydalı olacağına işaretler vardır.

3.1.4. Allah Teâlâ'nın İnkârcıları Tehdidi ve İnananlara Vaadi

فَسَنُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ (5) بَأْيِكُمُ الْمَقْنُونُ (6) إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ (7)

“Hanginizin deli olduğunu yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler. (5-6) Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapan kişiyi daha iyi bilir. O, hidâyete erenleri de daha iyi bilir. (7)”

Allah Teâlâ bundan önceki âyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v)'e yönelik ithamlara cevap vermiş ve onun en güzel ahlâka sahip olduğunu ifade buyurmak suretiyle peygamberini savunmuştu. Bu âyetlerde ise Yüce Mevlâ, hakkı inkâr edenlerin gerçeği bir gün öğreneceklerini; kimin doğru yolda kimin sapık yolda olduğunun er ya da geç açığa çıkacağını ifade buyurarak onları tehdit etmektedir.

3.1.4.1. Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları

“المفتون” “Meftûn”: Bu ifade “فتنة” “Fitne” manasındadır. “Delilikle fitneye düşen” ve deliliğe maruz kalan” anlamındadır.¹¹⁸ Yani aklın olmamasını ve deliliği ifade eder.¹¹⁹

¹¹⁶ Enbiyâ, 21/107.

¹¹⁷ Ahzab, 33/21.

3.1.4.2.Âyetlerin Tefsiri

فَسَنبَصِّرُ وَيُبصِرُونَ (5)

“Yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler.(5)”

Bu âyetin anlamı ve âyet mealindeki “yakın” ifadesinden kastın ne zaman olacağı noktasında iki farklı görüş vardır. kimileri âyetin bu ifadesini dünya ile ilgili hallere hamlederek “Sen de onlar da akıbetlerinizin nereye varacağını dünyada iken göreceksiniz. Sen onları öldürüp onların üzerine hükümlanlık kuracaksın.” şeklinde mana vermişlerdir. Bazı İslam âlimleri ise âyetin manasını ahirete hamlederek tıpkı “*Yarın(ahirette) onlar şımarık ve aşırı yalancı kimmiş bilecekler.*”¹²⁰ âyetine benzer mana vermişlerdir.¹²¹

İbn-i Abbas (r.a) da bu âyetin manasıyla ilgili olarak; “Kıyamet günü hak batıldan ayrılıp apaçık oltaya çıktığı zaman sen de bileceksin onlar da bilecekler, demektir.” demiştir.¹²²

Bu âyette “س” “sin” harfinin fiilin başına gelmesi, işin yakın gelecekte yani dünyada vaki olacağına delalet etmektedir. Vaad ve vaid fiillerinin başına “sin” veya “sevfe”nin gelmesi tehdit veya teşvike te’kid katmaktadır. Burada da “sin” harfi tehdide te’kid katarak Allah’ın tehdidinin şiddetini ifade etmektedir.¹²³

Bu âyet-i kerime müşriklerin iftiralarıyla ilgili gerçeğin apaçık bir şekilde gözle görüleceğini ifade ederek Hz. Peygamber (s.a.v)’e ve inananlara itmi’nân aşılacaktır. Aynı zamanda bu âyet, Hz. Peygamber (s.a.v)’e delilik ithamında bulunup ona bu mecnunluk yaftasını yapıştırmaya kalkışan kâfirlere yönelik bir uyarı ve tehdittir.

¹¹⁸ Kurtûbî, a.g.e., IX, 229.

¹¹⁹ İsfahânî, a.g.e., s. 374.

¹²⁰ Kamer, 54/26.

¹²¹ Râzî, a.g.e., XV, 72.

¹²² Kurtûbî, a.g.e., IX, 229.

¹²³ Meydânî, a.g.e., I, 214.

“Hanginizin deli olduğunu...(6)”

İbn Abbas’tan gelen bir rivâyette bu âyette geçen “المَقْتُونُ” “**Meftûn**” kelimesinin “Deli” demek olduğu belirtilmiş ve âyetin manası “Hanginizde delilik var” şeklinde yorumlanmıştır. Katâde tarafından ise bu kelimeye “Şeytana en çok dost olan” anlamı verilmiştir. Bu durumda âyetin manası “Hanginiz şeytana daha yakınsınız?” şeklinde izah edilmiştir.¹²⁴

Bu âyet de müşriklerin Hz. Peygamber (s.a.v)’in delirmiş olduğu iddialarına cevaptır. Âyetteki “*Meftûn*” ifadesi, galeyana getirmekten uzak, akli uyarıp dikkat çeken bir hitap tarzıdır.¹²⁵

Bu iki âyetin (Kalem,6-7) manası; “Ey Muhammed! Sen de sana muhalefet eden ve seni yalanlayan müşrikler de dünyada da ahirette de hanginizin deli hanginizin sapıtmış olduğunu bileceksiniz.” şeklindedir.¹²⁶ Yahut mana; “Dünyada sen de göreceksin onlar da görececek, hepinizin akıbeti belli olacak; İslam galip gelecek, sen onları öldürmek ve mallarını almakla onlara karşı zafer kazanacaksın. Sen bütün âlemlerin gözünde azametli ve heybetli olacaksın, onlar ise zelil ve hor olacaklar.” şeklindedir.¹²⁷

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ (7)

“Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapan kişiyi daha iyi bilir. O, hidâyete erenleri de daha iyi bilir. (7)”

Bu âyetle Hz. Peygamber (s.a.v)’e itmi’nân verilirken düşmanları da kararsızlığa sevk edilmekte, kalplerine korku ve ürperti salınmaktadır.¹²⁸

¹²⁴ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 216.

¹²⁵ Zuhaylî, a.g.e., XV, 47.

¹²⁶ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 216.

¹²⁷ Ebu’s-Suûd, a.g.e., XII, 5609.

¹²⁸ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 216.

Âyete şu şekilde de mana verilmiştir. “O gerçekten kimlerin deli olduğunu bilir. Onlar ise kendi yolundan sapan kimselerdir. Kimlerin de akıllı olduğunu bilir. Akıllılar ise doğru yolu bulan kimselerdir.”¹²⁹

Allah Teâlâ inananları iki dünya saadetine ulaştırandır. Kendi yolundan sapıp ebedî hüsrânı seçerek dalâlet çölünde kaybolanları da en iyi kendisi bilmektedir. İşte bu kimseler fayda ile zararı birbirinden ayırt edemeyen, hatta zararı fayda sanıp onu tercih eden ve faydayı da zarar sanıp onu da terk edenlerdir. Hak yolunu bulup arzuladıklarına erişen ve bütün şerlerden kurtulanlar ise doğru yolda olan kimselerdir. İşte bunlar tercihlerinde kârlı olan aklıselim sahipleridir. Bunların da kimler olduğunu en iyi bilen yine Allah’tır.¹³⁰

Bu âyet-i kerîmede yine “رَبَّ” “**Rab**” ifadesinin “ك” zamiriyle gelmesi Rasûlüllah (s.a.v)’ı ta’zim ve teşrif içindir. Aynı zamanda “رَبَّ” “**Rab**” ifadesinin zikredilmesi Rasûlüllah (s.a.v)’ın Allah’ın terbiyesinde olduğuna vurgu yapmak içindir.

Bu âyette aynı zamanda âlimlerin, davetçilerin ve tüm mü’minlerin de hak yolda sebat ettikleri müddetçe Allah’ın korumasında ve terbiyesi altında olacaklarına işaret edilmektedir.

Kalem sûresinin bu üç âyetinde (Kalem,5-6-7) Allah Teâlâ müşriklerin Hz. Peygamber (s.a.v)’e yönelik delilik ithamlarına cevap vermektedir. “*Hanginizin deli olduğunu yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler.*(Kalem,5-6)” İfadesiyle dünyada ve özellikle de ahirette onların bu ithamlarının kendilerine döneceğini ve deliliğin kendilerine has olduğunu ifade buyurmaktadır. Hak yolda olanları da haktan sapanları da Allah Teâlâ kendisinin gâyet iyi bildiğini ifade etmektedir. Bu ifadeyle Mevlâ Teâlâ Hak’tan ayrılanları adeta delilikle itham edip er ya da geç onların kimler olduğunu herkesin göreceğini ifade buyurmaktadır. Bu âyetlerle Allah Teâlâ, Hz. Peygamber (s.a.v)’in ve Müslümanların kalplerine sekînet indirmekte, müşrikleri tehdit edip kalplerine korku salmaktadır. İnkârcılar, hem dünyada hem de ahirette

¹²⁹ Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfızüddin Abdullah, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl**, Dâru Kahraman, İstanbul, 1984, III, 279.

¹³⁰ Ebu's-Suûd, **a.g.e.**, XII, 5609-5610.

kendilerine fayda sağlayacak ve kendilerini mutlu kılacak olan Allah'ın dininden ve O'nun yolundan saptıkları için asıl mecnunun kendileri olduğuna işaret edilmektedir.

3.1.5. İnkârcılara Taviz Vermeme ve İtaat Etmeme Hususunda Hz. Peygamber (s.a.v)'in Uyarılması ve Dine Karşı Çıkanların Vasıfları

فَلَا تُطِيعِ الْمُكْذِبِينَ (8) وَدُوا لَوْ نُذْهِنُ فَيُذْهِنُونَ (9) وَلَا تُطِيعِ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ (10) هَمَّازٍ مَسَاءٍ بِنَمِيمٍ (11) مَنَاعٍ
لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَنْتُمْ (12) عَتَلٌ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ (13) أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ (14) إِذَا تَتَلَّى عَلَيْهِ الْآيَاتُ قَالَ آسَاطِيرُ
الْأُولَئِينَ (15) سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرُطُومِ (16)

“O halde yalanlayanlara boyun eğme. (8) İstediler ki, yumuşak davranasın, böylece onlar da yumuşak davranırlar. (9) Yemin edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimseye mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme. (10-14) Âyetlerimiz kendisine okunduğu zaman, "Öncekilerin masalları!" der. (15) Yakında biz onun burnunu damgalayacağız. (16)”

Allah Teâlâ bu âyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v)'i uyararak dini tebliğ konusundaki kararlılığından taviz vermemesini ve müşriklerin bu konudaki yumuşaklık beklentilerini dikkate almamasını ondan istemektedir. Âyetlerin devamında ise inkârcıların çirkin vasıfları zikredilmektedir.

3.1.5.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları

“يُذْهِنُونَ” “Yüdhinûn”: Dostça görünüp yumuşak dille ikna etme; yumuşak nazik bir şekilde veya yağcılık yaparak davranmak.¹³¹ Aynı zamanda yumuşak davranıp karşı bir tavır göstermemek demektir.¹³²

“حَلَّافٍ” “Hallâf”: Kelimenin aslı ahdin, sözleşmenin vs. gerçekleşmesi için tarafların birbirlerinden aldıkları yemindir. Bu ifade ise “çok yemin eden” anlamındadır.¹³³

¹³¹ İsfahânî, a.g.e., s. 180.

¹³² Ebu's-Suûd, a.g.e., XII, 5610.

“مَهِين” “**Mehîn**”: Alçak, görüşü ve düşüncesi hor görülen, bayağı, yalancı ve her yönden özellikle de, kalbi zayıf olan kimse demektir.¹³⁴

“هَمَّاز” “**Hemmâz**”: Bir kimsenin çokça gıybetini yapmak, ayıplayıp kusur bulmak.¹³⁵

“نَمِيْم” “**Nemîm**”: Bir haberi kovuculukla, gammazlıkla açığa vurmak, ortaya çıkarmak.¹³⁶

“مَنَّاع” “**Mennâ**”: Çok cimrilik anlamında kullanılır.¹³⁷

“مُعْتَد” “**Mu'ted**”: Haddi aşan, zulümkar, Allah'ın koyduğu sınırları zorlayan kimse anlamındadır.¹³⁸

“اَسِيْم” “**Esîm**”: Günah, suç, kabahat işleyen; günah sahibi, çok günahkâr kimse demektir.¹³⁹

“عُتْل” “**U'Tüll**”: Bir şeyi sert ve kaba bir şekilde kendisine doğru çekip vermeyi reddeden, çok yiyen, obur kimse anlamındadır.¹⁴⁰

“زَنِيْم” “**Zenîm**”: Bir kavmin, toplumun içerisinde fazlalık gibi olan ve onlardan olmayan kişi demektir. Koyunun kulaklarından ve boğazından sarkan etten küpeye de benzetme yapılarak böyle söylenmiştir.¹⁴¹

“حُرْطُوْم” “**Hurtûm**”: Bu sözcük filin hortumunun adıdır. Çirkin, nahoş görüldüğünden dolayı âyette kişinin burnu bu kelime ile anılmıştır.¹⁴²

¹³³ İsfahânî, a.g.e., s. 136.

¹³⁴ Herevî, a.g.e., VI, 1788.

¹³⁵ Herevî, a.g.e., VI, 1940; İsfahânî, a.g.e., s. 523.

¹³⁶ İsfahânî, a.g.e., s. 508.

¹³⁷ İsfahânî, a.g.e., s. 477.

¹³⁸ Taberî, a.g.e., XXIII, 160.

¹³⁹ Herevî, a.g.e., I, 47.

¹⁴⁰ Herevî, a.g.e., IV, 1226; İsfahânî, a.g.e., s. 325.

¹⁴¹ İsfahânî, a.g.e., s. 220.

¹⁴² Herevî, a.g.e., II, 545.

3.1.5.2.Âyetlerin Tefsiri

فَلَا تُطِيعِ الْمُكْذِبِينَ (8)

“O halde yalanlayanlara boyun eğme. (8)”

Âyetin manası “Kötü dinlerine uyman için sana yaptıkları çağırımı kabul ederek yalancılara boyun eğme (itaat etme).” anlamındadır.¹⁴³

Âyette nehiy vardır ve Hz. Peygamber (s.a.v) Kur’ân’ı yalanlayanlara yumuşamama ve boyun eğmeme hususunda uyarılmaktadır.¹⁴⁴

Kendisine din, mükemmel nimet ve vasıflar vermesine rağmen Allah Teâlâ peygamberini uyararak kavmine karşı dirayetli olmaya çağırılmaktadır. Bu âyetle Hz. Peygamber (s.a.v) kalben daha da kuvvetlendirilmiştir. Cenâb-ı Hak, “فَلَا تُطِيعِ الْمُكْذِبِينَ” “Yalancılara boyun eğme” buyurmuştur ki bu aslında “Mekke’nin kodamanlarına boyun eğme” demektir. Çünkü onlar Hz. Peygamber (s.a.v)’i atalarının dinine davet ediyorlardı. Bundan dolayı Hak Teâlâ Hz. Peygamber (s.a.v)’e onlara itaat etme yasağı koydu. Bu yasakla Allah Teâlâ onları İslam’a teşvik etmek maksadıyla Hz. Peygamber (s.a.v)’in itikâdî bakımdan kısmen de olsa bir fedakârlıkta bulunarak, onlara şirin görünmesi gibi bir ihtimali yasaklamıştır. Bu ifade aynı zamanda Allah tarafından Hz. Peygamber (s.a.v)’i kâfirlere muhalif davranma hususunda bir teşvik ve sevtir.¹⁴⁵

Bu emir inkârcılara isyan etme kararlılığındaki Hz. Peygamber (s.a.v)’in heyecanına heyecan katmak, gayrete getirmek ve azmini daha da alevlendirmek içindir. Yoksa Hz. Peygamber (s.a.v)’in onlara uyması söz konusu olamaz. Zira Allah Teâlâ “*Ve eğer biz sana sebat vermemiş olsaydık onlara az kalsın biraz meyledecektin.*”¹⁴⁶ Âyetiyle azim, kararlılık ve sebatı kendisinin verdiğini ve Resûlünü bizzat kendisi muhafaza ettiğini ifade buyurmaktadır. Bu durumda âyet “Ey Resûlüm! Onlara uymama halini sürdür, bu yolda metanetini muhafaza et.” anlamındadır. Ya da bu emir Hz. Peygamber (s.a.v)’in hakikatte değil de onların kalbini celp etmek

¹⁴³ Kurtûbî, a.g.e., IX, 230.

¹⁴⁴ Nehiy’nin esrarı için bkz. Alabalık, a.g.e., 103-106.

¹⁴⁵ Râzî, a.g.e., XV, 73.

¹⁴⁶ İsrâ, 17/74.

maksadıyla kendi kalbindekinin aksini izhar etmek sûretiyle onlara hoş görünmesini men etmektedir ki bir sonraki âyetten bu mana anlaşılmaktadır.¹⁴⁷

وَدُّوا لَوْ نُذِهْنُ فَيَذْهَبُونَ (9)

“İstediler ki, yumuşak davranasın, böylece onlar da yumuşak davranırlar.(9)”

Bu âyet Abdullah b. Abbas ve Süfyan es-Sevrî tarafından “Allah’ın âyetlerini yalanlayanlar isterler ki, sen Allah’ı inkâr edesin sonra onlar da inkâr etsinler.” şeklinde izah edilmiştir. Katâde ise “Dinin aleyhine onlara yumuşak davranmanı isterler ki onlar da sana yumuşak davranırlar.” şeklinde yorumlamıştır.¹⁴⁸ Mücâhid de bu âyetin, “Keşke kendilerine meyletsen ve hakkı terk etsen diye arzu ettiler o takdirde onlar da sana karşı yumuşayacaklardı.” anlamını ifade ettiğini söylemiştir.¹⁴⁹

Bu durumda âyetin manası: “Ey Muhammed müşrikler isterler ki onların seni ilahlarına davet etmelerine uyasın da dinin aleyhine onlara yumuşak davranasın, onlar da sana dinleri aleyhine yumuşak davranırlar ve seni Rabbine ibadet etmen hususunda serbest bıraksınlar.” şeklindedir.¹⁵⁰

Âyetteki “وَدُّوا” “temenni ettiler” ifadesi sevginin zirvesini ifade etmektedir. Yani Rasûlüllah (s.a.v)’in kendilerine karşı yumuşak davranmasını ve tevhide aykırı inançlarına göz yumup ses çıkarmamasını o kadar çok temenni ediyorlardı ki bu istekleri, bütün benliklerini sarmış durumdaydı.

Allah Teâlâ bu âyette müşriklerin zihinlerinde gizledikleri hakiki düşüncelerini açığa çıkarmakta ve deşifre etmektedir. Onlar, Hz. Peygamber (s.a.v)’e düşmanlık yaparken ve ona çeşitli iftiralarda bulunurlarken içinde buldukları cahiliyet düşüncesinden sıyrılamamışlardır. Hz. Peygamber (s.a.v)’in söylediği şeylerin bir kısmından vazgeçmesi karşılığında kendilerinin de birçok şeyden vazgeçmeye hazır olduklarını belirtmektedirler. Hz. Peygamber (s.a.v)’in onlara yumuşak davranıp

¹⁴⁷ Ebu’s-Suûd, a.g.e., XII, 5610.

¹⁴⁸ Taberî, a.g.e., XXIII, 156.

¹⁴⁹ Kurtûbî, a.g.e., IX, 230.

¹⁵⁰ Taberî, a.g.e., XXIII, 157.

kendilerini hoş karşılaması halinde kendilerinin de işin zahirini idare edip, yumuşak davranmaya ve onun isteklerini hoş karşılamaya hazır olduklarını belirtmektedirler. Zira onların Hak olduğuna inandıkları bir inançları yoktur. Onları sadece işlerin görünüşü ilgilendirmektedir.¹⁵¹

Kalem sûresinin bu iki âyetinde (Kalem,8-9) Rasûlüllah (s.a.v)'ın şahsında bütün mü'minlere hitap edilerek peygamberi yalancılıkla itham eden ve hakkı yalanlayanlara boyun eğmemeleri, onlarla dost olmamaları istenmektedir.

Ayrıca bu âyetlerde Allah Teâlâ İslam davetçilerine ve tüm mü'minlere göndermede bulunarak her ne olursa olsun ve karşılıklarına her kim çıkarsa çıksın dini eğitim ve davet esnasında îtikâdî ve ahlâkî prensiplerden asla taviz vermemeleri gerektiğine işaret etmektedir. Aynı zamanda ümmeti Muhammed'in davetçilerinin de yalancılarla ve yağcılık yapan kişiliği bozuk insanlarla içli dışlı olmalarını yasaklayarak Allah'ın âyetlerini inkâr eden ve yalanlayan kimselere karşı yumuşama gösterip dini prensiplerden taviz verilmesi ve böyle kimselerle iş birliği içerisinde olunması kesinlikle yasaklanmıştır. Âyetler bu anlamda delildir.

وَلَا تُطِيعُ كُلَّ حَافٍ مَهِينٍ (10) هَمَّازٍ مَشْتَاءٍ بِنَمِيمٍ (11) مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَنِ يَنْبَغِ (12) عُنُقٌ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ (13)

"Yemin edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimseye sakın boyun eğme (10-13)"

Âyetlerdeki çirkin vasıflarla vasıflanan kişinin kim olduğu konusunda müfessirler arasında ihtilaf vardır.

Müfessirlerin çoğunluğuna göre âyetlerde vasıfları zikredilen bu kişi Velid b. Muğîre'dir. Bazıları da âyetlerden bir kısmının Ahnes b. Şerik hakkında nâzil olduğunu ileri sürmektedir. Kimi müfessiler âyetlerin Ebû Cehil hakkında nâzil

¹⁵¹ Kutub, a.g.e., VI, 3659.

olduğunu iddia ederken kimisi de bu kişinin Esved b. Abdi Yegûs olduğunu ifade etmektedir.¹⁵²

Fakat müşriklerin genel karakterlerini çizen bu âyetler, genel ifade eden “كُلٌّ” “Küll” lafzıyla başlamıştır. Bu lafız da bu sıfatları taşıyanların sadece bir kişi olmadığını ifade etmektedir.¹⁵³ Bu kişiler de genellikle Hz. Peygamber (s.a.v)’in peygamberliğine karşı çıkan müşriklerin lider takımındır. Kendileri İslam’a katılmadıkları gibi katılmak isteyenlere de mani olmuşlardır.¹⁵⁴

Yüce Allah bu âyetlerde (Kalem,10-13) Hz. Peygamber (s.a.v)’i ve tüm Müslümanları uyararak, bu âyet-i kerimelerdeki kötü sıfatları taşıyan kimselere boyun eğmekten, onlara yakınlık göstermekten Hz. Peygamber (s.a.v)’i ve tüm inananları men etmiştir.

Aynı zamanda bu âyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v)’in ümmeti içerisindeki davetçilerin de dikkatleri çekilerek böyle çirkin vasıflardan uzak durmaları ilim adamına yakışır güzel ahlâkî vasıflarla vasıflanmaları gerektiğine işaret edilmektedir. Çünkü ahlâkî güzel olan ilim adamları edeben ve ahlâken güzel nesiller yetiştirirler. Güzel ahlâkla yetişen nesiller de ahlâkî güzel toplumlar meydana getirirler. Bu da hem Allah’ın hem de Rasûlünün arzu ettiği temel hedeftir.

Müşriklere has olan, fakat müslümanların kişiliklerinde asla barındırmaması gereken çirkin vasıfları şu şekilde sıralamak mümkündür.

وَلَا تُطِيعُ كُلَّ حَلْفٍ مَّهِينٍ (10)

“Sakın itaat etme; çokça yemin eden aşağılık ve değersiz her kişiye. (10)”

1-) “حَلْفٍ” “Hallâf”

¹⁵² Daha geniş bilgi için bkz., Taberî, a.g.e., XXIII, 158; İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 217; Râzî, a.g.e., XV, 74; Kurtûbî, a.g.e., IX, 231-232.

¹⁵³ İtr, a.g.e., s. 162.

¹⁵⁴ Ateş, Süleyman, **Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuk neşriyat, İstanbul, 1991, X, 11.

Bu ifade Kişinin her şey için durmadan yemin etmesi anlamındadır. İfadenin “فَعَالٌ” siğasında gelmesi çokluk ve mübalağa ifade etmektedir.¹⁵⁵ Bu da çok aşırı bir şekilde yalan yere yemin etmek anlamına gelir.¹⁵⁶ Çünkü yalancı güçsüzlüğü ve küçüklüğü nedeniyle tekrarlayıp durduğu yalan yeminleriyle ve yerli yersiz kullandığı Allah’ın adıyla kendisini korumak ister.¹⁵⁷ Bunu da sözünde doğru olmadığı için yapar. Çünkü doğru sözlü olmayan insanlar çokça yemin ederler. İnsanların kendilerini yalanlayıp, kendilerine güvenmediklerini anlarlar ve yalan sözlerini doğru gösterip halkın güvenini çekmek için sürekli yemin ederler. Yemini alışkanlık haline getiren kimseler için, engelleyici ve caydırıcı olması bakımından bu âyet yeter.¹⁵⁸

2-) “مَهِينٌ” “Mehîn”

Bu ifade Mücâhid’e göre “kalbi zayıf olan ve aciz kimse” anlamındadır. Abdullah b. Abbas’a göre “Çokça yalan söyleyip kendisini değersizleştiren kişi” demektir. Katâde’ye göre ise “Çok şer işleyen kimse” demektir.¹⁵⁹

Bu ifadeyle, çok yalan söyleyip yalan yere yemin eden kişi kastedilmektedir. Yalan yere yemin eden kimse ise insanlar nezdinde hor ve hakir görülür. Sürekli yemin eden bu kimsenin “Hallâf” oluşu Allah’ın azametini ve celalini tanımadığını gösterir. Çünkü bu kimse Allah’ın azamet ve celalini tanımış olsaydı, asılsız her şey için Allah’ın adını şahit getirip yemin etmeye cesaret edemezdi. Allah’ın azametini bilmeyen, kalbi dünyalık sevgisiyle dolu her insan ise insanlar nezdinde “Mehîn (rezil-rüsvey)” olur.¹⁶⁰

هَمَّازٌ مَثْنَاءٌ بِنَمِيمٍ (11)

“Daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan.(11)”

3-) “هَمَّازٌ” “Hemmâz”

¹⁵⁵ Meydânî, a.g.e., I, 227.

¹⁵⁶ Taberî, a.g.e., XXIII, 158.

¹⁵⁷ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 217.

¹⁵⁸ Râzî, a.g.e., XV, 74.

¹⁵⁹ Kurtûbî, a.g.e., IX, 231-232.

¹⁶⁰ Râzî, a.g.e., XV, 74.

Bu ifade Abdullah b. Abbas ve Katâde'ye göre “Çokça gıybet edip adeta Müslümanların etini yiyen.” anlamındadır. İbn Zeyd'e göre ise “Eliyle insanları ayıplayan ve onlara vuran, onları döven” demektir.¹⁶¹ Ayrıca, Ayıplayıp kusur bularak insanların etini yiyen gıybetçi; şunu bunu ayıplayan, kınayan, yerip lekeleyen ve iğneleyici ifadeler kullanan; insanlarla alay eden ve hallerine gülen kimse.” anlamındadır.¹⁶²

Bu ifade de kullanıldığı sığa itibariyle çokluk ifade etmektedir. Mübalağa anlamı olduğu için sürekli ve çokça gıybet eden anlamını ifade etmektedir.¹⁶³

İnsanların yanında veya gıyaplarında sözleriyle ve işaretleriyle herkesi iğnelemeyi ve ayıplamayı İslam nefretle karşılar. Çünkü bu İslâmî kişiliğe aykırıdır. İslam'ın temel hedeflerinden olan rûhî terbiyeye muhaliftir. İnsanların haysiyetine saygı göstermemek, ister büyük isterse küçük olsun onların haysiyetlerini zedeleyici söz söylemek İslam ahlâkına aykırıdır. Kur-ân'ın pek çok yerinde¹⁶⁴ bu hareket Allah tarafından yerilmiştir. İslam, mensuplarının her zaman güzel ahlâklı bireyler olmalarını arzu etmektedir.

4-) “نمىم” “Nemîm”

“İnsanlar arasında laf getirip götürün, insanların arasını bozmak için birinden diğerine söz taşıyan kimse” anlamındadır.¹⁶⁵

Katâde bu ifadeyi “İnsanların bazılarının sözlerini alıp diğerlerine götürün” şeklinde yorumlarken, Abdullah b. Abbas ise “Yalan sözler gezdiren kişi” şeklinde anlam vermiştir.¹⁶⁶

“İnsanların ilişkilerini zedeleyecek, dostluklarını yok edecek ve kalplerini fitneye yöneltecek olan sözleri götürüp getiren” anlamındaki bu ifade de son derece çirkin ve kötü bir huydur. Başkasından saygı bekleyen ve kendisine saygısı olan hiçbir insan bu kötü huya yeltenmez. İslam'ın kesinlikle yasakladığı bu davranışı Hz. Peygamber

¹⁶¹ Taberî, a.g.e., XXIII, 159.

¹⁶² Yazır, a.g.e., VIII, 596.

¹⁶³ Meydânî, a.g.e., I, 228.

¹⁶⁴ İlgili âyetler için bkz. Hümeze, 104/1; Hucurât, 49/11.

¹⁶⁵ Râzî, a.g.e., XV, 74.

¹⁶⁶ Taberî, a.g.e., XXIII, 159.

(s.a.v)'de hadisleriyle yermiştir. Nitekim bir hadisinde Rasûlüllah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmaktadır: “ *Nemmâm (laf taşıyıcı) cennete giremez.*”¹⁶⁷ Diğer bir hadis-i şerifte de Rasûlüllah (s.a.v) iki kabrin yanından geçerken buyurmuştur ki “*Bu iki kabir sahibi azap çekmektedirler. Azapları da büyük bir günahtan ötürü değildir. Biri küçük abdestini yaparken idrarının üzerine sıçramasından korunmaz, diğeri de söz götürüp getirirdi.*”¹⁶⁸

İslam elbette kabir azabına sebep olan, insanların birbirine güvenini yok eden ve insanların huzurunu kaçıran bu iğrenç huyu yasaklamıştır.¹⁶⁹

مَنَّاعٌ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَنَّهُمْ (12)

“İyiliği hep engelleyen, saldırgan, çok günahkâr olan.(12)”

5-) “مَنَّاعٌ لِلْخَيْرِ” “Mennâ’ li'l-Hayri”

Bu ifade kullanıldığı siğa itibariyle kişinin hayırlara çokça engel olucu olması anlamındadır. Bu ifade hakkında iki görüş ileri sürülmüştür.

a-) “Mennâ” ifadesi ile kişinin cimriliği , “Hayr” ile de mal-mülk kastedilmiştir.

b-) “Bu kimse çoluk-çocuğunu hayırdan, yani İslam’dan men ediyordu.” Manası kastedilmiştir.¹⁷⁰

Âyetteki bu “مَنَّاعٌ لِلْخَيْرِ” “*Hayri çokça engelleyen*” ifadesi ile “cimri olan ve üzerine düşen hakları yerine getirmeyen”¹⁷¹ veya “kendi lehine ve aleyhine olan iyilikleri engelleyen” kimse kastedilmektedir.¹⁷²

Âyette “خَيْرٌ” “**Hayr**” kelimesinin nekre olarak gelmesi “en ufak bir hayrı dahi engeller” anlamını ifade etmektedir.¹⁷³ Bu kelime Arap dilinde hem mal için hem de

¹⁶⁷ Buhârî, Edeb, 50; Müslim, İman, 169.

¹⁶⁸ Buhârî, Vudû’, 55; Müslim, İman, 115.

¹⁶⁹ Kutub, a.g.e., VI, 3662.

¹⁷⁰ Râzî, a.g.e., XV, 74.

¹⁷¹ Taberî, a.g.e., XXIII, 160.

¹⁷² İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 218.

¹⁷³ Nekre’nin esrarı için bkz. Alabalık, a.g.e., s. 217-228.

iyilik için kullanılmaktadır. Burada mal için kullanıldığını var sayarsak o zaman manası şöyle olur: “O cimri bir insandır, zerre kadar kimseye bir hayırda bulunmaz.” Eğer iyilik anlamında kullanıldığını düşünürsek o zaman da “Her iyi işe karşı çıkar ve diğer insanların İslam’a girmelerini önlemek için tüm çabasını sarf eder.” anlamına gelir.¹⁷⁴

Bu âyetin Velid b. Muğîre hakkında nâzil olduğu rivayet edilmiştir. Çünkü onun on tane oğlu vardı ve o, oğullarına “Hanginiz Muhammed’in dinine tabi olursa onun hakkında hiçbir zaman iyi düşünmem” diyordu. Böylece onları İslam’a girmekten engelliyordu. İşte onun engellediği “خَيْرٌ” “hayır” budur. İbn Abbas’tan bu kişinin Ebû Cehil olduğu rivâyet edilmiştir.¹⁷⁵

6-) “مُعْتَدٍ” “Mu’ted”

Bu ifade İnsanların üzerine saldıran ve Allah’ın koyduğu sınırları çiğneyerek haramlara düşen anlamındadır.¹⁷⁶ Yani, insanın haddi aşan, azgın bir kimse olmasını ifade eder. Mukâtil bu kelime için “Hakkı çiğneyen, hak tanımayan, alabildiğine zalim; dolayısıyla da hep zulmeden” manasınadır demiştir. Bu kelimeyi bütün kötü huylar manasına da almak mümkündür. Bu durumda mana “Bu kişi her türlü kötülük ve kepezelikte doruk noktadadır.” şeklinde olur.¹⁷⁷

Bu sıfatı kendisinde barındıran kişi çok zalimdir. Hz. Peygamber (s.a.v)’e ve müslümanlara sürekli saldırganlık hali içerisindeydi. Dinimiz İslam ise saldırganlığın ve haddi aşmanın her türlüünü yasaklamıştır. Çünkü İslam’ın ana prensibi i’tidal ve dengedir. Allah’ın ve Resûlü’nün koyduğu ilkelere bağlılık göstermektir.

7-) “أَثِيمٌ” “Esîm”

Âyetteki bu ifade “Rabbine karşı çok günah işleyen ve haram yiyen”¹⁷⁸ ve “alabildiğine günahkâr”¹⁷⁹ anlamlarına gelmektedir.

¹⁷⁴ Mevdûdî, a.g.e., VI, 393.

¹⁷⁵ Râzî, a.g.e., XV, 74.

¹⁷⁶ Taberî, a.g.e., XXIII, 160.

¹⁷⁷ Râzî, a.g.e., XV, 74.

¹⁷⁸ Taberî, a.g.e., XXIII, 160; Meydânî, a.g.e., I, 229.

¹⁷⁹ Râzî, a.g.e., XV, 74.

Bu ifadenin kastettiği günahkârlık o kişiye öyle işlemiştir ki o kimsenin değişmez vasfı olmuştur. Günahkârlık onun içine işlemiştir. İşlediği günahın haddi hesabı yoktur. Âyet-i kerîme bu sıfatın, o kişinin ruhunda yer eden bir tabiatı olduğunu îmâ etmektedir.¹⁸⁰

عُلِّلَ بَعْدَ ذَلِكَ زَيْبِمْ (13)

“Kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan.(13)”

8-) “عُلِّلَ” “U’tüll”

Âyetteki bu kelime “malı çok toplayıp kimselere vermeyen katı, haşin ve kaba kimse” manasındadır.¹⁸¹

Hiz. Peygamber (s.a.v)’e bu kelimenin manası sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “O, vücudu kuvvetli, sağlam, çok yiyen, çok içen, yiyecek içecek bulan, insanlara çokça zulmeden ve karnı geniş onladır.” buyurmuştur.¹⁸²

Bu kelimenin anlamına dair farklı görüşler ise şu şekildedir:

Vehb ez-Zimârî diyor ki: “Gök ve yer şu adama ağlar ki, Allah onun vücudunu mükemmel yaratmış, karnını geniş yapmış ve ona dünya nimetlerinde yiyeceği nimetler vermiş sonra da o kişi insanlara karşı zulmeder olmuştur.”¹⁸³

Ubeyd b. Umey’e göre bu ifade “Çok yiyen, çok içen, güçlü fakat teraziye konulduğu vakit bir arpa kadar dahi ağırlığı olmayan kimsedir.” anlamını ifade etmektedir.¹⁸⁴ Abdullah b. Abbas’a göre “Katı bir şekilde münafık olandır.” Mücâhid’e göre “Şerri çok şiddetli olandır.” İkrime’ye göre “Kâfir ve sinsi”

¹⁸⁰ Kutub, a.g.e., VI, 3663.

¹⁸¹ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 218.

¹⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 227.

¹⁸³ Taberî, a.g.e., XXIII, 161.

¹⁸⁴ Kurtûbî, a.g.e., IX, 233.

demektir. Hasan-ı Basrî ve Katâde'ye göre ise "Hayâsız, edepsiz ve sinsî olan" demektir.¹⁸⁵

9-) "زَنِيمٌ" "Zenîm"

Abdullah b. Abbas, Sa'd b. Cübeyr, Mücâhid ve Ferrâ'dan nakledilen bir görüşe göre bu kelime, "Nesebi belli olmayan, soysuz; bir kavimden olmadığı halde o kavme yamayan ve o kavimden biriymiş gibi kabul edilen kimsedir."¹⁸⁶

Bunlarla birlikte "soyu başkasına isnad edilen kişi", "kötü adla anılan kişi", "kulağında kesiklik olan kişi", "kötü, fahiş gibi çağrılan kişi", "içten pazarlıklı kişi" "fâcir kişi" ve "zina mahsülü kişi" şeklinde manalar da verilmiştir.¹⁸⁷

Dehhâk ve İkrime'nin Abdullah b. Abbas'tan naklettikleri diğer bir görüşe göre ise "زَنِيمٌ" "zenîm" kelimesinden maksat; koyunların boynunda görülen etten meydana gelmiş ve küpe gibi sarkan et beni bulunandır. Buna göre âyette anlatılan bu kâfirin boynunda ya gerçekten bir et beni bulunmakta ve onunla tanınmaktaydı ya da koyunların o et küpeleriyle tanındıkları gibi bu kâfir de kendisini tanıtan bazı alametlere sahipti.¹⁸⁸

Bu sıfat İslam düşmanı birisinde toplanan kötü ve iğrenç sıfatların sonuncusudur. Bu kelime halk arasında çirkinliği, ahlâksızlığı, terbiyesizliği ve kötülüğüyle ün yapmış kimseler için kullanılır.¹⁸⁹

Âyette "بَعْدَ ذَلِكَ" "Bütün bunlardan sonra..." denilmesi, bu kimsenin meşru bir nesebinin olmamasının en büyük ve en çirkin ayıbı olduğuna delalet etmektedir.¹⁹⁰

Allah Teâlâ, sûrenin dördüncü âyetinde Hz. Peygamber (s.a.v)'in güzel ahlâkına vurgu yaptıktan sonra bu âyetlerde müşriklerin çirkin vasıflarını zikrederek onların nasıl bir ahlâka sahip olduklarını gözler önüne sermektedir. Âyetler, bu çirkin

¹⁸⁵ Taberî, a.g.e., XXIII, 162-163.

¹⁸⁶ Râzî, a.g.e., XV, 75.

¹⁸⁷ Daha detaylı bilgi için bkz. Taberî, a.g.e., XXIII, 165-168; Kurtûbî, a.g.e., IX, 233-235; Râzî, a.g.e., XV, 75

¹⁸⁸ Taberî, a.g.e., XXIII, 164.

¹⁸⁹ Kutub, a.g.e., VI, 3663.

¹⁹⁰ Ebu's-Suûd, a.g.e., XII, 5611.

vasıfların Müslüman bir şahısta bulunmaması gerektiğine ve bu sıfatların îmânî prensiplere aykırılık arz ettiğine delildir.

Müşriklerin ileri gelenleri hakkında inen bu âyetler onların genel karakterlerinin güzel bir özetidir. Bu âyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v) ve onun varisleri olan davetçiler ve ilim adamları uyarılarak anılan kötü niteliklerin tümünü veya bir kısmını taşıyan kimselere hiçbir şekilde boyun eğilmemesi gerektiği ifade buyrulmaktadır. Her bir Müslüman da bu gibi kötü niteliklerden uzak durma ve nefse uyup da Allah'ın hoşuna gitmeyen bu çirkin vasıflardan herhangi birine sahip olma hususunda uyarılmaktadırlar. Çünkü toplumda birlik beraberliği zedeleyen, insanlar arasında fitnelerin oluşmasına sebep olan ve huzursuzluk aşıl原因 böyle çirkin vasıflar İslam kimliğiyle kesinlikle örtüşmemektedir.

أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ (14) إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ (15)

“Mal ve oğulları vardır diye(Sakın boyun eğme), âyetlerimiz kendisine okunduğu zaman, "Öncekilerin masalları!" der. (14-15)

Âyet-i kerîme kıraat farklılıklarına göre farklı şekillerde izah edilmiştir. Âyette geçen “أَنْ كَانَ” ifadesini istifham olmak üzere medli tek bir hemze ile okuyan Ebû Câfer, İbn Âmir, Muğîra vb. kişiler ve tahkik ile iki hemzeli olarak okuyan Mufaddal, Ebu Bekr vb. kimselere göre manası “O mal ve evlat sahibi oldu diye mi karşısında âyetlerimiz okunduğunda “Bunlar öncekilerin masallarıdır.” der.” anlamına gelir. İstifhamsız olarak okuyanların kıraatine göre ise anlamı” O mal ve evlat sahibi oldu diye nankörlük edip kâfir oluyor.” şeklindedir.¹⁹¹

Zührî'nin rivayetine göre Nâfî, bu ifadeyi kesreli olarak “إن كان” “in kâne” şeklinde okumuştur ki bu durumda şart muhatap için olmaktadır. Bu durumda mana; “Ey Rasûlüm! Zenginliğini şart koşarak, olur olmaz her şeye yemin eden kimselere boyun eğme.” demektir.¹⁹²

¹⁹¹ Kurtûbî, a.g.e., IX, 236.

¹⁹² Râzî, a.g.e., XV, 76.

“أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ” âyetindeki “مال” “mal” ifadesinin nekre gelmesi, İslamî terbiyeyi almamış olanların malın ve mülkün nereden geldiğine dikkat etmeyeceklerine, helal haram ayırımı yapmadan her şeye sahip olmak isteyeceklerine bir işarettir.

“أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ” “*Mal ve oğulları vardır diye.*” İfadesi Yüce Allah’ın kendisine vermiş olduğu mal ve evlat nimetine karşılık Allah’ın âyetlerini inkâr etmek ve onlardan yüz çevirmek şeklinde olumsuz tepki verilmesinden ötürü bir sitem ifadesidir. Bu ifade, hem öncesindeki âyetlerle hem de sonrasındaki âyetlerle irtibatlandırılabilir. Eğer öncesiyle irtibatlı olduğunu düşünülürse bu takdirde anlamı; “Mal ve evladı çok diye ona boyun eğme (aldırış etme)” şeklinde olur. Eğer sonraki âyetle irtibatlandırılırsa o zaman manası; “Mal ve evladı fazla olduğunda dolayı kibirlidir. Bu yüzden âyetlerimiz ona okunduğunda “Bu eskilerin masallarıdır.” Der.” şeklinde olur.¹⁹³

إِذَا تَتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ “*Âyetlerimiz kendisine okunduğu zaman, “Öncekilerin masalları!” der.*” Âyeti de “Böyle birisine Kur’ân âyetleri okunacak olursa bunların yalan olduğunu, eskilerin kıssalarından ve batıl hikâyelerinden alındığını; Allah tarafından gönderilmediğini ileri sürer.” anlamını içermektedir.¹⁹⁴

Allah Teâlâ bu âyetlerde “Allah’ın kendisine lutfettiği mal ve evlat nimetine karşılık o, Allah’ın âyetlerine küfretmekte ve ondan yüz çevirerek eskilerin masallarından alınmış yalan sözler olduğunu iddia etmektedir.”¹⁹⁵ şeklinde buyurmuştur ki buna benzer ifadeleri Yüce Allah Müddessir sûresinde “*Beni yarattığım kişiyle baş başa bırak, ona bol mal ve gözü önünde duran oğullar verdim, kendisine alabildiğine imkânlar sağladım, sonra da o hırsla daha da artırmamı umar, hayır umduğu gibi olmayacak. Çünkü o bizim âyetlerimize karşı inatçıdır. Ben onu dimdik bir yokuşa sardıracağım...*”¹⁹⁶ buyurmak sûretiyle zikretmiştir.

Allah Teâlâ bu âyetlerde (Kalem,14-15) Kur’ân’ın âyetlerini inkâr edenlere, alaya alanlara ve yukarıda zikrettiğimiz vasıflara sahip olanlara karşı Hz. Peygamber

¹⁹³ Zemahşerî, Ebü’l-Kâsım Abdullah b. Ömer, **Tefsîru’l-Keşşâf an Hakâiki’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvil fi Vücûhu’t-Te’vîl**, Dâru’l-Mâ’rife, Beyrut, 1947, IV, 127.

¹⁹⁴ Zuhaylî, **a.g.e.**, XV, 53.

¹⁹⁵ İbn Kesîr, **a.g.e.**, VIII, 221.

¹⁹⁶ Müddessir, 74/11-25.

(s.a.v) ve tüm mü'minleri uyarmaktadır. Bu gibi kimseler zengin, servet sahibi ve toplum içerisinde belli bir nüfuza sahip insanlar olsalar bile, Allah'ın âyetlerini inkâr eden ve yalanlayanlarla dostluk, arkadaşlık ve işbirliği yapılmasını kesin bir dille yasaklamaktadır.

Ayrıca ilim adamları ve davetçilere gönderme yapılarak makam, mevki, şöhret sahibi ve zengin kimselere şirin görünmek ve onların gönlünü almak maksadıyla dini meseleleri onların istediği doğrultuda yorumlamamaları gerektiğine işaret edilmektedir.

سَنَسِيْمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ (16)

“Yakında biz onun burnunu damgalayacağız. (16)”

Bu âyette müşriklere karşı şiddetli bir tehdit söz konusudur. Nebîye ve nebînin varisleri olan davetçilere dil uzatanlara, onlara iftira atıp çirkin ifadelerle itham edenlere karşı Allah'ın tehdididir.

Bu âyetin manasıyla ilgili İbn Cerîr Taberî tefsirinde şu rivayetleri zikretmektedir:

1-) Abdullah b. Abbas, bu âyetin manasının “Biz yakında onun burnunu kılıçla keseceğiz de o yaşadığı müddetçe bu onda bir iz olarak kalacak.” şeklinde olduğunu belirterek “Bu âyetin zikrettiği insanlar, bedir günü savaştılar ve savaş anında burunları kesildi.” demiştir.

2-) Ma'mer'in Katâde'den naklettiği başka bir görüşe göre ise bu âyetin manası “Biz yakında onun burnuna işaret olacak bir damga vuracağız.” demektir.

3-) Bazı âlimler ise bu âyetin manasının “Biz yakında (yani ahirette) cehennemliklerin yüzüne cehennemlik alameti basacağız, yüzlerini karartacağız.” demek olduğunu söylemişlerdir.

4-) Diğer bir mana ise; “Kibirden dolayı burnu çok yukarı olduğundan onu burnundan damgalayacağız. Böylece zelil bir hale getireceğiz. Hem bu dünyada hem de ahirette vereceğimiz bu zilletten hiçbir zaman kurtulamayacak.” şeklindedir.

Bu görüşleri zikreden Taberî kendisine göre ise bu âyetin manasını, “Biz bunun durumunu yakında açığa çıkaracağız ki burnuna damga vurulan kimsenin tanınması gibi bu da insanlar tarafından bilinsin gizli kalsın.” şeklinde açıklamıştır.¹⁹⁷

Âyetteki “خُرْطُوم” “**Hurtûm**” burun demektir. Onu alçaltmak hafife almak ve tahkir etmek için bu lafız kullanılmıştır. Çünkü genelde yüz ya da burun üzerindeki alamet, eksiklik ve kusur olarak kabul edilir. Bir diğer anlam da “Kıyamet gününde onun yüzünü karartacağız” demektir. Bu ifade de “Hurtûm” kelimesi yüzü ifade etmek için kullanılmıştır. Kastedilen kişinin daha cehenneme girmeden önce yüzü ateşle kararmış olacaktır. Böylelikle onun yüzünde ya da burnunun üzerinde bir alamet olacaktır.¹⁹⁸

İbnü'l-Arabî âyetteki “سَسِيمَةٌ” “Damgalayacağız.” İfadesini şu şekilde izah etmiştir: “Yüze damga vurmak günah işleyen kimse için eskiden beri insanların yaptıkları bir uygulamadır. Öyle ki yalan şahitlikte bulunan kimsenin-işlediği günahın çirkinliğine bir alâmet olması için ve bu işi yapmaya yeltenecek başka kimselere durumun ağırlığını göstermek amacıyla- yüzünün siyaha boyanmasıdır. Bu yolla yalancı şahitlik yapan kimsenin bu şekilde cezalandırılıp, bununla meşhur olması neticesinde başkalarının da bu işi yapmaktan uzak durmaları umulurdu.”¹⁹⁹

Âyette “س” “**sin**” harfinin fiilin başına gelmesi damgalama işinin dünya hayatında vuku bulacağına işaretidir. Çünkü “sin” harfi yakın geleceği ifade eder. Eğer “sin” yerine “sevfe” edatı gelmiş olsaydı bu durumda uzak gelecek kastedilmiş olurdu ki bu da ahirettir. Ayrıca buradaki “sin” harfi âyetteki tehdidi te’kid etmektedir.²⁰⁰

Bu âyette Yüce Allah’ın mecâzi bir anlatımı da söz konusudur. Güç ve zenginliğinden dolayı şımarıp kibirlenerek Allah, peygamber ve kitap tanımayan kimseyi Allah’ın zelil ve perişan edeceğini, kibir ve gururunu kıracağını ifade buyurmaktadır. Bununla birlikte ilminden dolayı kibirlenen davetçilere ve ilim

¹⁹⁷ Taberî, a.g.e., XXIII, 170-171.

¹⁹⁸ Zuhaylî, a.g.e., XV, 54-55.

¹⁹⁹ İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah , **Ahkâmü'l-Kur'ân**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, t.y., IV, 306-307.

²⁰⁰ Meydânî, a.g.e., I, 232.

adamlarına da gönderme vardır. İlim adamı ilminden dolayı kibirli olursa bu kibirin kendisine zarar getireceğine işaret edilmektedir.

3.1.6. Âyetlerden Çıkarılan Ders ve İbretler

Çalışmanın üç ana konusundan birincisi olan ve “Hz. Peygamber (s.a.v)’in nübüvveti ve güzel ahlâkı, kötü karakterlilerin ve inkârcıların vasıfları” başlıklı ana konusunu teşkil eden âyetlerden çıkan ve günümüze de ışık tutan ders ve ibretleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

- 1-) Kaleme ve Kalemle yazılan şeylere yemin etmek onların önemine, ilim bilgi, ilerleme ve uygarlık alanlarındaki faydalarının büyüklüğüne işarettir.
- 2-) Allah’a iman edip ilim ve irfanla haşır neşir olan kimselerin, davetçilerin ve ilim uğrunda ömrünü geçirenlerin Allah katındaki değer ve önemlerine işaret edilmektedir.
- 3-) İlme ve bilgiye önem veren, ilim adamlarına gerekli kıymeti ve değeri gösteren toplumlar, gelişme, ilerleme ve itibar kazanma gibi hususlarda muasır toplumları geride bırakmayı başarırlar.
- 4-) Toplumsal ahlâkın güzelleşmesinde kalemin çok önemli bir rolü vardır.
- 5-) En güzel ve en yüce ahlâka sahip kişi Hz. Peygamber (s.a.v)’dir. O güzel ahlâkı ve eşsiz kişiliğiyle genelde bütün insanlık için, özelde ise müslümanlar için örnek alınması gereken yegâne şahsiyettir.
- 6-) Ahlâklı davetçilerin ve ilim adamlarının kaleminden çıkan yazılar toplumun ahlâkını güzelleştirir.
- 7-) Kalem güçlü ve ahlâklı olan kişiler maddi ve manevî mülkü elde ederler.
- 8-) Hak ile batıl dünya ve ahirette apaçık belli olacaktır. Gerçek manada kimin hidâyete erdiğini ve kimin sapıtıldığını bilen sadece Allah’tır.

9-) Allah'ın dinine inanan ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in yolundan gidenlerin -sebebi ne olursa olsun- hiçbir şekilde inanmayanlarla, hakkı yalanlayan ve sapıklığa düşmüş kimselerle yakınlaşması, onlara karşı yumuşama göstermesi ve onlarla işbirliği içerisinde olması kesinlikle yasaktır.

10-) Hz. Peygamber (s.a.v)'in ümmeti şerefine mazhar olmuş kimseler şu çirkin ahlâkî vasıflardan sakınıp uzak durmalı ve bu çirkin sıfatları taşıyan kimselere karşı tedbirli ve dikkatli olmalıdır. O sıfatlar şunlardır:

- a.** Çokça yemin etmek.
- b.** Düşüncesiz, basit ve görüşü değersiz olmak.
- c.** İnsanların yüzlerine karşı kötü konuşmak.
- d.** İnsanların arkasından dedikodu ve gıybet etmek.
- e.** Kötü niyetli olarak insanlar arasında laf getirip götürmek.
- f.** Malın hayra verilmesini ve insanların İslam'a girmesini engellemek.
- g.** Batıl peşinde koşmak.
- h.** Haddi aşmak, zulmetmek.
- i.** Küçük büyük pek çok günah işlemek.

11-) Zengin olup toplumda makam, mevki ve söz sahibi olan kimselere karşı dini meselelerde hiçbir şekilde taviz verilmemelidir.

12-) Ahlâkını Hz. Peygamber (s.a.v)'den alan davetçiler de onun gibi bir ahlâka, ve sağlam duruşa sahip olmalıdırlar.

13-) Hiçbir müslüman birilerine şirin görünmek ve dünyalık menfaat elde etmek uğrunda dinini satıp, kendisini hem Hak katında hem de toplum nezdinde rezil edip zelil duruma düşürmemelidir.

3.2.ALLAH'IN NİMETLERİNE KARŞI NANKÖRLÜĞÜN NETİCESİNİ AÇIKLAMAK GAYESİYLE ANLATILAN “BAHÇE SAHİPLERİ” KISSASI

3.2.1.Konuyla İlgili Âyetlerin Metin ve Manaları

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ (17) وَلَا يَسْتَأْذِنُونَ (18) فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ
مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ (19) فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ (20) فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ (21) أَنْ اغْدُوا عَلَيْنَا حَرْبِكُمْ إِن كُنْتُمْ
صَارِمِينَ (22) فَأَنْظِلُوا وَهُمْ تَيَخَفُونَ (23) أَنْ لَا يَدْخُلَهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ (24) وَعَدُوا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ
(25) فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُونَ (26) بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ (27) قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْ أَنَّا نُسَبِّحُونَ (28)
قَالُوا سُبْحَانَ رَبَّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ (29) فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَوْمُونَ (30) قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ
(31) عَسَىٰ رَبُّنَا أَنْ يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ (32) كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَالْعَذَابُ الْآخِرَةُ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا
يَعْلَمُونَ (33)

“Şüphesiz biz, vaktiyle "bahçe sahipleri"ne belâ verdiğimiz gibi, onlara (Mekkeli inkarcılara) da belâ verdik. Hani o bahçe sahipleri, sabah erkenden (fakirler gelmeden) bahçenin ürünlerini devşirmeye yemin etmişlerdi. (17) (Bunu tasarlarken) istisna da yapmıyorlardı. ("İnşallah" demiyorlardı.) (18) Nihâyet onlar uykuda iken Rabbinden bir afet (ateş) bahçeyi sardı. (19) Böylece bahçe, (anızı) yakılmış toprağa döndü. (20) Derken, sabahleyin birbirlerine, "Haydi, eğer ürününüzü devşirecekseniz erkenden gidin" diye seslendiler. (21-22) Bunun üzerine, "Sakin, bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın" diye fısıldaşarak yola koyuldular. (23-24) (Yoksullara yardım etmeğe) güçleri yettiği halde (böyle söyleyerek) erkenden yola çıktılar. (25) Fakat bahçeyi o halde gördüklerinde, "Biz mutlaka yolumuzu şaşırılmış olmalıyız!" dediler. (26) (Gerçeği anlayınca da), "Hayır, meğer biz mahrum bırakılmışız!" dediler. (27) Onların en akl-ı selim sahibi olanı, "Ben size ‘Rabbinizi tespih etseydiniz ya! dememiş miydim?’ dedi. (28) Onlar, "Rabbimizi tesbih ederiz (yüceltiriz). Şüphesiz biz zalim kimseler imişiz" dediler. (29) Bunun üzerine birbirlerini kınamaya başladılar. (30) Şöyle dediler: "Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermişiz!" (31) "Umulur ki, Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz artık Rabbimizi arzulayanlarız." (32) İşte böyledir azap! Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür; ah bir bilselerdi! (33)”

Çalışmanın bu ikinci ana konusunu teşkil eden âyetlerde Allah Teâlâ, nimet vererek kendilerini imtihana tabi tuttuğu bahçe sahiplerinin kıssasını zikretmektedir. Kıssanın

sonunda da Allah Teâlâ dünyanın faniliğine vurgu yaparak kıssadan ibret alınmasını işaret etmektedir. Bu ana konunun ilk alt başlığı ise; “Allah’ın bahçe sahiplerini, verdiği nimetlerle imtihan etmesi” başlığıdır.

3.2.2.Allah’ın Bahçe Sahiplerini İmtihan Etmesi

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ (17) وَلَا يَسْتَأْذِنُونَ (18) فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ
مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ (19) فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ (20) فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ (21) أَنْ اغْدُوا عَلَيَّ حَرْثَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
صَارِمِينَ (22) فَأَنْطَلِقُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ (23) أَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مَسْكِينٌ (24) وَعَدُوا عَلَيَّ حَرْدٍ قَادِرِينَ
(25)

“Şüphesiz biz, vaktiyle "bahçe sahipleri"ne belâ verdiğimiz gibi, onlara (Mekkeli inkârcılara) da belâ verdik. Hani o bahçe sahipleri, sabah erkenden (fakirler gelmeden) bahçenin ürünlerini devşirmeye yemin etmişlerdi. (17) (Bunu tasarlarken) istisna da yapmıyorlardı. ("İnşaaallah" demiyorlardı.) (18) Nihâyet onlar uykuda iken Rabbinden bir afet (ateş) bahçeyi sardı. (19) Böylece bahçe, (anızı) yakılmış toprağa döndü. (20) Derken, sabahleyin birbirlerine, "Haydi, eğer ürününüzü devşirecekseniz erkenden gidin" diye seslendiler. (21-22) Bunun üzerine, "Sakin, bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın" diye fısıldaşarak yola koyuldular. (23-24) (Yoksullara yardım etmeğe) güçleri yettiği halde (böyle söyleyerek) erkenden yola çıktılar. (25)”

3.2.2.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları

“صرىم” “Sarîm”:²⁰¹ Devşirmek, hasat etmek manalarını ifade eder.²⁰¹ Büyük kum yığını anlamına da gelir. Ayrıca sabah vakti de gecedan ayrıldığı için sarîm diye isimlendirilir.²⁰²

“حرت” “Hars”:²⁰³ Yere veya toprağa tohum atmak; yeri ve toprağı ekime hazırlamaktır. Ayrıca tohum atılan araziye de denir.²⁰³

²⁰¹ Herevî, a.g.e., IV, 1074.

²⁰² Râzî, a.g.e., XV, 78.

“صَارِمِينَ” “Sârimîn”: Kelime köken itibariyle keskin, nüfuz edici, kuvvetli ve etkili manalarını ifade eder.²⁰⁴

“تَخَافُ” “Tehâfüt”: Kısık sesle fısıldaşarak konuşmak demektir. El ile “sus” işareti yapmayı da ifade eder.²⁰⁵

“حَرْدٍ” “Hard”: Bir hiddetten ve öfkeden dolayı menetmek, engellemek.²⁰⁶ Ayrıca niyet, kasıt ve azim gibi manalara gelir.²⁰⁷

3.2.2.2.Âyetlerin Tefsiri

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرُنَّهَا مُصْبِحِينَ (17) وَلَا يَسْتَأْذِنُونَ (18)

“Şüphesiz biz, vaktiyle "bahçe sahipleri"ne belâ verdiğimiz gibi, onlara (Mekkeli inkârcılara) da belâ verdik. Hani o bahçe sahipleri, sabah erkenden (fakirler gelmeden) bahçenin ürünlerini devşirmeye yemin etmişlerdi. (Bunu tasarlarken) istisna da yapmıyorlardı. ("İnşaallah" demiyorlardı.) (17-18)”

Bu âyet-i kerimeler, Allah’ın kendilerine müjde, rahmet ve büyük nimetlerini bahşedişini delillendirmek üzere Hz. Peygamber (s.a.v)’i yalanlayan ve onunla mücadele eden Kureyş kâfirlerinin ibret almaları için, bahçe sahiplerinin imtihan edilmeleri hakkında verilen bir örnektir.²⁰⁸

Allah Teâlâ bu âyetlerde müşrikleri kınamaktadır. Zira Allah Teâlâ, âyette zikri geçen bahçe sahiplerine bolca nimet verdiği gibi, Kureşlilere de katından büyük bir lütf ve rahmet olmak üzere, Hz. Muhammed (s.a.v)’i peygamber olarak göndermiş ve onları da bu şekilde imtihana tabi tutmuştu. Fakat bahçe sahiplerinin kendilerine verilen büyük nimetlere karşı nankörlük ettikleri gibi Kureyşliler de Hz. Muhammed (s.a.v)’i yalanlayıp ona karşı çıkarak bu eşsiz nimeti tepmişlerdir. Böylece onlar da tıpkı bahçe sahipleri gibi bir imtihana tabi tutulmuşlardır.

²⁰³ Herevî, a.g.e., II, 420.

²⁰⁴ İsfahânî, a.g.e., s. 283.

²⁰⁵ Meydânî, a.g.e., I, 239.

²⁰⁶ İsfahânî, a.g.e., s. 120.

²⁰⁷ Herevî, a.g.e., II, 422; bkz. Râzî, a.g.e., XV, 79.

²⁰⁸ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 222.

Âyette geçen “bahçe sahipleri”nin kimler olduğuyla ilgili müfessirlerce farklı rivâyetler zikredilmiştir. Bu rivâyetler şöyle sıralanabilir:

1-) İkrime şöyle demektedir: “Bunlar Habeşli bir kısım insanlardı. Babalarının bir bahçesi vardı. O bahçenin ürünlerinden fakirlere yedirip onları doyuruyordu. Babaları ölünce oğulları şöyle dediler: “Babamız fakirleri yedirip doyururken ahmaklık ediyordu.” Bunlar sabahleyin erkenden fakirlere de haber vermeden mahsullerini toplayacaklarına dair yemin etmişler ancak inşallah dememişlerdi. Nihayetinde Allah onların bahçesini helak etti.”²⁰⁹

2-) İbn-i Abbas’tan gelen bir rivâyete göre o bahçenin San’a’ya iki fersahlık mesafede bir yer olduğu söylenmiştir. Salih bir adamın buraya ağaçlar diktiğini, hasat zamanı geldiğinde fakirlerin hakkını ayırdığını; ancak adam öldükten sonra oğulları fakirlerin hakkını vermeyip cimrilikte bulduklarından dolayı Allah’ın o bahçeyi helak ettiğini ifade etmiştir.²¹⁰

“وَلَا يَسْتَنْتُونَ” “(Bunu tasarlarlarken) istisna da yapmıyorlardı.(18)” âyetiyle ilgili alimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Âlimlerin çoğu “Onlar Allah’ın dilemesini (meşîet) işe katmadılar (işallah demediler). Zira onlar bu işi kesinlikle yapacaklarını umuyorlardı.” şeklinde mana verirken, bir kısım âlim ise “Çünkü onlar bahçedekilerin tümünü kendileri için devşirmeyi amaçlamışlardı. Babalarının fakirler için ayırdığını onlar ayırmıyorlardı.” şeklinde mana vermişlerdir.²¹¹

“وَلَا يَسْتَنْتُونَ” “İstisnâ yapmıyorlardı.” demek, adına yemin ettikleri şeyde hiçbir istisnâları yoktu demektir. Yani kesinlikle yapacaklarını düşünüp başka bir ihtimali akıllarına dahi getirmiyorlardı. İşte bundan dolayı Allah, onların yeminlerinde durmalarına imkân vermedi. Yani kendi güç ve kuvvetlerine o derece güveniyorlardı

²⁰⁹ Taberî, a.g.e., XXIII, 172.

²¹⁰ Kurtûbî, a.g.e., IX, 240.

²¹¹ Râzî, a.g.e., XV, 77; Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali, **Fethu’l-Kadîr**, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1983, V, 312.

ki “Allah’ın izniyle” veya “Allah izin verirse” demeden “Kendi bağlarımızın meyvelerini toplayacağız.” diye kesin bir dille yemin ediyorlardı.²¹²

Âyetteki bu “وَلَا يَسْتَنْتُونَ” “*İstisnâ yapmıyorlardı.*” ifadesini İslam âlimleri genelde “inşallah demiyorlardı” şeklinde yorumlamışlarsa da âyetin siyakı bu manaya pek müsaade etmemektedir. Çünkü sonraki âyetlerde bahçe sahiplerinin zaten fakirlere vermemeye niyetlendikleri ifade edilmektedir. Onların zaten niyeti kötü olduğu için “inşallah” demeleri söz konusu olmaz. Âyetteki mana ise; “Mahsulleri toplayacaklarına öyle kararlıydılar ki bunun dışında bir ihtimali (toplayamama ihtimalini) akıllarına dahi getirmiyorlardı. Yani kendilerine o derece güveniyorlardı ki Allah’ı tesbih ve tenzihi unutarak O’nda gafil hale gelmişlerdi.” şeklinde olmaktadır ki âyetlerin siyakı bu manayı çağrıştırmaktadır.

Allah Teâlâ bu âyetlerde (Kalem,17-18), Mekke müşriklerinin nimetlere karşı nankörlük etmelerinden dolayı, özellikle de nübüvvet nimetinin kadrini bilmemelerinden dolayı “Bahçe sahipleri” adındaki bu kıssayı zikretmektedir.

Âyetlerin devamında bahçe sahiplerinin başlarına gelenler anlatılarak Kur’ân’a muhatap olan herkesin bu kıssadan ibret alması gerektiğe işaret edilmektedir.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ (19) فَاصْبَحْتَ كَالصَّرِيمِ (20)

“Nihâyet onlar uykuda iken Rabbinden bir afet (ateş) bahçeyi sardı. Böylece bahçe, (anızı) yakılmış toprağa döndü. (19-20)”

İlk Âyetteki “طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ” “Rabbinden bir afet” ifadesi, “Rabbinden gelen azap” demektir. Çünkü “طَائِفٌ” “*tâif*” olan azap ancak gece gelir. Bu âyette de anlam “Allah’ın azabı oraya geceleyin geldi.” Demektir. Kelbî bu âyeti, “Allah o bahçeye gökten bir ateş salıverdi de sahipleri uyurken, o bahçe yanıp kül oldu. Derken o bahçe biçilmiş bir hale geldi ve simsiyah kesiliverdi.” şeklinde yorumlamıştır.²¹³ İbn

²¹² İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 222.

²¹³ Râzî, a.g.e., XV, 78.

Kesîr ise bu ifadeyi, “Bahçeye isabet eden semâvî bir âfet” şeklinde yorumlamıştır.²¹⁴

Âyetteki “رَبِّ” “**Rab**” ifadesi burada da Rasûlüllah (s.a.v)’ın Allah’ın terbiyesinde olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Allah adına çabalayanların da Allah’ın terbiyesi ve gözetimi altında olduklarına işaret edilmektedir.

“فَأَصْبَحَتْ” ifadesi ise, bir önceki âyette geçen azabın gecenin sonunda, yani sabaha yakın bir zamanda geldiğini ifade etmektedir.

Diğer âyetteki (Kalem-20) “الصَّرِيم” “**Sarîm**” ifadesi hakkında müfessirler farklı görüşler belirtmişlerdir. Bu görüşlerden bir kaçının zikredilmesi uygun görülmüştür.

1-) Abdullah b. Abbas’a göre “Karanlık gece gibi oldu” anlamındadır. Süfyan-ı Sevrî’ye göre ise bu ifade “Biçilmiş ekine döndü, kırılıp döküldü” demektir.²¹⁵

2-) Hasan el-Basrî ise “O bahçenin hayrı kesildi. Böylece onda fayda namına hiçbir şey kalmadı.” anlamını vermiştir.²¹⁶

3-) İbn Kesîr “Onlar bu şekilde günahları sebebiyle bahçelerin mahsullerinden mahrum bırakıldılar.” şeklinde yorumlamıştır.²¹⁷

4-) Âyetteki bu “الصَّرِيم” ifadesi, bu anlamların dışında farklı anlamları da içinde barındırmaktadır. Şöyle ki bu kelime; “meyveleri tamamen toplanmış ve geriye hiçbir şey kalmamış bir bahçeye dönüşüverdi.” veya “Bahçe tamamen yanıp gece gibi kapkaranlık oldu.” ya da “Tamamen kuruyup gündüz gibi bembeyaz kesildi.” yahut “Bahçe kum yığını oldu.” gibi anlamlara gelmektedir.²¹⁸

O bahçenin sahipleri, Allah’ın nimetine karşılık bütün mahsulü kendileri için tasarlayıp fakir fukaranın hakkını ayırmadıkları için; dolayısıyla onların haklarını

²¹⁴ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 222.

²¹⁵ Taberî, a.g.e., XXIII, 174.

²¹⁶ Râzî, a.g.e., XV, 78.

²¹⁷ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 222.

²¹⁸ Râzî, a.g.e., XV, 78.

gasp etmeleri sebebiyle Allah azabını o bahçeye indirmiştir. Bu azap onların hilekâr düşüncelerinden dolayı nimete karşı nankörlük ettikleri için kendilerini vurmuştur.²¹⁹

Bu âyetlerde Yüce Mevlâ verdiği nimetlere karşı nankörlük edenleri nasıl cezalandırdığını gözler önüne sermektedir. Bahçe sahipleri Allah'ın kendilerine türlü meyvelerle dolu bahçe nasip ettiği halde o nimetin kıymetini bilememişlerdir. Babalarının yaptığı fakir ve yoksulun hakkını ayırma işini unutup dünyalık hırsına ve bencilliklerine yenik düşmüşlerdir. Tıpkı Allah'ın kendilerine rahmet olarak gönderdiği peygamber nimetinin kıymetini bilemeyen müşrikler gibi. Bundan dolayı da Allah, şükürü eda edilmeyen nimetini geri almıştır. Bu âyetler, bütün zaman insanlarına hitap ederek Allah'ın verdiği nimetlere nankörlük edildiği takdirde Allah'ın azabının ya bu dünyada ya da ahirette nankörlük edenlerin yakasına yapışacağına delalet eder.

Ayrıca âyetlerde, Hz. Peygamber (s.a.v)'in de kıyamete kadar bütün insanlık için en büyük nimet olduğuna, ona itaat edip yolunun takip edilmesi suretiyle değerinin bilinmesi gerektiğine, aksi takdirde Allah'ın azabının yakın olduğuna işaret edilmektedir. Aynı zamanda Fakir fukaranın hakkının korunması gerektiği ifade edilerek bu vesile ile toplumda sosyal adaletin tesis edileceğine dikkatleri çekmektedir. Bununla birlikte Rasûlüllah (s.a.v)'in ahlâkından nasibini almayan fert ve toplumların fakir fukarayı gözetmeyeceklerine işaret edilmektedir.

فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ (21) أَنْ ائْتُوا عَلَىٰ حَرْتِكُمْ أَنْ كُنْتُمْ صَارِمِينَ (22)

“Derken, sabahleyin birbirlerine, "Haydi, eğer ürününüzü devşirecekseniz erkenden gidin" diye seslendiler. (21-22)”

Bu âyetlerdeki ifade Mukâtil'e göre “Sabah olunca mahsullerinizi devşirecekseniz erkence devşirmeye gidin” demektir. Cenâb-ı Hak burada “حَرْثٌ” “hars” kelimesiyle meyveleri üzümleri ve hububatı kastetmiştir.²²⁰ Mücâhid, onların

²¹⁹ Mehmed Vehbi Efendi, **Hulâsatü'l-Beyan**, 4. bs., Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966, XV, 6078.

²²⁰ Râzî, a.g.e., XV, 78.

mahsullerinin üzüm olduğunu Katâde ise ekin olduğunu ifade etmişlerdir. Kelbî ise “Onların bahçelerinde ekin de hurma da yoktu” demiştir.²²¹

Olup bitenden habersiz bir şekilde, amaçlarını gerçekleştirme düşüncesi içerisinde hazırlıklarını yapıp sabah erkenden birbirlerine “*Eğer mahsullerinizi toplamak istiyorsanız haydi sabahın erken saatinde meyve ve ekinleri toplamaya gidiniz.*” Diye seslendiler.²²²

İşte bahçe sahipleri böylece ne yapacaklarını zihinlerinde kararlaştırdılar. Hâlbuki bundan önceki âyette (Kalem-20) beyan edildiği üzere bahçeleri helak olmuştu. Besledikleri kötü niyetlerini fiiliyata geçirmek maksadıyla birbirleriyle konuşup sabah erkenden yola koyulmak istediler. Bu şekilde karşılıklı söyleşip birbirlerini teşvik ediyorlardı. Tabî ki karşılaşacakları manzaradan habersizlerdi.

Bundan sonraki âyetlerde Allah Teâlâ bahçe sahiplerinin Gizli gizli konuştuklarını, tasarladıkları planları ve ruh hallerini gözler önüne sermektedir.²²³

فَانظُرُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ (23) أَنْ لَا يَدْخُلَهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ (24)

“Bunun üzerine, "Sakın, bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın" diye fısıldaşarak yola koyuldular. (23-24)”

Bu âyet-i kerimelerde Yüce Mevlâ gizli ve açık her şeyi bildiğini, her şeyden haberdar olduğunu ve kendisine hiçbir şeyin asla gizli kalmayacağını ifade buyururcasına onların aralarındaki konuşmalarını ve gizli planlarını deşifre etmektedir.²²⁴

²²¹ Kurtûbî, a.g.e., IX, 241.

²²² Zuhaylî, a.g.e., XV, 60.

²²³ Kutub, a.g.e., VI, 3665.

²²⁴ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 222.

İbn Abbas “فَانْطَلَفُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ” “Birbirleriyle fısıldaşarak yola koyuldular” âyetine “Onlar, kendilerini fakir ve yoksullardan kimse duymasın ve görmesin diye gizlice konuşarak karanlıkta mahsullerinin yanına gittiler.” şeklinde mana vermiştir.²²⁵

Katâde ise bu âyeti “ Kimse onların gittiklerini bilmesin diye sözlerini sır gibi saklayarak yola koyuldular.” şeklinde yorumlamıştır.²²⁶ Yani fakirlere bir şey duyurmama ve hissettirmeme kastıyla birbirlerine adeta “sussss” işareti yaparak yola çıktıkları ifade edilmektedir.

“أَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مَسْكِينٌ” “Sakın, bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın” âyeti, fakirlerin oraya girmesini hatta onların böyle bir şeye yeltenmelerini dahi yasaklamak anlamındadır ki âyetin manası “Aman ha! Bugün yanınıza bir fakirin dahi girmesine sakın fırsat vermeyin. Eğer verirseniz babanızın verdiğini sizden de vermenizi isteyecektir. Onun için fakirleri yanınıza yaklaştırmayın.” şeklinde fısıldaşıyorlardı.²²⁷

Mahsullerinin yanına hızlı adımlarla gidiyorlardı. Bir yandan da adeta, birbirlerine telkin edercesine aşağıdaki âyetlerde ifade buyrulduğu şekilde aralarında fısıldaşıyorlardı.

وَعَدُوا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ (25)

“(Yoksullara yardım etmeğe) güçleri yettiği halde (böyle söyleyerek) erkenden yola çıktılar. (25)”

Âyetteki “حَرْدٍ” “Hard” kelimesi Arapçada önlemek durdurmak anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca niyet etmek, karar vermek ve sürat anlamına da gelmektedir.²²⁸

Âyet-i kerîmede geçen “على حَرْدٍ” “Engel olmaya” ifadesi hakkında farklı görüşleri sürülmüştür. O görüşleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

²²⁵ Râzî, a.g.e., XV, 79.

²²⁶ Kurtûbî, a.g.e., IX, 242.

²²⁷ Râzî, a.g.e., XV, 79.

²²⁸ Râzî, a.g.e., XV, 79.

1-) Abdullah b. Abbas'a göre; "Güçlü ve kuvvetli bir şekilde mahsullerini toplamaya gideceklerini zannederek" demektir.²²⁹

2-) Katâde, Hasan-ı Basrî ve Mücâhid'e göre bu ifadenin manası, "Ciddiyetle" demektir. Bu durumda âyetin manası: "Bahçenin mahsullerini toplayacaklarına güçlerinin yeteceğini zannederek ciddi bir şekilde gittiler." demektir.²³⁰

3-) İkrime'den nakledilen bir görüşe göre ise bu ifadeden maksat, "Karar vermiş olmak" demektir. Bu durumda âyetin manası; "Bahçenin mahsullerini toplayacaklarına güçlerinin yeteceğini zannederek ve daha önce karar vermiş bir şekilde gittiler." şeklinde olmaktadır.²³¹

4-) İkrime'den nakledilen başka bir görüşte ise bu ifade "Kin beslemek" anlamındadır. Bu durumda da mana: "Bahçe sahipleri fakirlere kin besleyerek ve mahsullerini toplayacaklarına güçlerinin yeteceğini zannederek gittiler." şeklindedir.²³²

Âyetin manasını "Bahçeden mahsulü toplamaya, yoksulları engelleyip onları mahrum bırakmaya güçleri yetiyormuş kanaatiyle sabah erkenden gittiler." şeklinde kabul edersek bu durumda bu ifadeden, onların fakirleri mahsulden mahrum bırakmak istedikleri, fakat maksatlarının aksine bir şey ile karşı karşıya bırakıldıkları yani nimetten kendilerinin mahrum kaldıkları anlaşılmaktadır.²³³

"Allah'ın bahçe sahiplerini imtihan etmesi" başlığı altında buraya kadar zikredilen âyetlerde (Kalem,17-25) Allah Teâlâ, bahçe sahiplerinin kıssasını misal olarak getirdi. Bu kıssada Allah'ın, kendilerini imtihan etmek amacıyla nimetinden bol bol vermiş olduğu bahçe sahiplerinin, fakirlere verme imkânları olduğu halde, elde edecekleri mahsullerden fakir ve yoksullara vermemek maksadıyla aralarında yapmış oldukları sinsi planlarını Allah'ın bildiğinden habersiz yola çıkmışlardı. Ancak onlar daha yola çıkmadan gece yarısı Allah onların bahçelerini helak etmiş ve onları mahsullerinden mahrum bırakmıştı. Bu âyetler onların Allah'ın nimetine karşı

²²⁹ Taberî, a.g.e., XXIII, 176.

²³⁰ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 222.

²³¹ Taberî, a.g.e., XXIII, 177.

²³² Kurtûbî, a.g.e., IX, 242.

²³³ Zuhaylî, a.g.e., XV, 60.

yaptıkları nankörlüklerini, bu nankörlüğün neticesinde ise şükürü eda edilmeyen nimetlerinin ellerinden alındığını göstermiştir. Ancak onlar hala bahçelerinin durumundan habersizdir.

Bu âyetlerde, nimetlere karşı nankörlüğün ve fakir fukaranın hakkını gözetmemenin, en büyük ahlâksızlıklardan olduğuna işaret edilmektedir. Bununla birlikte ahlâkını Hz. Peygamber (s.a.v)'den alan toplumlarda sosyal adaletin sağlanacağı vurgulanmaktadır.

Kıssanın bundan sonraki âyetlerinde (Kalem,26-32) ise bahçe sahiplerinin, karşılaştıkları şok manzara karşısında adeta donakalmaları, bunun devamında da işledikleri günahın farkına varmaları ve duydukları derin pişmanlıkları ifade edilmektedir.

3.2.3.Fakir Fukaranın Hakkını Vermeyenlerin Mallarının Helâk Olması

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ (26) بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ (27) قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ (28) قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ (29) فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ (30) قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ (31) عَسَىٰ رَبُّنَا أَنْ يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ (32)

“Fakat bahçeyi o halde gördüklerinde, "Biz mutlaka yolumuzu şaşırılmış olmalıyız!" dediler. (26) (Gerçeği anlayınca da), "Hayır, meğer biz mahrum bırakılmışız!" dediler. (27) Onların en akl-ı selim sahibi olanı, "Ben size ‘Rabbinizi tesbih etseydiniz ya! dememiş miydim?’ dedi. (28) Onlar, "Rabbimizi tesbih ederiz (yüceltiriz). Şüphesiz biz zalim kimseler imişiz" dediler. (29) Bunun üzerine birbirlerini kınamaya başladılar. (30) Şöyle dediler: "Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermişiz!" (31) "Umulur ki, Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz artık Rabbimizi arzulayanlarız." (32)”

Bu Âyetlerde Allah Teâlâ, bahçe sahiplerinin helak olan bahçelerini gördükleri anda yaşadıkları şok halini gözler önüne sermektedir. İlk etapta bahçenin kendi bahçeleri olduğuna inanamayan bahçe sahiplerinin, helak olan bahçenin kendi bahçeleri

olduğuna kanaat getirdiklerinde işledikleri günahın farkına varmaları ve Allah’a yönelmeleri âyetlerin devamında zikredilmektedir.

3.2.3.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları

“ضَالُونَ” “Dâllûn”: Köken itibariyle doğru yoldan sapmak, ayrılmak anlamlarına gelir. Açık, belli ve doğru olan bir yoldan her türlü sapışı ve ayrılışı ifade eder.²³⁴ Buradaki kullanımında, yolunu şaşırınlar, kaybolanlar anlamındadır.²³⁵

“أَوْسَطٌ” “Evsat”: Bir nesnenin, miktarları birbirine eşit olan iki uca sahip bölümü, ortası, kimi zaman övülen, kimi zaman da yerilen iki uca sahip şeylerle ilgili kullanılır.²³⁶

3.2.3.2.Âyetlerin Tefsiri

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُونَ (26) بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ (27)

“Fakat bahçeyi o halde gördüklerinde, "Biz mutlaka yolumuzu şaşırılmış olmalıyız!" dediler. (Gerçeği anlayınca da), "Hayır, meğer biz mahrum bırakılmışız!" dediler.(26-27)

Bahçe sahipleri bahçelerinin yanına gittiklerinde karşılaştıkları şok manzara karşısında şaşırıp kalmışlardır. Bahçelerinin yanına gidip gözleriyle gördüklerinde, parlayan çiçekler, sayısız meyveler yok olmuş onların yerini kendilerinden hiç yararlanılamayacak kapkara çöp yığını almıştı. Bahçelerini yanmış ve mahsulleri imha edilmiş bir şekilde gördüklerinde onun kendi bahçeleri olup olmadığından şüpheye düşmüşlerdi. Birbirlerine “Galiba biz yolu şaşırdık; başka bir bahçeye geldik.” Dediler. Bahçeyi tanıyan diğer arkadaşları ise “Hayır biz yolumuzu şaşırmadık, aksine biz mahsullerden mahrum edildik ve cezalandırıldık.” dediler.²³⁷

²³⁴ İsfahânî, a.g.e., s. 300.

²³⁵ Derveze, a.g.e., I, 52.

²³⁶ İsfahânî, a.g.e., s. 537.

²³⁷ Taberî, a.g.e., XXIII, 179.

“رَأَوْ” fiili, bahçeyi bizzat gözleriyle gördüklerini ve olanlara şahit olduklarını ifade etmektedir.

Âyetteki “إِنَّا لَضَّالُّونَ” ifadesinde “إِن” nin gelmesi, cümlelerin isim cümlesi oluşu ve lam-ı müzahlekanın gelmiş olması te’kid ifade etmektedir. Karşılaştıkları bu durumu beklemedikleri için şoka girdiklerini birbirlerini kınamaya başlayarak şiddetli bir şekilde pişman olduklarını ve işledikleri günahı Rablerine itiraf ettiklerini ifade etmektedir.²³⁸

Allah Teâlâ, bu âyetlerde bahçe sahiplerinin, karşılaştıkları şok edici manzara karşısında önce afallayıp, yanlış geldiklerini zannetmelerini, ancak belli bir süre sonra bahçenin kendi bahçeleri olduğuna kanaat getirince hakikati işte o zaman anladıklarını ifade buyurmaktadır. Sonra da bahçenin şok edici manzarasının müsebbiplerinin kendileri olduklarını ve kendi nankörlüklerinden dolayı nimetlerden mahrum bırakıldıklarını idrak ettikleri ifade edilmektedir.

Allah Teâlâ sonraki âyetlerde bahçe sahiplerinin kendi aralarındaki konuşmalara yer vermektedir.

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ (28)

“Onların en akl-ı selim sahibi olanı, "Ben size ‘Rabbinizi tesbih etseydiniz ya! dememiş miydim?’" dedi. (28)”

Âyetteki “أَوْسَطُهُمْ” “**Ortancaları**” ifadesi İbn Abbas, Mücâhid, Saîd ibn Cübeyr, İkrime ve Katâde’ye göre “en âdil” ve “en iyileri” anlamındadır.²³⁹ Diğer bir görüşe göre ise “en faziletli” anlamını ifade eder.²⁴⁰ “En hayırlı” anlamı verenler de olmuştur.²⁴¹

Âyette zikredilen “لَوْلَا تُسَبِّحُونَ” ifadesindeki, “Allah’ı tesbih”ten maksat Mücâhid’e göre “Eğer Allah dilerse” demektir. Bu durumda âyetin manası: “Bahçe

²³⁸ Meydâni, a.g.e., I, 242.

²³⁹ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 223; Herevî, a.g.e., VI, 1998.

²⁴⁰ Râzî, a.g.e., XV, 79; Meydâni, a.g.e., I, 242.

²⁴¹ Zemahşerî, a.g.e., IV, 129.

sahiplerinden en insafli olanı diğerlerine demiştir ki: “Ben size dememiş miydim ki: “Bu bahçenin mahsulünü sabahleyin erkenden toplarız.” derken “İnşaallah” deyin ve böylece Allah’ı tesbih etmiş olun.” olmaktadır.²⁴²

“لَوْ لَّا تُسَبِّحُونَ” “tesbih etseydiniz ya” ifadesinin diğer bir manası ise; “Allah’ı zikretmeniz ve niyetinizin çirkinliğinden dolayı O’na tövbe etmeniz gerekmez miydi?” demektir. Bu durumda en hayırlıları onlara: “Allah’ı ve O’nun günahkârlardan aldığı intikamı hatırlayın ve bu çirkin niyetten vazgeçip tövbe edin.” demiş olmalıdır. Ama onlar ona karşı gelmişlerdir. İşte bundan dolayı en hayırlıları “Ben size ‘Rabbinizi tesbih etseydiniz ya! dememiş miydim?’” sözüyle onları kınamıştır.²⁴³

Buradaki “Allah’ı tesbih” ten kastedilen ekseri ulemâya göre isnisna yapmak “İnşaallah” demektir. Bu durumda Allah Teâlâ bunları “İnşaallah” demedikleri için ayıplamış olmaktadır. Zira bu ifadenin Allah’ı yüceltmesi manasında âlimler icmâ etmişlerdir. Bunun için inşallah demek tesbihtir. Çünkü inşallah denilmesi, işin Allah’a havale edilmesi anlamını taşır. Tesbih de O’nu noksan sıfatlardan tenzih etmektir. İşin O’na havale edilmesi de O’nun noksanlıklardan tenzihi de O’nun yüceltilmesidir.²⁴⁴

Âyetin siyakından da anlaşıldığı kadarıyla burada kastedilen Allah’ın tesbih ve tenzih edilmesidir. Zira Allah’ın emir ve yasaklarına riayet etmek tenzihtendir. Fakir fukaranın hakkını vermek Allah’ı tenzih ve tesbih etmenin bir şeklidir. Böyle olduğu gibi fakir fukarayı gözetmemek de tesbih ve tenzihi terk etmek demektir. Allah’ı tesbih ve tenzih etmek bela ve musibetleri def eder. Tesbih ve tenzihin ihmal edilmesi ve hiçe sayılması ise bela ve musibetler getirir. Tesbih ve tenzihten uzak olan davetçiler ve ilim adamları davetlerinde ve ilimlerinde başarıya erişemezler. Tesbih ve tenzihten uzak olan toplumlar fakir fukarayı gözetmez, sosyal adalet ilkesini tesis edemezler. Ahlâkını Hz. Peygamber (s.a.v)’den alan fert ve toplumların hayatında Allah’ı tesbih ve tenzih eksik olmaz.

²⁴² Taberî, a.g.e., XXIII, 182.

²⁴³ Neseî, a.g.e., 282.

²⁴⁴ Râzî, a.g.e., XV, 79; şevkânî, a.g.e., V, 314.

Onların içerisindeki bu en akl-ı selîm olanının “*Rabbimizi tesbih etseydiniz ya*” ifadesinden hemen sonraki âyette ifade buyrulduğu üzere onlar hemen Allah’ı tesbihe yönelmişlerdir.

قَالُوا سُبْحَانَ رَبَّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ (29) فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتْلَوْنَ (30) قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ (31) عَسَىٰ رَبُّنَا أَنْ يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ (32)

“Onlar, "Rabbimizi tesbih ederiz (yüceltiriz). Şüphesiz biz zalim kimseler imişiz" dediler. (29) Bunun üzerine birbirlerini kınamaya başladılar. (30) Şöyle dediler: "Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermiyiz!" (31) "Umulur ki, Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz artık Rabbimizi arzulayanlarız." (32)”

Bahçe sahipleri “سُبْحَانَ رَبَّنَا” “Rabbimizi tesbih ederiz (yüceltiriz).” ifadesiyle, içlerindeki en mu’tedil olanlarının kendilerine söylemelerini tavsiye ettiği şeyi bu şekilde söyleyerek Allah’ı tesbih etmiş oldular.

Âyetteki “سُبْحَانَ رَبَّنَا” ifadesi, mu’tariza cümlesidir (ara cümle). Bu ifade, hem akl-ı selim olanlarının sözlerinden hem de gözleriyle müşahede ettikleri manzaradan ders çıkardıklarını ifade etmektedir. Bu durum akıllara “Bir musibet bin nasihattan evladır” atasözünü getirmektedir. Zira en hayırlıları tarafından kendilerine defalarca Allah’ı tesbih edip fakir fukarayı nimetten mahrum bırakmamaları yönünde tavsiyeler geldiyse de onu dinlememişlerdir. Ancak başlarına gelen bir musibet hemen akıllarını başlarına getirmiştir.

İbn Abbas onların “سُبْحَانَ رَبَّنَا” “Rabbimizi tenzih ederiz” şeklindeki sözlerinin, “Günahımızdan ötürü Allah’tan af ve mağfiret dileriz” anlamında olduğunu söylemiştir.²⁴⁵

Hasan-ı Basrî âyetteki “tesbih” sözüyle kastedilenin namaz olduğunu söylemiştir. Ona göre onlar namaz hususunda tembellik ediyorlardı, eğer namaz kılıyor olsalardı, namaz onları kötülüklerden alıkor ve onları Allah’ı zikretmeye yöneltirdi.²⁴⁶

²⁴⁵ Kurtûbî, a.g.e., IX, 244.

²⁴⁶ Râzî, a.g.e., XV, 80.

Bahçe sahipleri Allah'ı tesbih ve tenzih etmediklerinden dolayı başlarına böyle bir felaket geldiğini kabul edercesine hemen Allah'ı tesbih ve tenzih etmişlerdir. Böylelikle hayatlarından Allah'ı tesbih ve tenzihi çıkardıkları için üzerlerine azap geldiğini itiraf etmiş olmaktadır. Bu âyetler göstermektedir ki yaşamlarında Allah'ı tesbih ve tenzihe yer veren kişiler ve toplumlar felaketlerden uzak kalacaklardır. Allah'ı tesbih ve tenzihi etmeyi unutan veya ihmal edenler ise bela ve musibetlere kapı aralayacaklardır.

Bu âyet (Kalem-29), başa gelen kaza, bela ve musibetler esnasında hemen Allah'ı hatırlayıp O'nu tenzih ve tesbih etmenin gerekliliğine bir delildir.

Allah Teâlâ içlerindeki ortancanın yani akl-ı selîm olan kişinin diğerlerine tövbe ve tesbihi tavsiye ettiğini ifade buyurduktan sonra devamla onların şu üç şeyi yaptıklarını bildirmektedir:

1-) Arkadaşlarının “Tesbih edin” çağrısına kayıtsız kalmamışlar ve hemen o anda “سُبْحَانَ رَبِّنَا” “Senin iraden ve meşîetin olmadan, mülkünde herhangi bir şeyin hareket dahi etmesinden seni tenzih ederiz.” demişlerdir. Allah'ı tenzih ve takdis edince de kendi yaptıklarının çirkinliğini kabullenerek “إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ” “Gerçekten biz zalim kimselermişiz” demişlerdir.

Âyetteki “إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ” ifadesinde yine te'kid söz konusudur. Kendilerini şiddetli bir şekilde suçlamaktadırlar. Buradaki te'kid, günahlarından inanılmaz derecede pişmanlık duyduklarını ifade etmektedir.

2-) “فَاقْبَلْ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتْلَاوَمُونَ” “Bunun üzerine birbirlerini kınamaya başladılar (Kabahati birbirlerine yüklemeye başladılar)” âyetinde birbirlerini kınayarak birisi diğerine “Bu fikri bize sen verdin”; diğeri de ona “Sen de bizi fakir kalırız diye korkuttun”; bir başkası da ona “Mal biriktirmeye sen bizi teşvik ettin” gibisinden ifadelerle birbirlerini suçlamışlardır. Ya da toplamak istedikleri ürünlerden yoksullara verip vermeme konusundaki çekişmeleriyle alakalı olarak birbirlerini

kınamaya başladılar.²⁴⁷ Zaten âyetteki “يَتْلَاوْمُونَ” ifadesi, birbirlerini karşılıklı kınadıklarını ve itham ettiklerini ifade etmektedir.²⁴⁸

3-) Daha sonra onlar “قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ” “Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermişiz!” dediler. Bu ifadeyle, işledikleri suçun büyüklüğünü kabullendikleri anlatılmak istenmiştir.²⁴⁹

Âyetteki “طَاغِينَ” ifadesi ile bahçe sahipleri, işledikleri günah sebebiyle haddi aştıklarını ve azgın kimseler olduklarını itiraf etmektedirler. Bu ifade, Allah’ı tesbih ve tenzihten uzak olan toplumların azgınlıklar işleyip haddi aşacaklarına işaret etmektedir.

Bahçe sahipleri daha sonra “عَسَىٰ رَبُّنَا أَنْ يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ” “Umulur ki, Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz artık Rabbimizi (O’nun affını) arzulayanlarız.(Kalem-32)” İfadesini söyleyerek Allah’tan af dilemişlerdir. Onların, “إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ” “Rabbimizi (O’nun affını) arzulayanlarız” ifadesini bazı âlimler, bahçelerine karşılık Allah’tan dünyalık istedikleri şeklinde yorumlamışlardır. Bazıları ise dünyalık beklenti değil, Allah’a bir tövbe olduğunu ifade edip ahirete yönelik bir beklentileri olduğu şeklinde yorumlamışlardır.²⁵⁰

Âyetteki “إِلَىٰ رَبِّنَا” ifadesi, mefulün bihtir ve tekaddüm etmiştir.²⁵¹ Mefulün tekaddüm etmesi de hasır ifade etmektedir. mefu’lün tekaddümü burada manaya “ancak ve ancak veya sadece Rabbimizi (arzularız, ona yöneliriz)” anlamı katmaktadır.

Bu âyet, bahçe sahiplerinin karşılaştıkları musibetin kendilerinde olumlu etki yaptığını ve akabinde de tövbe edip Allah’a yöneldiklerini ifade etmektedir. Özellikle de “رَبِّ” sıfatını kendilerine isnad etmeleri, hatalarını anladıklarını, Allah’ın terbiyesi ve koruması dışında hiçbir şeyin kendilerini kurtarmayacağını ve günahlarından tövbe edip Allah’ın affına sığındıklarını göstermektedir.

²⁴⁷ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 223.

²⁴⁸ Meydâni, a.g.e., I, 244.

²⁴⁹ Râzî, a.g.e., XV, 80.

²⁵⁰ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 223.

²⁵¹ Takdim ve te’hirin esrarı için bkz. Alabalık, a.g.e., s. 161.

Hasan el-Basrî bahçe sahiplerinin “إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ” “*Rabbimizi (O'nun affını) arzulayanlarız.*” ifadesi, onların imanlarının bir neticesi mi yoksa felaket karşısında söylenen sözler gibi bir söz mü olduğu hususunda tereddüdünü bildirmiş ve onların mü'min olup olmadıkları hakkında görüş belirtmemiştir.²⁵² Ancak İslam âlimlerinin ekserisi onların tövbe edip ihlâsa yöneldiklerini söylemişlerdir.²⁵³

İkinci ana konunun buraya kadarki âyetlerinde (Kalem,17-32) Allah Teâlâ, “Bahçe Sahipleri” kıssasını zikretmiştir. Kıssa bütün dünya Müslümanları için ibretler barındırmaktadır. Bu kıssa, Allah'ın verdiği nimetlerin kıymetini bilmek, nimetlerin şükürünü hakkıyla eda etmek, cimrilikten ve bencillikten uzak durmak, Allah'tan gafil yaşamamak, O'nu her an tesbih ve tenzih etmek, fakirin ve yoksulun hakkını gözetip Allah yolunda malından infak etmek, başa gelen bela ve musibetler karşısında kendini hesaba çekip hata ve günahlardan ders çıkararak Allah'a tevbe etmek gibi pek çok ibreti barındırmaktadır.

Ayrıca kıssa bizlere Allah'ın dil ile tesbih edilmesinin davranışlara da yansımaları gerektiğini öğretmektedir. Bu da Allah'ın emir ve yasaklarına hakkıyla riayet etmekle mümkün olur. Bu kıssada, İslam davetçilerine ve ilim adamlarına da gönderme yapılarak, fakir fukaranın hakkını gözetilen ve Allah'ı devamlı tesbih ve tenzih eden bir toplum inşa etmeleri gerektiği ifade edilmekte; güzel ahlâk, sosyal adalet, Allah'ı tesbih ve tenzih gibi hususlarda hassas bir nesil yetiştirilmesi gerektiğine işaret edilmektedir.

Bundan sonraki âyette ise dünya hayatındaki başa gelen bela ve musibetlerin ahirettekine nazaran çok daha düşük seviyede olduğuna vurgu yapılmaktadır.

3.2.4.Kıssadan Alınacak İbret

كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَالْعَذَابُ الْآخِرَةُ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (33)

“İşte böyledir azap! Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür; ah bir bilselerdi! (33)”

²⁵² Kurtûbî, a.g.e., IX, 245.

²⁵³ Kurtûbî, a.g.e., IX, 245.

3.2.4.1.Âyette Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları

“عَذَابٌ” “Azab”: Şiddetli bir biçimde canını yakmak, acı vermek anlamındadır.²⁵⁴

3.2.4.2.Âyetin Tefsiri

Bu âyetle birlikte Allah Teâlâ, adeta şöyle ifade buyurmaktadır: “Ey insanlar işte bizim azabımız böyledir. Biz bahçe sahiplerini bahçelerine afet göndererek mahsullerini imha ettiğimiz gibi emrimize karşı gelenleri de cezalandırırız. Kıyamet gününde Rablerini inkâr edenlerin ve ona karşı gelenlerin cezası ise daha büyük olacaktır. Müşrikler bunu keşke bilmiş olsalardı. O takdirde yaptıklarından (Hz. Peygamber (s.a.v.)’e inanmama ve dini inkâr noktasındaki inatlarından) vazgeçer Rablerine itaat ederlerdi.”²⁵⁵

“كَذَلِكَ الْعَذَابُ” “İşte böyledir azap” ifadesi ile kastedilen, Allah’ın emrine muhalefet eden, Allah’ın kendisine verdiği nimetlere cimrilik edip fakir ve yoksulun hakkını vermeyenlere yani Allah’ın nimetini inkârla değiştirenlere verilen dünya azabı işte bu şekildedir.²⁵⁶

Âyetteki “اَكْبَرُ” ifadesi, ismi tafdil gelmekle ahretteki azabın dünyadakinden inanılmaz derecede daha büyük ve acıklı olduğunu ifade etmektedir.²⁵⁷

“وَلْعَذَابُ الْآخِرَةِ اكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ” “Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür; ah bir bilselerdi!” ifadesiyle ilgili İbn Abbas: “ Bu ifade, Bedir’e çıkıp Hz. Muhammed (s.a.v) ve arkadaşlarını öldüreceklerine, Mekke’ye dönüp Beyt’i tavaf edeceklerine ve şarap içeceklerine dair yemin etmeleri üzerine Mekkelilere verilmiş bir misaldir. Allah onların zannettiklerinin aksini onlara gösterdi. Zira onlardan kimisi Bedir’de öldürüldü, kimisi esir alındı ve bozguna uğratıldı. Tıpkı bahçe sahiplerinin

²⁵⁴ İsfahânî, a.g.e., s. 330.

²⁵⁵ Taberî, a.g.e., XXIII, 183.

²⁵⁶ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 223.

²⁵⁷ Meydânî, a.g.e., I, 246.

mahsullerini toplamaya karar verip de amaçlarına nail olamadan ziyana uğramaları gibi.²⁵⁸

Allah Teâlâ bu âyette, vermiş olduğu nimetlere karşı cimrilik yapanların sonunda azaba hak kazanacaklarını ifade buyurmaktadır. Allah'ın verdiği her nimetin bir imtihan vesilesi olduğu ve o nimetleri yerli yerinde kullanmamanın vebali ve sorumluluğu olduğu hatırlatılmaktadır. İmtihanda başarılı olmanın şartının ise imtihanı düzenleyen yaratıcının koyduğu kurallara uymak yani Allah'ın emir ve yasaklarına hakkıyla riayet etmek olduğu ifade edilmektedir.

Bu âyette hem Mekke'li müşriklere hem de bütün toplumlara gönderme söz konusudur. Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etmeyen toplumların bela ve musibetleri üzerlerine çekeceklerine, dünyadaki bela ve musibetlerden ders çıkarılmayıp Allah'ı tesbih ve tenzihe yönelinmediği takdirde bunun cezasının ahirette olacağına, ahiretteki cezanın ve azabın ise dünyadakinden çok daha büyük olduğuna vurgu yapılarak toplumlara göndermede bulunulmuştur.

Râzî'ye göre Allah Teâlâ'nın, bahçe sahipleri kıssasını anlatmasının iki sebebi vardır:

1-) Allah Teâlâ, Mekkeli müşriklere mal mülk ve çoluk-çocuk gibi nimetlerin yanında bir de Hz. Peygamber (s.a.v)'i onların içerisine peygamber olarak gönderdi. Bu Allah'tan onlara bir rahmet ve ikramdı. Ayrıca Allah'ın onlara en büyük nimetiydi. Bütün bunları Allah onlara imtihan için vermişti. Ancak onlar bu nimetlere karşı nankörlük ettiler ve Allah'ın azabına düşer oldular. Müşriklerin azabı hak etmelerinin delili ise; bahçe sahiplerinin azıcık bir isyanda bahçelerinin helakiyle karşılaşmalarıdır. Peki, peygambere karşı inadını sürdürüp, hayatları boyunca inkâr ve günahı ısrar edenlerin hali nice olur?

2-) Bahçe sahipleri mahsullerden sadece kendileri yararlanmak isteyip fakirleri oraya yaklaştırmak istemediler. Yani mahsullerden fakirlere vermek istemediler. Bunun için de Allah Teâlâ düşündüklerinin aksi bir sonuçla onları hayal kırıklığına uğrattı. Mekke kâfirleri de Bedir savaşına giderken Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashabını

²⁵⁸ Kurtûbî, a.g.e., IX, 246.

öldürmeye yemin ettiler. Savaş sonucunda ise Allah onların ümit ve beklentilerini ters yüz etti. Bu durumda Mekke müşrikleri de tıpkı bahçe sahipleri gibi hayal kırıklığına uğramış oldular.²⁵⁹

Bu kıssadan alınacak ders ise; değeri bilinmeyen nimetlerin her an insanların elinden alınabilme ihtimalinin olduğuna işaret etmesidir. Bu yönüyle bu kıssa insanlara ellerindeki nimetlerin değerini bilmeyi ve nimetleri doğru şekilde kullanmayı öğretmektedir. Bununla birlikte kıssa âyetleri, Allah'ın her an tesbih ve tenzih edilmesini, fakir ve yoksulun hakkının gözetilmesini, toplumda böyle bir ahlâkın yerleştirilip sosyal adaletin sağlanmasını ifade ederek kıssadan bu anlamda ders alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Ayrıca Allah Teâlânın bu kıssayı zikretmesi, gühahkâr mü'min kulların da Allah tarafından hikmeti gereği cezalandırılacağına işaret etmektedir. Allah Teâlâ hikmetiyle bu dünyada mü'minleri cezalandırır. Çünkü Mevlâ Teâlâ, kıssadaki bahçe sahipleri gibi günahkâr kullarının da kendisine yönelip kendisini tesbih ve tenzihe her an devam etmelerini ve kendisinden gafil yaşamamalarını istemektedir. Bundan dolayı dünyada kişinin başına gelen kaza, bela ve musibetler bu gözle değerlendirilirse, bu yaklaşım kişinin kendisini hesaba çekmesine ve günahlarından dönmesine sebep olur ki bu durumda da o bela veya musibet kişi için Allah'ın lütfu ve ikramı olmuş olur.

Bu kıssanın zikredilmesi, toplumda güzel ahlâkın ve sosyal adaletin sağlanmasının hedeflendiğini göstermektedir. Zira fakir fukarayı gözetmek ve haklarını vermek güzel ahlâkın bir göstergesi olduğu gibi toplumdaki sosyal adaletin sağlandığının da işaretidir.

3.2.5. Âyetlerden Çıkarılan Ders ve İbretler

Çalışmanın üç ana konusundan ikincisi olan ve “Allah'ın nimetlerine karşı nankörlüğün neticesini açıklamak gayesiyle anlatılan “Bahçe sahipleri” kıssası”

²⁵⁹ Râzî, a.g.e., XV, 80.

başlıklı ikinci ana konusunu teşkil eden âyetlerden çıkan ve günümüze de ışık tutan ders ve ibretleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1-) Dünya bir imtihan yeridir. Kişi başına gelen kaza bela ve musibetler karşısında sabrını muhafaza edip isyana kalkışmamalıdır.

2-) Allah'ın verdiği mal, mülk, evlat, sağlık, ilim vb. nimetlerin kadri ve kıymeti bilinmelidir.

3-) Verilen nimetlerin şükrü hakkıyla yerine getirilmeyip nimete karşı nankörlük yapılırsa, nimetin asıl sahibi olan Allah her an onu kişinin elinden alabilir.

4-) Allah'ın verdiği nimetlerden, imkân dâhilinde fakir ve yoksulun hakkının gözetilip onlara da haklarının verilmesi gerekmektedir.

5-) Fakir, yoksul ve ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarına karşı duyarsız kalıp onları doyurmamak ve gözetmemek, verilen nimete karşı nankörlüktür.

6-) Ahlâklı ve adil bir toplumun ortaya çıkması Allah'ın bir nimetidir.

6- Ahlâklı toplumlarda fakir ve yoksulun hakkı her zaman gözetilir.

7- Ahlâklı olan toplumlarda sosyal adalet ilkesi en güzel şekilde uygulamaya konulur.

8-) Toplumsal ahlâkın güzelleşmesinde ve toplumda sosyal adaletin sağlanmasında kalemin ve ilmin rolü büyüktür.

9-) Bencillik ve cimrilik İslam'ın yasakladığı çirkin hasletlerdir.

10-) Müslümana yakışan, cömertlik ve yardımlaşma gibi güzel huylara sahip olmasıdır.

11-) Allah her şeye kâdirdir. Verdiği nimeti dilediği zaman almaya gücü yetendir. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

12-) Hiçbir iş için ve hiçbir konuda “Şunu kesin yapacağım” ifadesi kullanılmamalıdır. Bu ifadenin yerine “inşallah” “Allah izin verirse şunu yapacağım”

ifadesi kullanılmalıdır. Allah'ın iradesini ve kudretini unutanlar sonunda hüsrana uğrarlar.

13-) Dünya gelip geçici (fânî) olduğu gibi dünyanın içindekiler de, süsü, malı, mülkü ve eğlencesi de gelip geçicidir. Aşırı bağlanmamak gerekir. Baki ve esas olan ahiret yurdudur.

14-) İnsan dünyada başına gelen bela ve musibetlerden dersler çıkarmalı, Allah'ı tesbih ve tenzih etmelidir.

15-) Allah'ı tesbih ve tenzih, kişinin bilinçli ve şuurlu yaşamasını sağlar.

16-) Allah'ı tesbih ve tenzih, kişiyi gafletten alıkor.

17-) Allah'ı tesbih ve tenzih, fakir fukarayı gözetmeyi sağlar.

18-) Allah'ı tesbih ve tenzih, kişileri ve toplumları ahlâklı yapar.

19-) Allah'ı tesbih ve tenzih, toplumda İslam kardeşliğini yerleştirir.

20-) Allah'ı tesbih ve tenzih, fert ve toplumları kaza, bela ve musibetlerden korur.

21-) Allah'ı tesbih ve tenzihten gafil olanlar kulluk bilincine eremezler.

22-) Allah'ı tesbih ve tenzih etmemek en büyük nankörlüktür.

23-) Allah'ı tesbih ve tenzih etmeyi ihmal eden toplumlarda sosyal adalet ilkesi yerleşmez.

3.3.İNANANLAR İLE İNANMAYANLARIN ALLAH KATINDAKİ DERECELERİ, AHİRETİN DEHŞET VERİCİ HALİ VE HZ. PEYGAMBER (S.A.V)'E SABRIN TAVSİYE EDİLMESİ

3.3.1.İlgili Âyetlerin Metin ve Manaları

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ (34) أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ (35) مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (36) أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَنْذُرُونَ (37) إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ (38) أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بِالْعَةِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ (39) سَلِّمُوا لَهُمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ (40) أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ (41) يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ

وَيُذْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ (42) خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهُفُهُمْ ذَلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ (43) فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَدِّبْ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ (44) وَأَمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ (45) أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَعْرَمٍ مُتَقَلِّبُونَ (46) أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ (47) فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ (48) لَوْلَا أَنْ تَدَارَكُهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لُنُبِيَ بِالْعُرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ (49) فَاجْتَنِبْهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ (50) وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُزِلُّوكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ (51) وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ (52)

“Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında Naîm cennetleri vardır. (34) Biz müslümanları suçlular gibi kılar mıyız? (35) Size ne oluyor, nasıl hüküm veriyorsunuz? (36) Yoksa size ait bir kitabınız var da (bu batıl hükümleri) ondan mı okuyorsunuz? (37) Onda, "Seçip beğendiğiniz her şey mutlaka sizindir" (diye mi yazılı?) (38) Yahut bizden, her ne hükmederseniz mutlaka öyle olacağına dair Kıyamete kadar sürecek kesin sözler mi aldınız? (39) Sor onlara: "Onların hangisi bu (iddianın doğruluğu)na kefilidir?" (40) Yoksa onların ortakları mı var? Doğru söyleyenler iseler, haydi getirsinler ortaklarını! (41) Baldırların açılacağı (işlerin zorlaşacağı) ve kâfirlerin secdeye çağrılıp da gözleri düşmüş ve kendilerini zillet kaplamış bir halde buna güç yetiremeyecekleri günü (Kıyamet gününü) düşün. Hâlbuki onlar sağlıklarında secde etmeye çağrılıyorlar(ve buna yanaşmıyorlar)dı. (42)-(43) (Ey Muhammed!) Bu sözü (Kur'ân'ı) yalanlayanlarla beni başbaşa bırak. Biz onları bilemeyecekleri biçimde adım adım helaka yaklaştıracamız. (44) Onlara mühlet veriyorum. Şüphesiz benim tuzağım sağlamdır. (45) Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da onlar bu yüzden ağır bir borç yükü altına mı girmişlerdir? (46) Yahut gayb (levh-i mahfuz) kendi yanlarında da onlar mı (bundan aktarıp) yazıyorlar? (47) Sen, Rabbinin hükmüne sabret. Balık sahibi (Yûnus) gibi olma. Hani o, (balığın karnında) kederli bir halde Rabbine yakarmıştı. (48) Şâyet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı, o mutlaka kınanmış bir halde ıssız bir yere atılacaktı. (49) (Fakat böyle olmadı.) Rabbi onu (peygamber olarak) seçti ve salih kimselerden kıldı. (50) Şüphesiz inkar edenler Zikr'i (Kur'-an'ı) duydukları zaman neredeyse seni gözleriyle devirecekler. (Senin için,) "Hiç şüphe yok o bir delidir" diyorlar.(51) Halbuki o (Kur'ân), âlemler için ancak bir öğüttür. (52)”

Çalışmanın üçüncü ve son ana konusunu teşkil eden bu âyetlerde Hak Teâlâ, kendilerini derece ve kazanılacak mükâfatlar bakımından müslümanlarla eşit gören

müşriklere gerçeğin böyle olmadığını bildirerek cevap vermektedir. Allah katında inananların mükâfat kazanacaklarını, hakkı inkâr edenlerin ise ahirette azabı ve dehşeti yaşayacaklarını hatırlatmaktadır. Sözlü ve fiili saldırılara maruz kalan Hz. Peygamber (s.a.v)’e de, Hz. Yunus (a.s)’un başından geçenler hatırlatılarak sabır tavsiye edilmektedir.

3.3.2. Takvâ Sahiplerinin Mükâfatı ve İnananlar İle İnkârcıların Allah Katında Eşit Olmadıkları

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٍ النَّعِيمِ (34) أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ (35) مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (36) أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ (37) إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَّا تَخَيَّرُونَ (38) أَمْ لَكُمْ آيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَّا تَحْكُمُونَ (39) سَلِّمُوا لَهُمْ أَيُّهُمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ (40) أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ (41)

“Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında Naîm cennetleri vardır. (34) Biz müslümanları suçlular gibi kılar mıyız? (35) Size ne oluyor, nasıl hüküm veriyorsunuz? (36) Yoksa size ait bir kitabınız var da (bu batıl hükümleri) ondan mı okuyorsunuz? (37) Onda, "Seçip beğendiğiniz her şey mutlaka sizindir" (diye mi yazılı?) (38) Yahut bizden, her ne hükmederseniz mutlaka öyle olacağına dair Kıyamete kadar sürecek kesin sözler mi aldınız? (39) Sor onlara: "Onların hangisi bu (iddianın doğruluğu)na kefildir?" (40) Yoksa onların ortakları mı var? Doğru söyleyenler iseler, haydi getirsinler ortaklarını! (41)

Bu âyetlerde Allah Teâlâ, takva sahipleri için cennet müjdesini verirken, kendileriyle müslümanları aynı kefeye koyarak eşit gören müşriklerin bu düşüncelerinin gerçeği yansıtmadığını, böyle bir iddianın hem kendi adaletine hem de akla aykırı olduğunu ifade buyurmaktadır.

3.3.2.1. Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları

“نَعِيمٌ” “Naîm”: Çok bol nimet anlamındadır.²⁶⁰

²⁶⁰ İsfahânî, a.g.e., s. 501.

“زَعِيمٌ” “Zaîm”: Köken itibariyle, içerisinde yalan bulunan bir sözü nakletmek anlamındadır. Söze kefil olana da denir.²⁶¹

“تَخَيَّرُونَ” “Tehayyerûn”: Köken itibariyle bu ifade bir şeyin en iyisini alıp seçmek demektir.²⁶²

3.3.2.2.Âyetlerin Tefsiri

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ (34)

“Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında Naîm cennetleri vardır. (34)”

Allah Teâlâ dünyadaki bahçe sahiplerinin durumlarını ve Allah’a isyan edip emrine karşı gelince uğradıkları felaketleri belirttikten sonra bu âyette ahiret yurdunu gözetip Allah’tan korkanlara lufedeceği bitmez tükenmez naim cennetlerinden söz etmektedir.

Âyetteki “عِنْدَ رَبِّهِمْ” “Rableri nezdinde” ifadesi “ahirette” anlamında kullanılmakla birlikte anılan nimetin şeref ve değerini belirtmektedir. “جَنَّاتِ النَّعِيمِ” “naîm cennetleri” ifadesi ise, “dünya bahçeleri gibi karışık olmayıp, sırf nimetlerle dolu olan ve tadını kaçıracak, bulandıracak hiçbir şey olmayan bahçeler” anlamındadır.²⁶³

Âyetteki “إِنَّ” edatının haberi olan “لِلْمُتَّقِينَ” ifadesi tekaddüm etmiş ve ismin önüne gelmiştir. Bu durum muttakilere özel bir muamelenin olduğunun göstergesidir. Bu muttakiler kim olursa olsun fark etmez. Sahabeler, tâbiûn, ilim adamları, davetçiler vb. Kur’ân’a hizmet için çabalayan herkesi kapsamaktadır.

Âyetin manası: “Takva sahipleri için ahirette dünya cennetlerinde (bahçelerinde) olduğu gibi insanın hevesini kursağında bırakmayan, katkısız ve saf nimetlerin bulunduğu cennetler vardır.” demektir.²⁶⁴ Yani: “Küfür ve günahlardan sakınanlar

²⁶¹ Herevî a.g.e., III, 861; İsfahânî, a.g.e., s. 218.

²⁶² Râzî, a.g.e., XV, 81.

²⁶³ Râzî, a.g.e., XV, 81.

²⁶⁴ Kurtûbî, a.g.e., IX, 246.

için ahirette yahut kutsî âlemde öyle cennetler vardır ki, dünya nimetlerinin aksine onların nimetleri her türlü keder ve zeval korkusundan uzaktır.²⁶⁵ Bir başka ifadeyle: “Allah’ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak, O’ndan korkanlar için katında naîm cennetleri vardır.” anlamındadır.²⁶⁶

Mukâtil bu âyet hakkında: “Bu âyet nâzil olunca Mekke Kâfirleri Müslümanlara, “Allah bizi dünyada iken sizden üstün kıldı. Şüphesiz ahirette de üstün kılacaktır. Üstün olmasak bile hiç olmazsa sizinle eşit oluruz.” dediler.” demiştir²⁶⁷.

Kureş kâfirlerinin ileri gelenleri dünyalıktan büyük pay sahibi olduklarını, buna karşılık müslümanların dünyadan paylarının az olduğunu düşünüyorlardı. Allah’ın mü’minlere ahirete dair vaad ettiği şeyleri işittiklerinde ise: “Eğer Muhammed’in ve onun beraberindekilerin ileri sürdükleri gibi; öldükten sonra dirilişimiz doğru ise biz yine onlardan fazla paya sahip oluruz. Hiçbir şekilde Müslümanların sahip olacakları şeyler kesinlikle bizimkilerden fazla olmayacaktır. Onların ulaşacakları en yüksek seviye ancak bize eşit olmalarıdır. Daha ileri gidemezler.” demektedirler.²⁶⁸

Allah Teâlâ bu âyet-i kerimede Allah’tan sakınıp nefislerini ilahî azaba karşı koruyan ve Allah’ın emir ve yasaklarına hakkıyla riâyet eden takva sahibi kimselerin mükâfatlarının kendi katında nimet cennetleri olduğunu ifade buyurmaktadır. Bu nîmet cennetlerinin yalanlayıcı kâfirler için değil sadece müttakiler için olduğu ve müşriklerin bu düşünceleriyle kendilerini avuttuğu ifade edilmektedir. Mü’minlere bahşedilecek bu nimetlerin kâfirlere verilmesinin söz konusu dahi olamayacağına vurgu vardır. Çünkü inkârcılar Rablerini tanımadılar ve O’nun hukukuna riâyet etmediler. Bunu için mükâfat sadece Hakkı tanıyıp O’nun hukukuna riâyet edenler içindir.

Ayrıca bu âyette davetçiler, ilim adamları, öğretmenler, yöneticiler vb. kimselere gönderme yapılarak, Hz. Peygamber (s.a.v)’in ahlâkıyla ahlâklanıp onun kişiliğini örnek alan kimselerin de naîm cennetlerine kavuşacaklarına işaret edilmektedir.

²⁶⁵ Ebu’s-Suûd, a.g.e., XII, 5615.

²⁶⁶ Taberî, a.g.e., XXIII, 184.

²⁶⁷ Râzî, a.g.e., XV, 81.

²⁶⁸ Kurtûbî, a.g.e., IX, 246.

“Biz Müslümanları suçlular gibi kılar mıyız? (35)”

Yani “Ey insanlar, ahirette kendilerine nimet vermeme açısından emirlerime itaat edip bana kulluk eden müslümanlarla, emir ve yasaklarıma karşı gelen ve çeşitli günahlar işleyen suçluları hiç bir (eşit) tutar mıyız?” demektir.²⁶⁹ Ve “Müslümanlarla kâfirlerin cezasını (amellerinin karşılığı) eşit kılar mıyız hiç? Hayır, göklerin ve yerin Rabbine and olsun ki hayır.” anlamındadır.²⁷⁰

İbn Abbas bu âyet hakkında “Mekke kâfirleri “Ahiret var ise orada da size verileceklerden daha iyisi bize verilecektir” dediler. Bunun üzerine “*Biz Müslümanları suçlular gibi kılar mıyız?*” (Kalem-35) âyeti nâzil oldu.” demiştir.²⁷¹

Bu âyette Allah, müslümanın günahkâra denk sayılmasını yadırgamıştır. Ancak burada her bakımdan denklik kastedilmemiştir. Çünkü müslüman da günahkâr da canlı olma, sonradan yaratılma vb. pek çok hususta birbirlerine denktir. Burada ise kastedilen müslüman’ın iman etmesinin neticesinin Allah katında, kâfirin inkârının neticesinden farklı olduğudur.²⁷²

Bu âyet sûrede bundan önceki âyetlerin neticesi olarak ifade buyrulmaktadır. Âyet bir soru ifadesidir ve bu sorunun tek cevabı vardır o da hayır. Rablerine teslim olan ve hakka boyun eğen müslümanlar, ebediyyen suçluluk damgasını yemiş olan ve bu çirkin vasfı bünyesinde barındıran suçlularla hiç bir (eşit, denk) olur mu? Hem aklen hem de adaleten Müslümanlarla inkârcıların cezalarının ve neticelerinin aynı olması mümkün değildir.²⁷³

Âyetin başındaki hemze istifham içindir. Hayret ifadesiyle birlikte inkârı da içinde barındırır. Yani ishifham-ı inkârîdir.²⁷⁴ Âyet, müşriklerin ve hakkı yalanlayanların, kendilerinin inananlar ile eşit oldukları yönündeki düşüncelerini Allah’ın hayret verici bulmakla birlikte kesin bir dille yalanladığını ifade etmektedir. Allah Teâlâ bu

²⁶⁹ Taberî, a.g.e., XXIII, 184.

²⁷⁰ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 224.

²⁷¹ Kurtûbî, a.g.e., IX, 246.

²⁷² Râzî, a.g.e., XV, 81.

²⁷³ Kutub, a.g.e., VI, 3667.

²⁷⁴ İstifhamın esrarı için bkz. Alabalık, a.g.e., s. 107.

âyet ile müşriklerin müslümanlarla eşit muameleyi hak ettikleri yönündeki düşüncelerini çürütmektedir.

Yüce Allah inkârcılar ile müslümanların eşit olamayacağını açıkladıktan sonra gelecek olan âyetlerde bu iddianın gerçekliğini ortaya koymak için aklî ya da naklî hiçbir delilin bulunmadığını belirterek müşriklere hitaben şöyle buyurmaktadır:

مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (36)

“Size ne oluyor, nasıl hüküm veriyorsunuz? (36)

Bu âyet, Müslümanlardan daha hayırlı şeylerin ahirette kendilerine verileceğini ifade eden müşriklere Allah’ın cevabıdır.

Yani: “Nasıl böyle bir kanaate ve sapık bir hükme varabiliyorsunuz? Sanki amellerin karşılığının verilme işi size bırakılmış gibi konuşuyorsunuz. En basit aklî düşünce bile bunu kabul etmezken nasıl oluyor da müslümanlara verileceklerin daha hayırlısının size verileceğini söyleyebiliyorsunuz. Bu nasıl bir hükümdür?” anlamındadır.²⁷⁵

Onların vardıkları hükme ve yargıya bir şaşkınlık ifadesi olarak ve bu hükmü yadırgayarak böyle bir sözün aklı başında birisinin söylemeyeceğine işaret edilmektedir. Âyetin manası şu şekilde ifade edilebilir: “Siz kimsiniz ki? Neyiniz var ki? Bu çirkin yargıya varıyorsunuz. Sanki amellerin karşılığını verme işi size havale edildi de keyfinize uygun hüküm veriyorsunuz.” anlamındadır.²⁷⁶

Âyetteki istifham şekli bir önceki âyette olduğu gibi istifham-ı inkârîdir. Allah müşriklerin vardıkları hükmü hayretler içerisinde karşılamakla birlikte inkâr etmekte ve müşriklerin müslümanlar ile eşit olmayacağını, akıl ve mantığın bunu kabul etmediğini ifade buyurmaktadır.

Bu âyet, böyle bir aklî delilin olmayacağını ortaya koymaktadır.

²⁷⁵ Kurtûbî, a.g.e., IX, 246.

²⁷⁶ Bursevî, İsmail Hakkı, **Rûhü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Eser Kitabevi, İstanbul, 1969, IX, 231.

أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ (37) إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ (38)

“Yoksa size ait bir kitabınız var da (bu batıl hükümleri) ondan mı okuyorsunuz? (37) Onda, "Seçip beğendiğiniz her şey mutlaka sizindir" (diye mi yazılı?) (38)”

Âyetlerin manası: “Yoksa sizin elinizde gökten indirilmiş, okuduğunuz, bellediğiniz ve elden ele dolaşan bir kitabınız mı var? Bu kitapta sizin iddia ettiğinizi pekiştiren bir hüküm mü var? Ve siz buradan mı itaatkâr ile isyankârın eşit olduğunu okuyorsunuz? Ayrıca bu kitapta, ahirette seçtiğiniz ve istediğiniz her şey size verilecektir diye bir şey mi yazıyor?” demektir.²⁷⁷

İlk âyetteki “أَمْ” ifadesi atif harfi olmakla birlikte burada ishifhâm-ı inkârîdir.²⁷⁸ Böyle bir kitabın olmadığına ve olamayacağına kesin bir ifadeyle vurgu yapılmaktadır.

Allah Teâlâ bu âyetlerde müşriklere yönelik adeta; “Durum bundan ibaret olduğu halde ne diye Rasulüllah (s.a.v)’ın Allah’tan size getirdiklerine inanmıyorsunuz? Niçin İslam’a girmediğiniz halde Müslümanlarla kendinizi bir tutuyor ve güzel bir sonuca erişeceğinizi ümit ediyorsunuz?” şeklinde hitap etmektedir. Bu gibi vehimlere hemen her çağın inkârcıları kapılmaktadır. Geleceğin ve zaferin kendilerinin olacağını iddia etmektedirler. Oysa onların görecekleri tek bir ceza vardır o da cehennemdir.²⁷⁹

Bu âyetler ahiretteki mutluluğun dünya hayatındaki güç ve zenginliğe bağlı olmadığını, iman ve salih amele bağlı olduğunu ifade etmektedir. Mutluluğu kimlerin hak ettiğini ise sadece, hak etme şartlarını ve ölçülerini koyan Allah’ın bileceğine işaret edilmektedir. Ayrıca bu âyetler, kimsenin kendi hevâ ve hevesleri doğrultusunda hüküm veremeyeceğini belirterek Allah’ın kitabına ve Rasûlünün sünnetine aykırı hüküm ve düşüncelerin Allah katında hiçbir değeri olmadığına işaret etmektedir.

²⁷⁷ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 224.

²⁷⁸ Meydânî a.g.e., I, 251.

²⁷⁹ Said Havvâ, a.g.e., X, 6061.

أَمْ لَكُمْ إِيمَانٌ عَلَيْنَا بِالْغَةِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لِمَا تَحْكُمُونَ (39)

“Yahut bizden, her ne hükmederseniz mutlaka öyle olacağına dair Kıyamete kadar sürecek kesin sözler mi aldınız? (39)”

Yani: “Allah’ın sizi cennete koyacağına, istediğiniz her şeyi elde edeceğinize ve verdiğiniz hükümlerin lehinize geri getirileceğine dair kıyamet gününe kadar sapasağlam ve pekiştirilmiş taahhütler mi aldınız?” demektir.²⁸⁰

Âyetteki “أَمْ” edatı bir önceki âyette de geçtiği gibi istifhâm-ı inkârîdir. Bununla böyle bir sözün veya yeminin kesinlikle olmadığı ifade edilmektedir.

Âyette geçen “إِيمَانٌ عَلَيْنَا بِالْغَةِ” “Kesin sözler mi aldınız?” ifadesinin anlamı: “Biz size bu hususta garanti mi verdik. Yoksa işi pekiştirme hususunda çok ağır yeminler mi ettik.” demektir.²⁸¹

Bu âyette Allah Teâlâ müşriklere yönelik adeta “Size biraz zenginlik ve hükümranlık verdik diye bunun kıyamete kadar böyle olacağını mı zannediyorsunuz? Bugün sizden zayıf görünen müslümanların yarın sizin üstünüze çıkmayacağına ve verdiğiniz hükmün kıyamete kadar kalacağına dair size bir taahhüt mü verdik? Müslümanı akılsız, inanmayı ise akıllı kabul ediyorsunuz. Bu sizin basit ve dünyevî düşüncenize göre böyleyse Allah katında da bunun böyle olacağına nasıl hükmedersiniz?” buyurmaktadır.²⁸²

Bu âyet onların beklentileri ve zanlarıyla ilgili ilahî vaadin bulunmadığını ortaya koymuş olmaktadır.

سَلُّهُمْ أَيُّهُمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ (40) أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ (41)

“Sor onlara: "Onların hangisi bu (iddianın doğruluğu)na kefildir?" (40) Yoksa onların ortakları mı var? Doğru söyleyenler iseler, haydi getirsinler ortaklarını! (41)”

²⁸⁰ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 224.

²⁸¹ Râzî, a.g.e., XV, 82.

²⁸² Yazır, a.g.e., VIII, 611.

“سَلِّمْ إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ” “Sor onlara: "Onların hangisi bu (iddianın doğruluğu)na kefildir?" âyeti “Onlardan hangisi bu hükmü üzerine alacak ve bunun doğruluğu hususunda delil getirecek?” demektir.²⁸³

Âyette geçen “زَعِيمٌ” “Kefil” ifadesi, İbn Abbas ve Katâde’ye göre; “Kefil ve taahhüt edip gerektiğinde tazminat ödeyeceğini kabul eden kimse” demektir. İbn Keysan ise bu ifadenin, “Delil ortaya koyan, iddiasını belgeleyen kimse” anlamında olduğunu ifade etmiştir. Hasan-ı Basrî’ye göre ise; buradaki kefil, “resul” demektir.²⁸⁴

Âyetteki “أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءٌ” “Yoksa onların ortakları mı var?” ifadesinin manası da “Yoksa onların, Allah’ın ortakları olduklarına inandıkları şeyleri mi var ki bu nedenle onlar sevap kazanma ve cezadan da kurtulma hususunda bu ortakları ahirette şefaathçi mi kabul ediyorlar?” demektir.²⁸⁵ Diğer bir ifadeyle; “Kıyamet günü onları Allah’ın azabından kurtarıp mükâfatlandırarak Allah dışında birileri mi var?” anlamındadır.²⁸⁶

Âyetteki “فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ” “Doğru söyleyenler iseler, haydi getirsinler ortaklarını!” ifadesinde Allah’ın inkârcılara meydan okuması söz konusudur. Yani âyet, “Eğer kendilerini hem bu dünyada hem de ahirette Allah’ın azabından koruyacak ve onlara yardım edecek birileri varsa haydi getirsinler bakalım onları” manasındadır.²⁸⁷

Bu âyetlerden maksat şudur: Onların benimsemiş oldukları kanaatlerini ispatlayacakları ne aklî, ne de naklî (kitap gibi) her hangi bir delilleri yoktur. Bu hususta Allah’tan bir söz de almamışlardır. Söylediklerine kefil olacak hiç kimseleri de yoktur. Akıllı olup da onların kanaatlerini destekleyecek kimse zaten yoktur. Bütün bunlar müşriklerin iddialarının tutarsız olduğunun delillerindendir.

Bu âyetler müşriklerin geleneksel inanışlarını (puta tapma) reddetmekte ve inançlarının özünü çürütmektedir. Âyetlerdeki inkâr tarzındaki sorularla müşriklerin üstünlük iddiaları reddedilmekte ve onların inançlarının bir temele dayanmadığı

²⁸³ Râzî, a.g.e., XV, 82.

²⁸⁴ Kurtûbî, a.g.e., IX, 247; Meydânî, a.g.e., I, 253.

²⁸⁵ Râzî, a.g.e., XV, 82.

²⁸⁶ Meydânî, a.g.e., I, 254.

²⁸⁷ Meydânî, a.g.e., I, 254.

belirtilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v)’e hitaben de onların içlerinden hangisinin müslümanlara verilecek şeylerin bir benzerini kendilerine verilmesi konusunda bir söz aldıklarına kefil olacağını ve hangisinin bunu ispat edeceğini sorması emrediliyor. Onların eğer Allah’a ortak yardımcıları varsa onların da gelip kendilerine yardım etmesi ve sözlerini doğrulaması buyruluyor. Bu ifadelerle zaten bir dayanağı olmayan ve mesnetsiz hüküm veren müşrikler iyice köşeye sıkıştırılmış ve çaresiz bırakılmış olmaktadır.

Bu âyetler (Kalem,34-41) müşriklerin dünyadaki sosyal durumlarını düşünerek ahirette de kendilerinin mü’minlerden daha büyük nimetlere erişeceklerine dair iddialarına en güzel cevaptır. Cevapların soru tarzında sıralanması onların tutumlarının hayret verici olduğuna ve böyle bir şeyin kesinlikle kabul edilemez olduğuna işaretir.

3.3.3.Ahiretin Dehşet Verici Hali ve İnkârcıların Allah’ın Kudretiyle Korkutulmaları

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ (42) خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرَاهُمْ ذَلِيلَةً وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ (43) فَذَرْنِي وَمَنْ يُكْذِبْ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ (44) وَأَمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ (45) أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَعْرَمٍ مَقْتُولُونَ (46) أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ (47)

“Baldırların açılacağı (işlerin zorlaşacağı) ve kâfirlerin secdeye çağrılıp da gözleri düşmüş ve kendilerini zillet kaplamış bir halde buna güç yetiremeyecekleri günü (Kıyamet gününü) düşün. Hâlbuki onlar sağlıklarında secde etmeye çağrılıyorlar(ve buna yanaşmıyorlardı. (42-(43) (Ey Muhammed!) Bu sözü (Kur’ân’ı) yalanlayanlarla beni başbaşa bırak. Biz onları bilemeyecekleri biçimde adım adım helaka yaklaştıracamız. (44) Onlara mühlet veriyorum. Şüphesiz benim tuzağım sağlamdır. (45) Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da onlar bu yüzden ağır bir borç yükü altına mı girmişlerdir? (46) Yahut gayb (levh-i mahfuz) kendi yanlarında da onlar mı (bundan aktarıp) yazıyorlar? (47)”

Hak Teâlâ, inananlar ile Hakk’ı inkâr edenlerin katında kesinlikle eşit olmadığını ifade buyurduktan sonra bu âyetlerde inkârcıların ahirette yaşayacakları dehşet verici

halleri zikretmekte ve karşı konulamaz kudretiyle inkârcıların kalbine korku salmaktadır.

3.3.3.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları

“سَنَسْتَدْرِجُهُمْ” “**Senestedricühüm**”: Derece derece inip çıkılan merdiven basamağındaki yavaş yavaş iniş ve çıkışı ifade eder. Bir başka anlamı ise; dürmektir.²⁸⁸

“أَمَلٌ” “**İmlâ**”: Uzatmak demektir. Uzun müddete ve mühlet vermeye denir.²⁸⁹

“كَيْدٌ” “**Keyd**”: Bir tür hile yapmaktır. Her ne kadar yerilecek işlerde kullanımı fazla olsa da, bazen övülmeye değer yerlerde de kullanılır.²⁹⁰

“مَغْرَمٌ” “**Meğram**”: İşlediği bir suçtan dolayı değil de başka bir nedenle bir kimsenin malının başına gelen zarar demektir. Ayrıca ödenmesi gereken bir şeyin kişi için mecburi hale gelmesi anlamını da içerir.²⁹¹

3.3.3.2.Âyetlerin Tefsiri

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ (42)

“Baldırların açılacağı (işlerin zorlaşacağı) ve kâfirlerin secdeye çağrılıp da gözleri düşmüş ve kendilerini zillet kaplamış bir halde buna güç yetiremeyecekleri günü (Kıyamet gününü) düşün. Hâlbuki onlar sağlıklarında secde etmeye çağrılıyorlar(ve buna yanaşmıyorlar)dı. (42)”

Âyetteki “يَوْمَ يُكْشَفُ” ifadesi “**nun**” ile “يَوْمَ نَكْشَفُ” ve “**tâ**” ile “يَوْمَ تَكْشَفُ” şeklinde de okunmuştur. Bu şekilde okunuşların hepsi de durumun şiddetlendiği manasını ifade etmektedir.²⁹²

²⁸⁸ İsfahânî, a.g.e., s. 174.

²⁸⁹ İsfahânî, a.g.e., s. 474.

²⁹⁰ Herevî, a.g.e., V, 1659; İsfahânî, a.g.e., s. 445.

²⁹¹ Herevî, a.g.e., IV, 1371.

Âyette geçen “يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ” “O gün baldır açılır” ifadesi hakkında bazı âlimler, bu ifadenin mecazi bir anlam taşıdığını söylemişler, bazıları ise; ifadeyi zahirî (gerçek) manada yorumlamışlardır.

Bu ifadenin mecazi anlam taşıdığını söyleyenlerin görüşlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-) İkrime, Katâde, Mücâhid ve Said b. Cübeyr’e göre “Baldırın açılması” ndan maksat, sıkıntılı bir günün dehşetli bir olayın ortaya çıkmasıdır. Böyle bir günde iş ciddiye alınır ve paçalar sıvanır.²⁹³ Abdullah b. Abbas’tan nakledilen bir görüş de bu yöndedir. Abdullah b. Abbas’tan nakledilen bir başka görüşe göre ise buradaki “Baldırın açılması” ifadesinden maksat, dünyanın gitmesi ve ahiretin ortaya çıkmasıdır. O gün ameller ortaya dökülür. Kapalı baldırların açıldığı gibi sırlar açığa çıkar.²⁹⁴

2-) Ebû Musa el-Eşârî’den nakledilen görüşe göre ise bu ifade ile kastedilen, büyük bir nurun ortaya çıkmasıdır. İnsanlar bu nuru görünce Allah’a secde edeceklerdir.²⁹⁵

Zemahşerî (ö. 538/1144) de Keşşaf’ında bu ifadenin yorumuyla ilgili şunları söylemiştir: “Âyetteki “يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ” “Baldırın açılması” deyimini işin müthiş ve dehşetli bir şey olduğunu bildirmektedir. Bundan dolayı buradaki ifadenin anlamı, “İlgili iş alabildiğine şiddetlenip iyice büyüdüğünde...” şeklindedir. Yoksa orada ne bir açılma ne de bir baldır bulunmaz. Nitekim eli kolu kesik olan cimri bir insana “eli kapalı, eli sıkı” ifadelerini kullanırız. Hâlbuki o adamın eli ne kapalıdır ne de sıkıdır. Zaten eli kesilmiştir. Bu ancak cimriliği ifade etmek için kullanılan bir ifade biçimidir. Bunun gibi âyette de zikredilen “Baldırın açılması” ifadesi ile gerçek anlam kastedilmemiştir.”²⁹⁶

Âyetteki “Baldırın açılması” ifadesinin gerçek manada kullanıldığını söyleyenler de olmuştur. Bunlardan Abdullah b. Mes’ud, Ebû Hureyre ve Ebû Said el-Hudrî’ye göre

²⁹² Râzî, a.g.e., XV, 83.

²⁹³ Taberî, a.g.e., XXIII, 188.

²⁹⁴ Rivayetler hakkında dah geniş bilgi için bkz. Taberî, a.g.e., XXIII, 188-189; İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 225; Râzî, a.g.e., XV, 83.

²⁹⁵ Taberî, a.g.e., XXIII, 190.

²⁹⁶ Zemahşerî, a.g.e., IV, 131.

bu ifadeden kastedilen, kıyamette Allah baldırını açarak kendisini mü'minlere tanıttak, mü'minler de bunun karşısında Allah'a secde edeceklerdir.²⁹⁷

Bu görüşlerini desteklemek için de Ebû Said el-Hudrî'nin rivâyet ettiği şu hadis-i şerifi zikretmişlerdir:

Ebû Said el-Hudrî (r.a) diyor ki:

“Ben Rasûlullah (s.a.v)'in şöyle dediğini işittim: “*Rabbimiz baldırını açacak, her mü'min erkek ve kadın O'na secde edeceklerdir. Ancak dünyada iken gösteriş olsun ve desinler diye secde edenler o gün secde edemeyeceklerdir. Secde etmeye çalışacaklar fakat sırtları tek bir parça haline gelecek ve secdeye eğilemeyeceklerdir.*”²⁹⁸

“*وَيُذْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ*” “*Secdeye çağrıldıkları günde buna güç yetiremezler*” ifadesi ise bu kimselerin dünyada iken Allah'a iman ve secdeyi terk ettiklerinden dolayı onlar için bir azarlama, kınama ve hor görme ifadesidir. Ayrıca bu ifade, kâfirlerin o gün secde etmek isteyeceklerine delalet etmektedir. Fakat ne kadar isteseler de bu mümkün olmayacaktır.²⁹⁹ Allah Teâlâ ahirette onları secdeye davet ettiğinde onlardan secde etme güçlerini alır ve onları secde yapmaktan alıkor. Dünyada imkânları olduğu halde inat ve kibirlerinden dolayı yapmadıkları secdeyi yapmak isteseler dahi, Allah ahirette onlara bu imkânı vermeyecektir. Bu da onların pişmanlıklarını daha da artıracaktır.³⁰⁰ Bu ifade o korkunç sıkıntı ve dehşeti gözler önüne sermektedir.

(43) خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهُفُهُمْ ذَّلَّةٌ وَقَدَّ كَانُوا يُذْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ

“Gözleri düşmüş ve kendilerini zillet kaplamış bir halde. Hâlbuki onlar sağlıklarında secde etmeye çağrılıyorlar (ve buna yanaşmıyorlar)dı.(43)”

²⁹⁷ Taberî, a.g.e., XXIII, 192.

²⁹⁸ Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, 2; Müslim, İman, 183.

²⁹⁹ Ebu's-Suûd, a.g.e., XII, 5616.

³⁰⁰ Râzî, a.g.e., XV, 85.

Âyet, dünyada iken büyüklenip inkâr etmelerine karşılık, ahirette bu durumlarının tam zıddıyla cezalandırıldıklarını ifade etmektedir. Ahirette onları ileri derecede bir zillet, bir hasret ve pişmanlık kaplamış olacaktır. Bu onların dünyada iken böbürlenmelerinin ve gururlanmalarının karşılığıdır. Onlar dünyada iken Allah'a iman etmeye ve secdeye çağrıldıklarında sağlıkları ve rahatları yerinde olduğu halde secdeden kaçmışlardı. Ahirette ise güç yetiremedikleri halde secdeye kapanamama cezasıyla cezalandırılırlar. Allah'ın takdir edeceği o gün de mü'minler O'na secdeye kapanırlar. Ama ne kâfirler ne de münafıklar secde etmeye güç yetiremezler. Çünkü sırtlarının kemikleri kaskatı olmuştur. Ne zaman secdeye gitmek isteseler secdenin tersi bir halde düşüverirler. Tıpkı dünyada mü'minlerin aksine bir durumda buldukları gibi.³⁰¹

Âyetteki “وَقَدْ” ifadesi cümleye te'kid katmaktadır. “يُدْعُونَ” ifadesinin meçhul gelmesi ise, davet edilen şeye vurgu yapıldığını ifade etmektedir. Davet edenin değil davet edilen şeyin yani; iman ve Kur'ân'ın ön plana çıkarılmasını ifade eder.

Allah Teâlâ bu âyetlerde (Kalem,42-43), herkesin işlediği günahlardan dolayı cezalandırılacağı ve iyiliklerinden dolayı da mükâfatlandırılacağı ahiret yurdunu hatırlatmaktadır. Ahiretin dehşet ve sıkıntılarında, şiddet ve korkutuculuğundan bahsetmektedir. Dünyada sağlıklı bir şekilde yaşarken kendilerine Allah'ın elçisinin gelip Allah'a iman ve itaate davet edişine aldırış etmeyen Mekke müşriklerinin ahirette karşılaşacakları manzara anlatılmaktadır. Dünyada Allah'a iman ve itaat etmeyip O'nun için secdeye kapanmayanların ahirette ne kadar isteseler de Allah'a secde etmekten mahrum bırakılacakları ifade buyrulmaktadır. Bu âyetler Allah'a iman etmenin ve O'nun için secdeye kapanmanın değerini ve anlamını ifade etmektedir.

Bu âyetlerde bütün insanlık için dersler vardır. Davetçilerin ve ilim adamlarının imana ve Allah'a kulluğa çağırıldığı insanlar bu çağrıya kulak vermeyip icabet etmezlerse onların ahiretteki hallerinin de hüsrana olacağına işaret edilmektedir. Allah'a kul olup O'na iman etme şerefine nâil olanlar ise ahirette de Allah'a kulluğun tadını çıkaracaklar ve O'na secde etmenin hazzını orada da yaşayacaklardır.

³⁰¹ Taberî, a.g.e., XXIII, 197; İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 224.

Yüce Allah inkârcıları kıyamet gününün dehşetli ve sıkıntılı halleri ile korkuttuktan sonra bundan sonraki âyetlerde kudreti çerçevesinde kahredici gücünü hatırlatarak onları tehdit etmektedir.

فَدْرُنِّي وَمَنْ يُكْذِبْ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ (44)

“(Ey Muhammed!) Bu sözü (Kur’ân’ı) yalanlayanlarla beni başbaşa bırak. Biz onları bilemeyecekleri biçimde adım adım helaka yaklaştıracamız. (44)”

Allah Teâlâ bu âyette korkutmanın dozunu biraz daha artırarak, onları katındaki ve kudretindeki şeylerle korkutmakta ve bunu ifade etmek için de “فَدْرُنِّي” “*Sen onları bana bırak*” buyurmaktadır. Bu ifade “Onları sen bana bırak çünkü ben senin için onlara yeterim” anlamını ifade eder. Sanki Hak Teâlâ bu âyette “Ey Muhammed, bu kimselerin işini bana havale edip senin aradan çıkman onlardan intikam alma açısından sana yeter. Çünkü ben ne yapılacağını çok iyi bilenim ve buna kâdir olanım.” Demiştir.³⁰²

“فَدْرُنِّي” “*Sen onları bana bırak*” ifadesi, inkârcılara karşı şiddetli bir tehdidi ifade etmektedir. “وَمَنْ يُكْذِبْ بِهَذَا الْحَدِيثِ” “*Bu sözü yalanlayanları*” ifadesindeki “مَنْ” kelimesi ismi mevsuldür. Bu da âyete umûmiyyet katmaktadır.³⁰³ Kıyamete kadar yalanlayan herkesi içine alır. “الْحَدِيثِ” “Söz” kelimesi ise; Kur’ân’ı ifade etmektedir. Bu âyet çok şiddetli bir tehdit içermektedir. Yani “Sen beni onunla baş başa bırak; onu nasıl derece derece azaba yaklaştıracamı, onu sapıklığı üzere uzun uzadıya bırakacağımı, ona mühlet verip sonra da onu güçlü ve muktedir bir şekilde nasıl yakalayacağımı ben çok iyi bilirim” şeklindedir.³⁰⁴

Âyette geçen “سَنَسْتَدْرِجُهُمْ” “*Senestedricühüm*” ifadesinin aslı olan “İstidrâc” kelimesi, birisini derece derece bir şeye yaklaştırdığı ve sonra onun içerisine düşürmeyi ifade eder ki bunda da tehdit söz konusudur.³⁰⁵

³⁰² Râzî, a.g.e., XV, 85.

³⁰³ Meydânî, a.g.e., I, 257.

³⁰⁴ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 226.

³⁰⁵ Herevî, a.g.e., II, 628.

Allah'ın onları azaba derece derece yaklaştırmasını (istidrâc) İbn Abbas, “Biz onlara karşı tuzak kuracağız”, Süfyan es-Sevrî, “Onlara dört bir yandan nimetlerimizi verecek ve şükretmeyi unutturacağız”, Hasan-ı Basrî ise “Kendilerine ihsan edilmek sûretiyle azaba yaklaştırılacaklardır.” şeklinde yorumlamışlardır.³⁰⁶

Bu âyet hakkında Ka'bî şu ifadeleri kullanmıştır: “Âyetin kastettiği mana, “Biz onları ölümlerine hiç hesap etmedikleri ve bilemeyecekleri bir yönden yavaş yavaş yaklaştırırız.” şeklindedir ki Allah'ın hikmetinin gereği de budur. Çünkü onlar ölecekleri vakti bilselerdi o zamana kadar kendilerini emniyette hisseder ve çeşitli günahları istedikleri gibi işlerlerdi. Bu da günaha teşvik manasına gelir ki Allah'ın şanından değildir.”³⁰⁷

Âyette geçen “مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ” “*Bilemeyecekleri biçimde(yerden)*” ifadesi, onların azaba yaklaşırken hiç farkına dahi varmayacaklarını ifade etmektedir. Aksine kendilerine verilen nimetleri Allah'ın kendilerini sevdiği ve kendilerine değer verdiği için lütufta bulunduğunu zannederler. Hâlbuki aslında bu, onları hakir ve zelil düşürmektedir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerîmede “*Zannederler mi ki biz kendilerine mal ve oğullar vermekle, iyilikleri kendilerine çabucak ulaştırıyoruz. Hayır, onlar farkında değiller.*”³⁰⁸ buyurmaktadır.³⁰⁹

Allah Teâlâ bu âyette Kur'ân'ı yalanlayanları tehdit etmekte ve onları dünya nimetleriyle eğlendirmektedir. İnkârcılar bu nimetleri kendi gayretleriyle elde ettiklerini ve bunun da her zaman bu şekilde gideceğini zannederler. Ancak bu onların gafletidir. Adım adım cehennem ateşine yaklaştırıldıklarından haberleri yoktur. Ayrıca bu âyet, Rasûlüllah (s.a.v)'a ve İslâm davetçilerine bir tavsiye niteliği taşımaktadır. Kur'ân'ı ve hakkı yalanlayanlarla münakaşaya girmemeleri noktasında bir tavsiyedir. İman etmeyen ve bunda ısrar edenlerle çok fazla vakit harcanmaması hususunda bir uyarıdır.

³⁰⁶ Kurtûbî, a.g.e., IX, 251.

³⁰⁷ Râzî, a.g.e., XV, 86.

³⁰⁸ Mü'minûn, 23/55-56.

³⁰⁹ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 226.

وَأْمَلِي لَهُمْ إِنْ كَيْدِي مَتِينٌ (45)

“Onlara mühlet veriyorum. Şüphesiz benim tuzağım sağlamdır. (45)”

Âyette geçen “كَيْدٌ” “Keyd” kelimesi tuzak manasına gelmekle birlikte Allah için kullanıldığında İslamiyet ve müslümanlar için bazı tuzaklar kurup İslamı yıkmaya çalışan inkârcıların bu planlarını boşa çıkaran Allah’ın kusursuz, adaletli ve hikmetli planını ifade eder.³¹⁰

Âyet tehdit ifade etmektedir. Manası ise, “Şüphesiz kâfirlere karşı benim tuzağım pek güçlü ve çetindir. Benim emrime aykırı hareket eden, peygamberimi yalanlayan, bana karşı isyankârlık etme cüretini gösteren hiçbir kimse benden kurtulamaz.” Demektir.³¹¹

Bu âyetlerdeki (Kalem,44-45) “İstidrâc” (yavaş yavaş) ve “Keyd” (tuzak kurmak) gibi tabirler inkârcıların amellerine uygun cezalar olarak zikredilmiştir. Bu ifadeler kulların, yaptıkları kötü fiillerden dolayı farkında olmadan azaba sürüklendiklerini belirtir. Yani cezanın, yapılan suç tarzında olmasını ifade eder. Yoksa Allah insanların kullandıkları anlamda tuzak kurmaktan, hâşâ insanları kandırmaktan münezzehtir. Bu âyetler, insanların kendi davranışlarının hiç farkında olmadan kendilerini azaba sürüklediğini anlatmaktadır.³¹²

Yüce Allah, bu âyetlerde hakkı yalanlayan ve vahyi etkisizleştirmeye çalışan inkârcıları hemen cezalandırmayacağını ifade buyurmaktadır. Bu gibi kimselerin hesabını kendisinin göreceğini ve zamanı geldiğinde cezalandıracağını ifade buyurarak onları tehdit etmektedir. Bu yüzden de Hz. Peygamber (s.a.v)’e onlarla uğraşıp vaktini boşa harcamaması tavsiye edilmektedir. Onlara güçlü ve kesinlikle şaşmaz planı çerçevesinde mühlet verdiğini ve bazı imkân ve fırsatlar tanıdığını, bu sûretle onları derece derece yıkıma doğru sürüklediğini ifade buyurmaktadır ki buna benzer ifadelere Kur’ân’ın başka âyetlerinde de rastlamamız mümkündür.³¹³

³¹⁰ İbn Âşûr, a.g.e., XXIX, 102.

³¹¹ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 226.

³¹² Ateş, a.g.e., X, 22.

³¹³ İlgili âyetler için bkz. A’raf, 7/182-183; En’âm, 6/44.

Bu âyetlerde Allah Teâlâ, İslam davetçilerine de gönderme yaparak, görevlerini hakkıyla yapıp din hususunda tebliği ve Kur'ân'a daveti hakkıyla yerine getirdikten sonra yine isyan edip hakkı yalanda ısrar edenlerle vakit geçirilmemesini tavsiye ederek kalpleri mühürlenmiş kimselerle fazla zaman harcanmasının daveti yavaşlatacağına vurgu yapmaktadır. Ayrıca bu âyetlerde davetçilerden Hz. Peygamber (s.a.v)'in ahlâkına bürünmeleri ve sadece onu örnek almaları gerektiğine işaret edilmektedir.

أَمْ نَسئَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَعْرَمٍ مُثْقَلُونَ (46)

“Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da onlar bu yüzden ağır bir borç yükü altına mı girmişlerdir? (46)”

Bu âyette de ishifhâm-ı inkârî söz konusudur. Manası; “sen onları Allah'a iman etmeye davet etmen karşılığında kendilerinden bir mükâfat mı bekliyorsun? Ki onlar kendilerini sana karşı ağır bir borçla karşı karşıya kalmış gibi mi hissediyorlar? Hayır, asla onların üzerine böyle bir yükümlülük yoktur.” demektir.³¹⁴

Yani âyet; “O Peygamber hakkı anlatmasına ve imana davet etmesine karşılık onlardan her hangi bir ücret istememektedir. O halde onlara ne oluyor da sanki peygamberin davetini kabul ederlerse ona karşı borçlu olacakmış gibi hissediyorlar. Borç altına girmeleri şöyle dursun yeryüzünün tüm hazineleri kendilerinin olacak ve naîm cennetine gireceklerdir” anlamını ifade etmektedir.³¹⁵

Âyetteki “أَجْرًا” “**Ecir, mükâfat**” ifadesinin nekre gelmesi para, mal-mülk, şehvet, şöhret ve makam gibi bütün dünya menfaatlerini ifade etmektedir. Sadece para değil menfaat anlamında kişiye verilebilecek her şeyi içine almaktadır.

Bu âyette yine Allah Teâlâ İslam davetçilerine ve ilim adamlarına göndermede bulunarak, dini daveti ve hakkı anlatmayı dünyalık bir menfaat karşılığında değil, sadece Allah rızası için yapmalarını istemektedir. Peygamber ahlâkıyla ahlâklanan

³¹⁴ Kurtûbî, a.g.e., IX, 252.

³¹⁵ Râzî, a.g.e., XV, 86.

davetçilerin ve ilim adamlarının hizmet ve davetten beklentilerinin sadece Allah rızası olması gerektiğine işaret edilmektedir. Sırat-ı müstakimden ayrılmadan peygamber ahlâkıyla İslam’a hizmet edenlerin mükâfatının naîm cennetleri olacağı vurgulanmaktadır.

أَمْ عِنْدَهُمُ الْعَيْبُ فَهُمْ يَكْتُوبُونَ (47)

“Yahut gayb (levh-i mahfuz) kendi yanlarında da onlar mı (bundan aktarıp) yazıyorlar? (47)”

Bu âyette de önceki âyetlerde geçtiği gibi “أَمْ” ifadesi istifhâm-ı inkârî içindir. Bu da müşriklerin gâibe dair hiçbir bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmektedir.³¹⁶

Bu âyet iki şekilde açıklanmıştır:

Birincisi, “levh-i mahfûz onların yanında da, onlar üzerinde ısrar ettikleri küfür ve şirkin bir mükâfatının olduğunu oradan mı alıp yazıyor ve inkârcıların iman edenlerden üstün olduğunu oradan mı öğreniyorlar. Küfürde ısrar etmelerinin sebebi bu düşünceleri mi yoksa?” şeklindedir.³¹⁷

İkinci yorum ise; “Görülmeyen şeyler (gayb) onların akıllarında sanki mevcutmuş da böylece istedikleri gibi Allah’ın aleyhine yazıp çiziyorlar. Allah’ın aleyhine diledikleri şekilde karar veriyorlar.” şeklindedir.³¹⁸

Allah Teâlâ bu âyetlerde (Kalem,46-47) Hz. Peygamber (s.a.v)’in tebliğ ve daveti herhangi dünyevî bir karşılık beklemeden yaptığını, onun mükâfatını sadece Allah’tan bekleyerek bu vazifesini yerine getirdiğini ifade buyurmaktadır. Bu ifadelerle Rasûlullah (s.a.v)’ın peygamberliği ispat edilmiştir. Çünkü peygamber herhangi bir menfaat karşılığında değil, bizzat hayır olduğu için hayra çağırılmaktadır. İnkârcıların sanki gâibe dair bilgileri varmış da oradan diledikleri hükümleri çıkarıp kendi cahilane düşüncelerine delil getirmektedirler. Yani sanki onların ellerinde bir

³¹⁶ Meydânî, a.g.e., I, 264.

³¹⁷ Taberî, a.g.e., XXIII, 199.

³¹⁸ Râzî, a.g.e., XV, 86.

kitapları var ve onda da her şey yazılı. Bu yüzden de güya Hz. Peygamber (s.a.v)'e ve onun getirdiği Kur'ân'a ihtiyaçları yokmuş izlenimi veriyorlar.

3.3.4.Hz. Yunus (a.s)'un Başından Geçenler Hatırlatılarak Rasûlüllah (s.a.v)'a Sabrın Tavsiye Edilmesi ve Nazar Âyeti

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ (48) لَوْلَا أَنْ تَدَارَكُهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَأُبْدِيَ بِالْعُرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ (49) فَاجْتَنِبِيهِ رَبُّهُ فَعَلَّهُ مِنْ الصَّالِحِينَ (50) وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُزِلُّوكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ (51) وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ (52)

“Sen, Rabbinin hükmüne sabret. Balık sahibi (Yûnus) gibi olma. Hani o, (balığın karnında) kederli bir halde Rabbine yakarmıştı. (48) Şâyet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı, o mutlaka kınanmış bir halde ıssız bir yere atılacaktı. (49) (Fakat böyle olmadı.) Rabbi onu (peygamber olarak) seçti ve salih kimselerden kıldı. (50) Şüphesiz inkar edenler Zikr'i (Kur'-an'ı) duydukları zaman neredeyse seni gözleriyle devirecekler. (Senin için,) "Hiç şüphe yok o bir delidir" diyorlar. (51) Halbuki o (Kur'ân), âlemler için ancak bir öğüttür. (52)”

Çalışmanın bu son kısmındaki âyetler grubunda Allah Teâlâ, Hz. Yunus (a.s)'un başından geçenleri hatırlatarak, kendisine yönelik sözlü ve fiili saldırılar karşısında bıkkınlık göstermemesini ve tebliğe sabırlı bir şekilde devam etmesini Hz. Peygamber (s.a.v)'den istemektedir. Son âyetlerde ise önce nazar âyeti ifade buyrulmakta sonra da Kur'ân'ın âlemler için öğüt ve hidayet rehberi olduğu zikredilmektedir.

3.3.4.1.Âyetlerde Geçen Bazı Kelimelerin Anlamları

“مَكْظُومٌ” “**Mekzûm**”: Nefesin tutulmasını ifade eder. Bununla “susma” ifade edilir.³¹⁹

“مَذْمُومٌ” “**Mezmûm**”: kötü davranışından dolayı yerilen, ayıplanan ve kınanan kimsedir.³²⁰

³¹⁹ Herevî, a.g.e., V, 1235; İsfahânî, a.g.e., s. 434.

“عَرَاءَ” “A’râi”: İçinde örtü ve perde olabilecek hiçbir şeyin bulunmadığı yer.³²¹

“لِيُزْلِقُونَكَ” “Le yüzlikûneke”: Köken itibariyle ayak kayması anlamındadır.³²²

“ذِكْرٌ” “Zikr”: Bazen, insanın kazanacağı bilgileri ezberlemesini, bazen de bir şeyin kalpte veya dilde hazır bulunmasını ifade eder.³²³

3.3.4.2.Âyetlerin Tefsiri

Allah Teâlâ inkârcıların tuttıkları yolun oldukça tutarsız olduğunu ortaya koyduktan, risalete dair şüphelerini tek tek çürüttükten ve bundan dolayı da onları azarladıktan sonra, rasulüne onların eziyetlerine katlanıp, dini tebliğ etme noktasında sabır ve sebat göstermesini emretmektedir.

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ (48)

“Sen, Rabbinin hükmüne sabret. Balık sahibi (Yûnus) gibi olma. Hani o, (balığın karnında) kederli bir halde Rabbine yakarmıştı. (48)”

Âyetin manası; “Ey Muhammed (s.a.v), getirdiğin Kur’ân’a karşı çıkan şu müşrikler hakkında Rabbinin sana verdiği hükme sabret. Muhakkak ki Allah, onların aleyhinde hükmünü verecek, hem dünyada hem de ahirette hayırlı akıbet senin ve senin peşinden gidenlerin olacaktır.”³²⁴ ve “Rabbinin sana emrettiğini yapmaya devam et. Onların sana eziyet etmeleri seni tebliğinden ve davetinden alıkoymasın. Sakın balık tarafından yutulan Yunus b. Mettâ gibi aceleci ve sabırsız olma.” şeklindedir.³²⁵

Âyetteki “صَبِرٌ” “sabr” ifadesinin başka âyetlerde “عَلَى” harf-i cerriyile kullanıldığı³²⁶ halde burada “لِ” harf-i cerriyile kullanılmasının hikmeti; “Sabr” fiili Allah’ın

³²⁰ İsfahânî, a.g.e., 186.

³²¹ İsfahânî, a.g.e., s.335.

³²² Herevî, a.g.e., III, 828.

³²³ İsfahânî, a.g.e., s.185..

³²⁴ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 227.

³²⁵ Taberî, a.g.e., XXIII, 200.

³²⁶ İlgili âyetler için bkz. Müzzemmil, 73/10; Lokman, 31/17.

hükmüne teslim manasını içermektedir. Burada teslimiyet “ل” ile ifade edilmiştir ki bu da “Rabbinin hükmüne tam bir teslimiyetle sabret” manasını ifade eder.³²⁷

Âyette geçen “لِحُكْمِ رَبِّكَ” “Rabbinin hükmü”nden maksat Hz. Muhammed (s.a.v)’e verilen peygamberlik ve dini tebliğ görevidir.³²⁸ Veya Allah’ın inkârcılara mühlet vererek onlara karşı Hz. Peygamber (s.a.v)’e yardımını ertelemesidir.³²⁹

Âyette geçen “صَاحِبِ الْحُوتِ” “Balık sahibi” ifadesi ise, Saffat sûresinde³³⁰ de geçtiği gibi Hz. Yunus (a.s)’dur.³³¹

Âyet, kendinden önce gelmiş bir peygamber kardeşinin (Hz. Yunus) yaşadığı tecrübeyi hatırlatarak başta Hz. Peygamber (s.a.v) olmak üzere tüm davetçileri, ilim adamlarını, öğretmenleri, komutanları, yöneticileri, devlet başkanlarını vb. kimseleri sabra davet etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v)’den Peygamberliğin mükellefiyetlerine tahammül etmesini eziyet ve yalanlamalara, itham ve iftiralara sabretmesini istemektedir. Ayrıca davetçilere, ilim adamlarına devlet yöneticilerine de göndermede bulunarak onların da karşılaşılabilecekleri her türlü zorluk ve meşakkat karşısında sabırlı olmaları gerektiğine işaret edilmektedir.

Allah Teâlâ bu âyette Hz. Yunus (a.s)’un başından geçenleri Hz. Peygamber (s.a.v)’e hatırlatmaktadır. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v), belli bir topluluğa değil, kıyamete kadar gelecek bütün insanlık için gönderilmiş son peygamberdir. Onun için Allah Teâlâ Kur’ân’ın farklı âyetlerinde kendisinden önce gelmiş diğer peygamberlerin hayatlarında kıssalar sunarak hem Peygamber Efendimiz’in (s.a.v) tebliğ ve davette karşılaşılabilecek zorlukları göstermekte hem de meşakkatli davet yolunda kendisine yönelik iftiralara ve eziyetlere karşı sabırlı olmasını tavsiye etmektedir.

Hz. Yunus (a.s)’un başından geçenlerin burada kısaca hatırlanmasında fayda vardır.

Yunus peygamberi Allah bir kasaba halkına peygamber olarak gönderir. Hz. Yunus (a.s) onları dine davet eder, fakat onlar bu davete icabet noktasında gevşek

³²⁷ Meydânî, a.g.e., I, 267.

³²⁸ İbn Âşûr, a.g.e., XXIX, 104.

³²⁹ Râzî, a.g.e., XV, 86.

³³⁰ Saffat, 37/139-148.

³³¹ Taberî, a.g.e., XIX, 624; Râzî, a.g.e., XV, 86.

davranırlar. Ciddiye almazlar. Onların bu duyarsız ve umursamaz halleri Hz. Yunus (a.s)’u son derece üzmüştür. Bütün gayretini gösterdiği halde insanların tepkisiz kalışı onu fazlasıyla huzursuz etmiş ve ümidini kırmıştır. Bu üzüntü ve kızgınlık içerisinde halkından ayrılarak deniz kıyısına gelir ve bir gemiye biner. Gemi denize açılır, yolda fırtına çıkınca yolculardan bir kısmının denize atılmasına karar verilir. Aralarında kura çekip kime çıkarsa o denize atılacaktır. Bu sayede geminin yükü hafifleyecek ve gemi fırtınadan yara almadan çıkacaktır. Kura çekerler ve kura Hz. Yunus (a.s)’a çıkar ve onu denize atarlar. Sonra da kendisini bir balık yutuverir.³³²

Böylece Yunus peygamber denizin ortasında bir balığın karnında yapayalnız kalmıştır. Üzüntülü ve kederli bir şekilde, aynı zamanda da peygamberliğinin gereği olan daveti aksatmasının verdiği pişmanlıkla Rabbine yalvararak, “*Senden başka ilah yoktur. Seni tesbih ve tenzih ederim. Doğrusu ben zalimlerden oldum.*”³³³ şeklinde dua eder. Allah Teâlâ da “*Biz de onun duasını kabul edip onu sıkıntılardan kurtardık. İşte inananları böyle kurtarıyoruz.*”³³⁴ buyurarak onun duasını kabul ettiğini ve bu sıkıntılı süreçten kendisini kurtardığını ifade buyurmaktadır. Allah’ın rahmeti imdadına yetişen Hz. Yunus (a.s), balığın kendisini kıyıya bırakmasıyla bu kederli halden kurtulmuştur. Yunus peygamberi bu meşakkatli ve sıkıntılı süreç sonucunda kurtaran şey Allah’a sığınması, O’nu hatırlayıp tesbih etmesi olmuştur. Zira Allah Teâlâ Saffat sûresinde, “*Eğer o, Allah’ı tesbih edip yüceltenlerden olmasaydı, mutlaka insanların diriltileceği güne kadar balığın karnında kalırdı.*”³³⁵ buyurarak kendisini tesbih etmesinin Hz. Yunus (a.s)’u kurtardığını ifade buyurmaktadır.³³⁶

Allah Teâlâ bu âyette Hz. Muhammed (s.a.v)’den, Hz. Yunus (a.s)’un yaptığı gibi insanların davete duyarsız kalmalarına ve yalanlamalarına kızıp da davet alanını terk etmemesini istemektedir. Allah Teâlâ Yunus peygamberi örnek vermekle Peygamberlere yönelik bu tür iftira, saldırı ve inanmama gibi durumlar ile kendinden önceki peygamberlerin de karşılaştığını Hz. Peygamber (s.a.v)’e göstermek istemiştir. Bu vesile ile hakkı tebliğ etmenin ve hakka davet etmenin özünde bu

³³² Taberî, a.g.e., XII, 291-297.

³³³ Enbiyâ, 21/87.

³³⁴ Enbiyâ, 21/88.

³³⁵ Saffat, 37/143-144.

³³⁶ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 227.

meşakkat ve sıkıntılarının her zaman olduğu, bu tür durumlarla sadece Hz. Peygamber (s.a.v)’in karşılaşmadığı anlatılmaktadır. Bu anlamda kıssanın anlatılmasının sebebi; Hz. Peygamber (s.a.v)’e güç, kuvvet ve kararlılık aşılıyarak sabrını artırmaktır.

Allah Teâlâ bu âyet-i kerimede Hz. Peygamber (s.a.v)’e peygamberliğinin gereği olarak yaptığı tebliğ ve davetten asla yılmamasını, acele etmemesini ve sabırlı olmasını istemektedir. İnkârcıların iftiralarına, saldırılarına ve eziyetlerine karşı asla hakkı anlatmaktan geri durmamasını ve bu sıkıntılara sabretmesini istemektedir.

Aynı zamanda bu âyet, İslam davetçilerine ve ilim adamlarına da gönderme niteliğindedir. Nebînin varisleri olan davetçilerin de davet alanını terk etmemeleri, acele etmemeleri ve sabırlı olmaları gerektiği ifade edilmektedir. Bu kutlu hizmetin karşısında her zaman yalanlayıcıların ve inkârcıların olacağına işaret edilerek davet esnasında karşılaşılacak sözlü ve fiili saldırılar karşısında asla davet ve tebliğden geri adım atılmaması ve sabırla Allah’a dayanılması gerektiğine işaret edilmektedir.

Aynı zamanda bu âyet-i kerime her ne durumda olursa olsun insanın Rabbine yönelmesini ve sadece ondan yardım dilemesini ifade buyurmaktadır. Hz. Yunus (as.)’un Allah tarafından kurtuluşuna da Allah’ı tesbih ve tenzih etmiş olmasının sebep olduğu ifade edilmektedir.³³⁷ Allah’ı anması ve O’nun ismini yüceltmesi keder verici halden onu kurtarmıştı. Bu da, her durumda Allah’ı tesbih ve tenzih etmenin kişiyi sıkıntılardan ve belalardan koruyacağına bir delildir. Kişi Rabbini devamlı anar ve hatırlarsa Allah’ın da onu her daim hatırlayacağına ve özellikle de sıkıntılı ve meşakkatli durumların onu o hallerden kurtaracağına delalet etmektedir.

لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ (49) فَاجْتَبَيْهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ (50)

“Şâyet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı, o mutlaka kınanmış bir halde ıssız bir yere atılacaktı. (49) (Fakat böyle olmadı.) Rabbi onu (peygamber olarak) seçti ve salih kimselerden kıldı. (50)”

³³⁷ İlgili âyet için bkz. Enbiyâ, 21/87.

Allah Teâlâ bu âyetlerde, Hz. Yunus (a.s)’u rahmetiyle kurtardığını ve onu salih kimselerden kıldığını ifade buyurmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v)’e de adeta “Onun gösterdiği sabırsızlık ve kızgınlık sende olmasın. Eğer olursa o takdirde sen de onun karşı karşıya kaldığı hal ile sınanırsın.” şeklinde uyarı yapılmaktadır.

Eğer o (Hz. Yunus), tevbeyle muvaffak kılınarak Allah tarafından tevbesi kabul olunmak sûretiyle Allah’ın rahmet ve nimeti ona yetişmemiş olsaydı, bu durumda balığın karnından hiçbir bitkisi bulunmayan bom boş bir arazi üzerine bırakılır ve bu haliyle de işlediği hata (zelle) sebebiyle kınanırdı. Bu şekilde Allah’ın rahmetinden uzaklaştırılmış olurdu. Bundan dolayı Allah diğer âyette, “فَاجْتَبِيَهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ” “*Sonra Rabbi onu seçti de onu Salihlerden kıldı.*” Buyurarak peygamberlik için onu seçtiğini ve onu kavmine gönderilen mükemmel derecede salih rasül ve nebilerden kıldığını ifade buyurmaktadır.³³⁸ Aynı zamanda âyetteki “لَوْلَا” ifadesi, böyle bir kınanmışlık halinin tahakkuk etmediğine delalet etmektedir.³³⁹

Âyette “رَبِّ” “**Rab**” sıfatının tercih edilmesi, nebilerin ve davetçilerin her an Allah’ın terbiyesi ve koruması altında olduğuna işarettir.

Âyette geçen “نِعْمَةً” “**nimet**” kelimesi nekre gelmekle her türlü nimeti ifade etmektedir. Bu ifade hakkında Allah’ın Hz. Yunus(a.s)’u tevbeyle muvaffak kılması, peygamberlik, daha önceden yapmış olduğu ibadet, Allah’ın onu balığın karnından çıkarması ve Allah’ın rahmeti şeklinde yorumlar yapılmıştır.³⁴⁰

“لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِيَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ” “*Şâyet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı, o mutlaka kınanmış bir halde ıssız bir yere atılacaktı.*” âyetinin manası; “Şâyet Allah’ın onun üzerindeki lütfu bulunmamış olsaydı, kıyamet gününe kadar balığın karnında kalacaktı. Sonra da kınanmış olarak düz araziye (Mahşer yerine) atılmış olacaktı.” şeklindedir ki buna delil de Saffat sûresinde geçen “Eğer o, Allah’ı tesbih edip yüceltenlerden olmasaydı, mutlaka insanların diriltileceği güne kadar balığın karnında kalırdı.”³⁴¹ âyet-i kerimesidir.³⁴² Bu âyet, Allah’ı tesbih ve

³³⁸ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 227.

³³⁹ Râzî, a.g.e., XV, 86.

³⁴⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Râzî, a.g.e., XV, 86; Kurtûbî, a.g.e., IX, 254.

³⁴¹ Saffat, 37/143-144.

³⁴² Kurtûbî, a.g.e., IX, 254.

tenzih etmenin kişiyi düştüğü sıkıntı, meşakkat ve üzüntü verici durumlardan kurtaracağına delildir.

Hz. Yunus (a.s)'ın başına gelen bu hadisenin nübüvvet öncesi mi yoksa sonrası mı olduğu konusunda iki farklı görüş vardır. Âlimlerin ekserisine göre Yunus (a.s) bu hadiseden önce peygamberdi, bu hadise vukua gelince bir müddet vahiy kesildi ama bu hadise sonrasında vahiy devam etti. İbn Abbas bu konu hakkında, “Allah ona yeniden vahiyde bulundu ve onu kavmi hakkında şefaatçi kıldı.” demiştir. Bir kısım âlim ise Hz. Yunus (a.s)'un bu hadiseden önce peygamber olmayabileceğini, Allah'ın onu bu hadiseden sonra peygamber seçtiğini ifade etmişlerdir.³⁴³

Bu âyet-i kerîmelerde (Kalem,48-50) Yüce Allah Rasûlüne, kendisini yalanlayanların eziyetlerine katlamasını istemekte ve kedisinden izin almaksızın herhangi bir tasarrufta bulunmamasını emrederek Hz. Peygamber (s.a.v)'i edeplendirmektedir.

Kalem sûresinin bu kısmında Hz. Yunus (a.s)'un kıssasına değinilmesinin hikmeti, müşriklerin saldırgan ve inatçı tutumlarıyla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v)'e ve ashabına yönelik fiili saldırılar karşısında üzülmekte olan Hz. Muhammed (s.a.v)'i teselli etmek ve ona moral vermektir. İniş sırasına göre ilk defa bir peygamber kıssasına işaret edilmiştir ki Hz. Peygamber (s.a.v)'in en çok ihtiyaç duyduğu zamanda Allah Teâlâ, lütfu ve merhametiyle onu teselli ederek daveti esnasında karşılaşacağı sıkıntı, eziyet ve saldırılara karşı dirâyetini ve sabrını artırarak kendisine moral aşılacaktır.

Aynı zamanda bu âyetlerde Allah'ı tenzih ve tesbih etmenin önemine değilmiş, Allah'ı devamlı tesbih etmenin kişinin başına gelebilecek bela ve musibetlerden onu koruyacağına delaleti ifade edilmiştir. Davetçiler ve ilim adamları da her an Allah'ı tesbih ve tenzih ederlerse bu takdirde Allah'ın onların işlerini kolaylaştıracağına işaret edilmektedir. Bununla birlikte Allah'ı tesbih ve tenzih etmenin kişiyi salihlerden yapacağına vurgu yapılmaktadır.

³⁴³ Râzî, a.g.e., XV, 86.

وَأَن يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُزِلُّوكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ (51)

“Şüphesiz inkâr edenler Zikr'i (Kur'-an'ı) duydukları zaman neredeyse seni gözleriyle devirecekler. (Senin için,) "Hiç şüphe yok o bir delidir" diyorlar. (51)”

Allah Teâlâ bu âyeti indirerek Hz. Peygamber (s.a.v)’i hem aşırı beğeni ifade eden bakışlardan hem de haset ve çekememezlik gibi kötü bakışlardan korumuştur.

Bu âyetle Allah Teâlâ müşriklerin Hz. Peygamber (s.a.v)’e aşırı derecede düşman olduklarını haber vermekte, onların Rasûlüllah’a nazar ederek onu musibete uğratmayı istediklerini bildirmektedir. Kureyşlilerden bazıları Hz. Peygamber (s.a.v)’e bakarak: “Biz ne onun gibisini ne de onun getirdiği delillerin bir benzerini gördük.” demişlerdir.³⁴⁴ Yani, düşmanlık ve kinlerinden ötürü Hz. Peygamber (s.a.v)’e keskin ve dikkatli bakarak neredeyse onun ayağını kaydıracaklar ve onu helak edeceklerdi. Hz. Peygamber (s.a.v)’in Kur’ân okuması esnasında ona bu şekilde ısrarla bakıyorlardı. Böyle bakmalarının sebebi ise Hz. Peygamber (s.a.v)’e verilen peygamberliği kıskanmalarıydı.³⁴⁵

İbn Abbas ve Mücâhid âyette yer alan “لِيُزِلُّوكَ” “Seni devireceklerdi” ifadesine, gözleriyle sana nüfûz edeceklerdi, yani gözleriyle seni sıkıntıya düşüreceklerdi, anlamını vermişlerdir. Bu da şu manaya gelir: “Allah seni onlardan korumasaydı sana kızmalarından ve seni kıskanmalarından dolayı gözleriyle seni bitireceklerdi.” anlamına gelir.³⁴⁶

Müfessirlerin pek çoğu bu âyeti göz değmesi (nazar) anlamına yorumlamışlardır. Ancak bazıları bunu kabul etmemişlerdir. Hatta nazarın gerçekte olup olmaması konusunda da farklı görüşler vardır. Bunlar şu şekilde zikredilebilir:

Birinci görüşe göre müfessirlerin çoğunluğu bu âyet-i kerimeye ve bir kısım sahih hadislere dayanarak göz değmesinin var olduğunu söylemişlerdir. Bir insanın

³⁴⁴ Kurtûbî, a.g.e., IX, 254.

³⁴⁵ Zemahşerî, a.g.e., IV, 132.

³⁴⁶ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 227.

huyunun ve mizacının özel bir tesirinin olabileceğini ifade etmişlerdir. Bunun aklen mümkün olabileceğini belirtmişlerdir.³⁴⁷

Naklî delili ise; Rasûlullah (s.a.v)'ın “Göz değmesi (nazar) haktır (gerçektir.)”³⁴⁸ hadisiyle birlikte Abdullah b. Abbas'ın Rasûlullah (s.a.v)'tan rivayet ettiği şu hadistir:

“Göz değmesi (nazar) haktır. Şâyet herhangi bir şey kaderin önüne geçmiş olsaydı, göz (nazar) geçerdi. Göz değmesinden dolayı yıkanmanız istenirse yıkanın.”³⁴⁹

Kimileri de bunu kabul etmemişlerdir. Yani göz değmesi diye bir şeyin olamayacağını, bir cismin başka bir cisme veya maddeye tesirinin ancak ona dokunma ve temas ile olacağını ifade etmişlerdir. Göz değmesi (nazar) olayında da dokunma veya temasın söz konusu olmadığını, dolayısıyla bunun mümkün olamayacağını ifade etmişlerdir.³⁵⁰

Kuşeyrî de bu âyetteki “لِيُزِلُّوْكَ بِأَبْصَارِهِمْ” “*Seni gözleriyle devireceklerdi.*” ifadesinin göz değmesi manasına gelip gelmeyeceğinin tartışılır olduğunu, nazarın sadece güzel bir şeyi beğenme konusunda söz konusu olacağını ifade etmektedir. Burada ise Rasûlullah (s.a.v)'tan nefret etmenin ve tiksinden anlatılması hasebiyle burada kastedilenin nazar olamayacağını belirtmektedir.³⁵¹

Hasan el-Basrî ise; nazarın ilacının bu âyet olduğu, nazar değen kişinin bu âyeti okuması gerektiğini ifade etmiştir.³⁵²

Bu âyette Allah Teâlâ, Hz. Peygamber (s.a.v)'den Kur'ân'ı dinleyen müşriklerin gözlerini etkili oka benzeterek ona karşı duydukları kin, nefret ve kıskançlık gibi menfî duygularını ve psikolojik durumlarını tasvir etmektedir. Kur'ân'ın edebî güzelliği ve îcâzı karşısında hayranlık duygularını bastıramayan müşrikler, gerek dil, gerekse de içerik bakımından Kur'ân'da tenkid edebilecekleri her hangi bir kusur bulamayınca, insanların Hz. Peygamber (s.a.v)'e karşı gösterdikleri ilgi ve dikkati

³⁴⁷ Taberî, a.g.e., XXIII, 202-203.

³⁴⁸ Buhârî, Tıb, 36.

³⁴⁹ Müslim, Selam, 42; Tirmizî, Tıb, 19.

³⁵⁰ Râzî, a.g.e., XV, 88.

³⁵¹ Kurtûbî, a.g.e., IX, 255.

³⁵² Râzî, a.g.e., XV, 88.

başka yönlere çevirmek için onun, sözüne güvenilmez bir mecnun olduğunu propaganda etmeye başlamışlardır. Ancak Yüce Allah bir sonraki âyette Kur’ân’ın üstün niteliklerini açıklayarak onların menfî propagandalarını etkisiz hale getirmiştir.

Burada ilim adamlarının ve davetçilerin kendilerine yönelik aşırı beğenili ve haset dolu bakışlardan kendilerini korumalarına yönelik de işaret mevcuttur. Âciz olan insanın kendisini kem gözlerden ve nazarlardan koruması ise yine Allah’ın âyetleriyle mümkündür ki, bu sûrenin son iki âyeti nazardan korunma maksadıyla okunabilir. Bununla birlikte Fatiha, İhlâs, Felak, Nas sûreleri ve Âyete’l-Kürsînin de yine Allah’ın izni ile koruyucu sûreler ve âyetler olduğu kaynaklarda mevcuttur.

وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ (52)

“Hâlbuki o (Kur’ân), âlemler için ancak bir öğüttür. (52)”

Âyetin manası; “Hz. Muhammed (s.a.v)’in deliliğinin ispatı olduğunu iddia ettikleri bu Kur’ân âlemler için ancak, bir zikirdir.” Çünkü Kur’ân insanlar için de cinler için de bir hatırlatma, öğüt, açıklama ve rahmettir. Onu ancak akli başında olup bu işe gönül vermiş ehil kimseler alıp kabul eder.³⁵³

Bu âyetle, Hz. Peygamber (s.a.v)’e delilik ithamında bulunanların cahilliklerine vurgu yapılmıştır. Kur’ân-ı Kerim gibi içerisinde sayısız âdap, hikmetler, hükümler ve değerli bilgileri ihtiva eden ilâhî bir kelâmı getiren kişinin deli olduğu nasıl söylenebilir? Aksine bu Kur’ân, aslında onun faziletini ve aklının mükemmelliğini gösteren bir delildir.

Âyette geçen ve Kur’ân diye tercüme edilen “ذِكْرٌ” “Zikir” kelimesinden maksadın Hz. Muhammed olduğunu ifade eden Taberî’ye göre âyetin manası, “Oysa Muhammed âlemlere gönderilen bir hatırlatıcıdan başkası değildir.” anlamındadır.³⁵⁴

Başka bir görüşe göre ise buradaki “ذِكْرٌ” “zıkr” ifadesinden maksat, “Şüphesiz Kur’ân, sana ve kavmine bir öğüt ve bir şereftir, ondan hesaba çekileceksiniz.”³⁵⁵

³⁵³ Râzî, a.g.e., XV, 89.

³⁵⁴ Taberî, a.g.e., XXIII, 204.

³⁵⁵ Zuhurf, 43/44.

âyetinde de geçtiği gibi şeref ve fazilet anlamındadır.³⁵⁶ Rahmet anlamına geldiği de söylenmiştir.³⁵⁷

Daha davetin başlangıç safhası olan Mekke devri olmasına ve inananlar bir avuç olmasına rağmen âyette “لِلْعَالَمِينَ” “âlemlere” ifadesinin kullanılması İslam’ın ve Kur’ân’ın evrenselliğine, Hz. Peygamber (s.a.v)’in de bütün insanlık için gönderilmiş bir rahmet olduğuna dikkatleri çekmektedir. İnkârcıların yalanladıkları ve kendilerine âyetleri okuyan nebîyi delilikle itham ettikleri yüce Kur’ân’ın onların söyledikleri gibi safsatadan ve uydurmadan ibaret değil, hakikatleri gösteren, hidâyete ve Allah’ın rahmetine götüren bir rehber olduğu ifade edilmektedir.

Allah Teâlâ bu âyet-i kerimede Kur’ân’ın âlemler için, yani bütün insanlar, cinler ve daha bizim bilemediğimiz fakat Allah’ın bildiği âlemler için bir öğüt, rehber, rahmet ve zikir olduğunu ifade buyurmaktadır. Allah’ın rahmetine ve mağfiretine erişmenin ancak, Kur’ân’a bağlanmak ve onun yolunda gitmekle mümkün olabileceğine bu âyette işaret edilmiştir. Bununla birlikte Allah’ı tesbih etmenin ve zikretmenin Kur’ân’a ve İslam’a hizmette en önemli prensiplerden olduğuna vurgu yapılmaktadır. Kur’ân’dan öğüt alınması, onun yolundan gidilmesi ve ona muhalefet edilmemesi yönünde dolaylı göndermeler de mevcuttur.

3.3.5.Âyetlerden Çıkarılan Ders ve İbretler

Çalışmanın üç ana konusundan sonuncusu olan ve “İnananlar ile inanmayanların Allah katındaki dereceleri, ahiretin dehşet verici hali ve Hz. Peygamber (s.a.v)’e sabrın tavsiye edilmesi” başlığını taşıyan üçüncü ana konusunu teşkil eden âyetlerden çıkan ve günümüze de ışık tutan ders ve ibretleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1-) Yüce Allah’ın emirlerine bağlı ve O’nu yasaklarından sakınan takvâ sahipleri için, içerisinde dünyadaki nimetlerden çok çok daha güzel ve lezzetlilerinin bulunduğu cennetler vardır.

³⁵⁶ Ebu’s-Suûd, a.g.e., XII, 5620.

³⁵⁷ Herevî, a.g.e., II, 677.

- 2-) Ahirette amel defterleri açıldığında mü'minler ile inkârcılar arasında bir eşitlik olması söz konusu dahi değildir. Bu ise Allah'ın inanan kullarına bir lütfudur.
- 3-) Hüküm verecek mercii Allah ve Rasûlüdür. Kimse kendi kafasına göre, heva ve hevesleri doğrultusunda hüküm vermeye kalkışmamalıdır.
- 4-) Dünya hayatında fırsat ve imkân olduğu halde davete icabet etmeyip Allah'a secde etmekten imtina edenler ahirette secde yapmaktan alıkonacaklardır.
- 5-) Ahirette mü'minler yüzlerinde secde alâmeti olarak nurlu yüzlerle orada da Allah'a secde etmenin hazzını yaşayacaklardır.
- 6-) Allah imhâl eder yani, mühlet verir ancak ihmal etmez. Hakkı inkar edenlere dünya hayatında uzun müddet verir. Bu süre zarfında iman etmeyenler ahirette cezalandırılır.
- 7-) Allah'ın azabı çok çetindir. Ahiretin dehşet verici halleri hakkı inkâr edenler içindir.
- 8-) İslam davetçisi yürüdüğü yolun sıkıntı, meşakkat, saldırı ve tuzaklarla dolu olduğunu, ancak yolun sonunda Allah'ın rızası ve bitmek tükenmek bilmeyen mükâfatlar olduğunu aklından çıkarmamalıdır.
- 9-) İslam davetçilerinin, ilim adamlarının, yöneticilerin, imamların, ilim talebelerin vb. kişilerin en önemli azığı sabırdır.
- 10-) İslam'a davet eden ve İslam'ı tebliğ eden hiçbir davetçi ve ilim adamı yaptığı işten dolayı bıkkınlık göstermemeli, karşılacacağı bütün olumsuz tutum ve davranışlar, hakaretler, iftira ve saldırılar karşısında tebliğ ve daveti terk etmemeli, sabrını muhafaza edip Allah'ı tesbih ve tenzihe yönelmelidir.
- 11-) Allah'ı tesbih ve tenzih, kişiyi yanlıştan çevirir.
- 12-) Allah'ı tesbih ve tenzih, kişiyi kaza, bela ve musibetlerden korur.
- 13-) Allah'ı tesbih ve tenzih, kişiye kararlılık, azim ve sabır aşılar.
- 14-) Allah'ı tesbih ve tenzih, kişiyi salihlerden kılar.

- 15-)** Allah'ı tesbih ve tenzih, kişiye peygamber ahlâkını kazandırır.
- 16-)** Allah'ı tesbih ve tenzih, kişiye iki dünya saadeti kazandırır.
- 17-)** Allah'ı tesbih ve tenzih, davetçilerin olmazsa olmazı haline gelmelidir.
- 18-)** Allah'ı tesbih ve tenzih edenlerin en büyük destekçisi ve savunucusu Allah'tır.
- 19-)** Kur'ân âlemlere rahmet, şeref, öğüt ve hidâyet rehberi olarak Allah'ın gönderdiği kelimadır.
- 20-)** Kur'ân gibi şerefli ve hikmet dolu bir kitap ancak ve ancak akli başında, en yüce ahlâka sahip, Rabbine karşı son derece sadık bir peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v)'e indirilmiştir.
- 21-)** Hz. Peygamber (s.a.v) gibi edep ve ahlâk timsali bir şahsiyetin mecnun olduğu iddiası, iman etmeyenlerin yapacağı bir ithamdan öteye geçmez.

SONUÇ

“Ana konuları ekseninde kalem sûresi ve tefsiri” isimli bu çalışmada ana konuları eksen ve etrafında kalem sûresinin tefsir ve değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Sûrenin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla ihtiva ettiği konular ayrı ayrı incelenmiştir. Bu konular da uygun başlıklar altında ele alınarak sûrenin tefsiri aktarılmaya gayret gösterilmiştir.

Çalışma sonucunda elde edilen birikimler doğrultusunda kalem sûresinin iki ana temasının olduğunu gözlemlenmiştir. Bunların birincisi Hz. Peygamber (s.a.v)’in nübüvveti ve Allah’ın onu savunması, diğeri ise; fakir ve yoksulların hakkını gözetip Allah yolunda infak ve harcamanın teşvik edilmesidir.

Çalışma sonucunda elde edilen tespitler şunlardır:

Çalışmanın, “Konulu tefsir” ve “Sûre hakkında genel bilgiler” başlıklı bölümlerindeki tespitler;

- 1-) Konulu tefsir metodu son yüzyılın en önemli tefsir metotlarından birisi haline gelmiştir.
- 2-) Araştırma sonucunda Kalem sûresi hakkında yurt dışında bazı üniversitelerdeki basılmamış yüksek lisans tezleri hakkında bilgiler edinilmiştir. Türkiye’de ise, yine iki adet yüksek lisans tezi ile bir adet de sûrenin tefsirine yönelik çalışmaya ulaşılmıştır.
- 3-) İslam âlimlerinin bir kısmı sûrenin bazı âyetlerinin Medine’de nâzil olduğunu ifade etseler de müfessirlerin genel kabulüne göre Kalem sûresi, Mekke’de İslam’ın ilk yıllarında nâzil olmuştur.
- 4-) Kalem sûresi, kendinden önceki Mülk sûresi ve kendinden sonraki Hâkka sûresiyle içerik anlamında adeta bir bütünün parçaları gibidir.

Çalışmanın, “Kalem sûresinin ana konuları ve tefsiri” başlıklı üçüncü bölümündeki tespitler;

- 1-) Kalem sûresi, hurufu mukatta’a ile birlikte yemini de barındıran bir sûredir.
- 2-) Sûre, temel olarak; asılsız ithamlara karşı Hz. Peygamber (s.a.v)’i savunmak, ilme ve öğrenmeye değer vermek, çirkin vasıflardan uzak durup güzel ahlâka yönlendirmek, fakir ve yoksulların hakkını korumak, dini davet hususunda karşılaşılabilecek sözlü ve fiili saldırılara karşı yılmadan sabır göstermek gibi pek çok konudan bahsetmektedir.
- 3-) Sûre, Allah’ı tesbih ve tenzih etmenin önemini vurgulamaktadır.
- 4-) Sûre, inkâr tarzındaki sorularla müşriklerin vardıkları hükümlerin gerçeği yansıtmadığını ifade ederek inkârcıların ahirette karşılaşacakları dehşet anlarını gözler önüne sermektedir.
- 5-) Allah’a iman edip Hz. Peygamber (s.a.v)’in ahlâkını benimseyen takva sahiplerinin hem bu dünyada hem de ahirette eşsiz ve sınırsız nimetlere erişecekleri vurgulanmaktadır.
- 6-) Sûrenin temel olarak, Hz. Peygamber (s.a.v)’i ve nübüvveti savunmak, Rasûlullah’a ve arkadaşlarına moral vermek, insanlığın ahlâkını güzelleştirmek, fakir fukaranın gözetilmesi suretiyle sosyal adaleti tesis etmek ve verilen nimetin şükürünün hakkıyla eda edilmesini sağlamak gibi hedefleri vardır.
- 7-) Sûredeki “bahçe sahipleri” kıssası, kendilerine nimetler verilen müşriklerin hakkı inkâr etmeleri ve Hz. Peygamber (s.a.v)’i yalanlamaları karşısında onlara örnek olarak getirilmekle birlikte içerisinde bütün dünya insanları için ibretler barındırmaktadır.
- 8-) Sûre, bütün mü’minlere ve özellikle de İslam davetçilerine ve ilim adamlarına göndermelerde bulunarak davet ve hizmet yolunun sıkıntılarla dolu olduğunu hatırlatmaktadır. Davette başarılı olmanın sırrının ise, Hz. Peygamber (s.a.v)’in ahlâkını benimsemek ve onu hakkıyla örnek almaktan geçtiğine vurgu yapılmaktadır.

9-) Hz. Peygamber (s.a.v)'in yüce ahlâkına vurgu yapması ve ahlâkî prensiplere ağırlık vermesi, sûrenin tam manasıyla bir ahlâk sûresi olduğunu göstermektedir.

Bütün iş ve çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da gayret bizden, tevfik Rabbimizdendir.

BİBLİYOGRAFYA

KUR'ÂN'I KERİM

ABDÜSSETTAR, Fethullah Said, **el-Medhal ile't-Tefsîrî'l-Mevdûî**, Dârü't-Tıbaâti ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kahire, 1991.

ÂİŞE ABDURRAHMAN, Bint Şati', **el-İ'câzü'l-Beyânî**, Dârü'l-Maârif, Kahire, 1971.

ALABALIK, Ahmed Muhammed, **Esrâru İ'mi'l-Meânî fî Sûreti Yûsuf Aleyhi's-Selâm**, Âlemü'l-Hadîs, Ürdün, 2006.

ATEŞ, Süleyman, **Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuk neşriyat, İstanbul, 1991.

AYDEMİR, Abdullah, *Hz. Peygamber ve Sahabenin Dilinden Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri*, Akyol Neşriyat, İzmir 1981.

BAYRAKLI, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri**, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2006.

BEĞAVÎ, Ebû Muhammed el-Hüseyn bin Mes'ûd, **Meâlimü't-Tenzîl**, 2. bs., Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1987.

BEYZÂVÎ, Ömer bin Muhammed, **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1996.

BİKÂÎ, Ebü'l-Hasen Burhaneddin İbrâhim b. Ömer, **Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver**, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarabad, 1978.

BİLGİÇ, Ziya, **114 Sûre İsimleri ve Anlamları**, Şema Basımevi, İstanbul, 1985.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-Sahîh**, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 2011.

BURSALI MEHMET TAHİR EFENDİ, **Osmanlı Müellifleri**, nşr. A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul, 1972.

BURSEVÎ, İsmail Hakkı, **Rûhü'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân**, Eser Kitabevi, İstanbul, 1969.

CERRAHOĞLU, İsmail, **Tefsir Usûlü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 15. bs., Ankara, 2006.

DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Tarihi**, 11. bs., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

DERVEZE, Muhammed İzzet b. Abdülhâdi, **et-Tefsîru'l-Hadîs**, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, 1984.

EBU'S-SUÛD EFENDİ, **İrşad-ı Aklî's-Selîm ilâ Mezâyâ el-Kitâbi'l-Kerîm**, çev. Ali Akın, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007.

EMİROĞLU, H. Tahsin, **Kur'ân Âyetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri**, Kuzucular Ofset, Konya, 1982.

GÜMÜŞ, Sadrettin, **Kur'ân Tefsirinin Kaynakları**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1990.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslam Peygamberi**, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2004.

HEREVÎ, Ebû Ubeyde Ahmed b. Muhammed, **el-Garîbeyn fi'l-Kur'ân ve'l-Hadis**, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Mekke, 2007.

HİCÂZÎ, Muhammed Mahmûd, **et-Tefsîru'l-Vâzih**, Dâru't-Tefsir, 8. bs., Kahire, 1980.

-----, **el-Vahdetü'l-Mevdûiyye fi'l-Kur'ân'i'l-Kerim**, Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse, Kahire, 1970.

İTR, Nureddin, **fi Tefsîri'l-Kur'ân'i'l-Kerîm ve Üslûbuhu'l-Mu'ciz**, Matbaatü's-Sabk, 11. bs., Dimeşk, 1996.

İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Dâru't-Tunûsiyye, Tunus, 1984.

İBNÜ'L-ARABÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y.

İBN KESİR, Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm**, thk. Muhammed İbrâhim Benna, Muhammed Ahmed Âşur, Abdülaziz Ganim, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1984.

İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Muhammad b. Mükerrerem, **Lisânü'l-Arab**, Dâru's-Sadr, Beyrut, 1990.

İSFAHÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Rağıb, **el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Halil Aytenî, 6. bs., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010.

KARAMAN, Hayrettin, Ali Özek, Mustafa Çağrııcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, **Kur'ân'ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, 6. bs., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001.

KARAMAN, Hayrettin, Mustafa Çağrııcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, **Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. bs., Ankara, 2007.

KÂTİB ÇELEBÎ, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah, **Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn**, tsh., M. Şerefeddin Yaltkaya, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1941.

KURTÛBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, **el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân**, tsh. Hişam Semîr el-Buhârî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003.

KUTUB, Seyyid, **fi Zilâli'l-Kur'ân**, 11. bs., Dârü's-Şurûk, Beyrut, 1985.

MECÂLÎ, Muhammed Hâzir, **el-Vecîz fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Azîz**, 2. bs., Cem'iyetü'l-Muhâfazati Ale'l-Kur'ân'i'l-Kerîm, Amman, 2004.

MEHMED VEHBÎ EFENDÎ, **Hulâsatü'l-beyan**, 4. bs., Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966.

MEVDÛDÎ, Ebu'l A'lâ, **Tefhîmul-Kur'ân**, çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İnsan Yayınları, İstanbul, 1987.

MEYDÂNÎ, Abdurrahman Hasan Habenneke, **Meâricü't-Tefekkür ve Dekâiku't-Tedebbür**, Dârü'l-Kalem, Dimeşk, 2000.

MUSTAFA MÜSLİM, **Mebâhis fi't-Tefsîri'l-Mevdû'î**, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 1997.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, **el-Müsnedü's-Sahîh**, Dâru Tayyibe, Riyad, 2006.

NESEFÎ, Ebü'l-Berekât Hâfızüddin Abdullah, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl**, Dâru Kahraman, İstanbul, 1984.

RÂZÎ, Ebû Abdullah Fahreddin, **Mefâtihu'l-Gayb**, Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefâsîr**, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2010.

SAİD HAVVÂ, **el-Esâs fi't-Tefsîr**, 3. bs., Dârü's-Selam, y.y., 1991.

SUYÛTÎ, Ebu'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman, **ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr**, Dâru'l-Mârife, Beyrut, 1983.

-----, **el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.

-----, **Tenâsükü'd-Dürer fi Tenâsübi's-Süver**, thk. Abdülkadir Ahmed Ata, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

ŞÂTIBÎ, Ebû İshak İbrâhim b. Musa, **el-Muvâfakat**, Dâru İbn Affan, Huber, 1997.

ŞEVKÂNÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali, **Fethu'l-Kadîr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1983.

TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, **Câmiü'l-Beyân an Te'vili Ayi'l-Kur'ân**, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsâ, **Sünen**, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1998.

VÂHİDÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân**, Âlemü'l-Kütüb, Riyad, Dâru'l-Meyman, 2005.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, sad. Sıtkı Gülle, Huzur Yayınları, İstanbul, 2003.

YENGİN, Naci, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000.

ZEMAHŞERÎ, Ebû'l-Kasım Cârullah Mahmûd b. Ömer, **Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vil**, Dâru'l-Mâ'rife, Beyrut, 1947.

ZERKEŞÎ, Bedreddin Muhammed b. Abdullah, **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1990.

ZUHAYLÎ, Vehbe, **et-Tefsîru'l-Münir**, Darul-Fikr, Dimeşk, 1991.